

LJUBLJANSKI ZVON

LETNIK XLVI
1 9 2 6
ŠT 4

Vsebina zvezka za mesec april:

1. Dr. Stanko Vurnik: Umetnost in družba ter umetnostna politika . . .	241
2. Srečko Kosovel: Izmučenost	247
3. Juš Kozak: Šentpeter. (Konec.)	248
4. R. Maister: Dva križa	268
5. Vladimir Levstik: Oblodovci. (Konec.)	269
6. Srečko Kosovel: Sonet	285
7. Vinko Košak: Naš čas	285
8. Dr. Fran Bradač: Prizor iz Aristophanovih Vitezov	286
9. France Bevk: Beg pred senčo. (Dalje prihodnjič.)	291
10. Pavel Golia: Vera	302
11. Dr. N. Preobraženski: Nova Rusija	303
S. Ivan Bunin	
Iv. Bunin: Tovariš Čuvar	304
12. Književna poročila	309
Slovenska dela: Daniel de Foe-Vladimir Levstik, Robinson Crusoe (A. Debeljak). — Lovro Kuhar, Povesti (Kocjan). — G. Mazzini-A. Gradnik, Dolžnosti človeka. (Konec. — A. Budal.) — Srbsko-hrvatska dela: Dragiša Vasić, Devetsto treća (J. Šega). — Milan Vukasović, Kroz život (A. Debeljak). — Tuja dela: Tesnière, Les formes du duel en Slovène in Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en Slovène (J. A. G.).	
13. Kronika	316
Domači pregled: Jubilej «Srbskega Književnega Glasnika» (Fran Albrecht). — Tri razstave naraščaja (F. Mešesnel). — Inozemski pregled: Književne nagrade na Francoskem l. 1925. (A. D.).	

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka brezplačno le tedaj, če se je ista reklamirala najkasneje en mesec po njenem izidu. Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje: FRAN ALBRECHT.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani (Fran Šarabon).

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Dr. Stanko Vurnik / Umetnost in družba ter umetnostna politika

V kolikor more smotrena umetnostna politika dvigniti produkcijo in reprodukcijo na višino, kakršna je v skladu s potrebami, je nam Slovencem taka politika potrebna, potrebna tudi radi kulturnega ugleda v inozemstvu, ki je takisto precej merodajen za boljši gospodarski in politični položaj v Evropi, ki nas vse premalo pozna in upošteva.

Če se vprašamo, kakšna je taka smotrena umetnostna politika in katera podlaga nam je dana za rešitev tega vprašanja, moramo spričo dejstva, da sta politika in umetnost družabni zadevi, ugotoviti splošno obstoječo umetnostnosocialno strukturo kot podlago na eni strani, na drugi pa individualne potrebe; iz obeh ugotovitev morajo biti razvidne načelne smernice umetnostne politike za vsakokratno potrebo.

Ta umetnostnosocialna struktura se da dognati iz izkustva dosedanjega umetnostnega dogajanja in je nastopna:

1. Odkar živi človek, obstojajo tudi umetnine, iz česar sklepamo, da so umetnostna stremjenja, bodisi produktivna, bodisi konsumptivna, vsakemu človeku urojena in da je umetnost nujna socialna potreba vsega človeštva enako, zakaj na vsem svetu ne najdemo ljudi, ki bi živeli brez nje.

2. Ker med vsemi umetninami, kar jih poznamo, niti po dve nista čisto enaki, marveč nosi že v delu istega umetnika vsaka poznejša stilno naprednejši značaj, sklepamo, da se umetnost vzporedno z nastopanjem novih umetnostnih potreb in lepotnih idealov neprestano razvija. Potemtakem je njena družabna funkcija bistveno tudi njen razvoj, njeno zadoščanje vsakokratnim potrebam družbe, zakaj znano je, da že umetnost očetov sinovom ne zadošča več. Zadoščanje obstoječim umetnostnim potrebam mora torej biti družabno višjevredno kakor zadoščanje potrebam, ki jih ni več, iz česar sklepamo na višjo družabno vrednost umetnika, ki zadošča sodobnim ali prihodnjim potrebam in na nižjo družabno vrednost

«zastarelega» umetnika, ki zadošča preteklim, že «mrtvim» potrebam.

5. Ker niti v okrilju istega umetnostnega hotenja in v času, ko vlada določen stil, ne najdemo dveh čisto enakih si umetnin, sklepamo na to, da se tudi na umetnostnem polju javlja različnost psiholoških dispozicij individuov. Izkustvo uči, da se nekatere ljudske skupine ločijo od drugih po posebni psihičnosti, v umetnosti po razmeroma individualnem razvoju, po posebni nagnjenosti k enemu ali drugemu stilu, od česar je bolj ali manj odvisno, kdo zaplodi in kje se zaplodi novi, družbi potrebni stil. Odtod ena izmed bistvenih, zakonitih posebnosti umetnostnosocialne in kulturne strukture, ki naj jo izrazimo z zakonom umetnostno merodajnih krogov in njihovih vplivnih sfer. Nova kulturna, umetnostna pridobitev se raznese, če je potrebna, iz kraja, kjer se je prvič pojavila, po vsem tistem ozemlju, ki jo potrebuje, pri čemer moramo umetnostno merodajnim krogom za čas njihove merodajnosti priznati višjo družabno vrednoto, kakor njihovim vplivnim sferam, ker prvi koristijo obema, drugi pa se le okoriščajo. Brez sistema merodajnih in vplivnih krogov, produktivnih in konsumptivnih, aktivnih in pasivnih, ni razvoja in napredka umetnosti in kulture, na drugi strani pa bi bil ta sistem, mehanizem napredka, nemogoč, če člani umetnostne družbe ne bi imeli razvitih individualnih dispozicij in talentov, nego bi bili vsi enako disponirani in nadarjeni. To so socialne koristi, ki izvirajo skupnosti človeške družbe iz individualnih lastnosti članov.

4. Ker različni narodi lahko pripadajo istim umetnostnim krogom (k razmeroma individualni zapadnoevropski kulturi spadamo poleg Francozov, Špancev, Italijanov, Nemcev ... tudi Čehi, Slovenci in del Hrvatov, ki smo se tekom zgodovine vsi analogno razvijali, individualno z ozirom na vzhodnoevropski krog, dalje pripada tako zvanemu sredozemskemu krogu v okrilju zapada poleg dela Špancev, Francozov, Nemcev in Italijanov tudi kos Slovencev, pripadajo Dalmatinci in Hercegovci, tako zvanemu južnosrednjeevropskemu krogu v okrilju zapada poleg Nemcev tudi največji del Slovencev in Čehov ter del Hrvatov itd., kar potrjuje dejstvo razmeroma samosvojega umetnostnega razvoja teh skupin), na drugi strani pripadajo lahko narodi ali narodne skupine različnim kulturam obenem (kakor smo to že deloma videli pravkar in kakor pripadamo od Slovanov neki narodi zapadni, drugi vzhodni kulturi ali kakor pripadamo, postavim,

mi Slovenci strogo narodopisno vzeto trem kulturam ali kakor ločimo, postavim, v Italiji strogo vzeto štiri različne kulture v okrilju istega naroda) sklepamo, da razmeroma individualne kulture izkustveno ne sovpadajo z jezikovnimi mejami in da je kultura-umetnost mednarodna vrednota. To potrjuje že v točki 2. omenjeni zakoniti razvojni mehanizem, ki je le mednarodno mogoč, torej je napredek kulture vezan na njeno mednarodno bistvo, na socialno nujnost mednarodne komunikacije, potrjuje dalje okolnost, da mednarodnega značaja umetnosti ne ogrožajo jezikovne meje (kakor je to razvidno tudi pri Čehih in Slovencih, ki smo od nekdaj branili svojo pripadnost k sicer pretežno nemškemu južnosrednjeevropskemu krogu v okviru zapada in se baš v tem bistveno ločili od Hrvatov in Srbov ter vzhodnih Slovanov, ki so nam jezikovno sorodnejši, ali kakor to kaže nešteto primerov iz razvoja sploh), to dejstvo potrjuje obstoj svetovnih stilov, ki so jih gojili vsi narodi, mednarodni značaj umetnosti in kulture je dan z možnostjo mednarodne uzufukcije umetnin, v kolikor so umetnine vsakega naroda dostopne umetnostnemu uživanju vsem drugim narodom (čeprav ne znaš španski, vendar lahko uživaš Velasquezovo sliko), dan po dejstvu, da je umetnost urojena vsem narodom enako.

5. Gotovo: iz stvarnega stanu ne moremo gojiti nekih individualnih razlik v umetnostnem udejstvovanju posameznih narodov, ker se, postavim, narodi bolj ali manj že po posebnem jezikovnem izražanju ločijo med seboj, vendar teh razlik ne moremo upoštevati kot družabne vrednote razen v smislu izvajanja naše točke 3. Da, prevelike razlike «narodnih» umetnosti, kakor so se pokazale v nekih dobah (razmaha individualizma) v zgodovini, niso socialno dosti koristne in utegnejo biti celo škodljive. Gotovo je Slovencu bolj razumljiva «slovenska» umetnina, v kolikor taka obstoja, od francoske ali španske, vendar moramo sklepati, da je umetnina, čim bolj «slovenska» je, tem manj dostopna razumevanju neslovenskih uživajočih subjektov in zato nižje družabne koristi. Slovenci, da se poslužimo v dokaz primere iz konkretnega življenja, vendar ne hodimo Beethovnovih skladb poslušati zato, ker je njih avtor Nemec, nego ravno abstrahiramo od njihovega eventualnega nemštva, išoč v teh skladbah baš splošnoumetnostne govorce, ki je razumljiva in dostopna tudi nam, pri čemer igra Beethovno nemštvo, Dostojevskega rusovstvo, Tizianovo italijanstvo za uživajoči subjekt podobno vlogo kakor različnost obrazov in psiholoških dispozicij v družbi. Možno pa je tudi, da se te

individualne razlike, kakor smo že rekli, pod določenimi pogoji tako razmahnejo, da so umetnine socialno manj dejavne, kakor smo videli ob doslej najvišjem razmahu individualizma za svetovne vojne, kjer so evropski narodi na bojnem polju hkratu trčili skupaj in pokazali v umetnosti razmeroma zelo različna pojmovanja umetnostnih nalog in se je, postavim, dosti pisalo o tem, zakaj Nemci absolutno ne razumejo francoskega kubizma in Francozi nemškega ekspresionizma itd. Moramo torej teoretski računati na tem manj mednarodno, socialno vrednost umetnine, čim bolj je narodno individualna in narobe, pri čemer potrjuje tudi izkustvo ta zaključek z možnostjo slave umetnika, če je bil »njegov sloves tolik, da je prodril ozke meje domovine in se razširil daleč v inozemstvo». Če se danes govori o splošni revščini, o kratkotrajnosti vrednot na umetnostnem polju, moremo smatrati ta zastanek baš za posledico razmahnjene individualistične umetnosti, ki je v polpreteklem času prečila nje mednarodni napredek in razvoj v zmislu naše točke 5., iz česar sklepamo, da mora biti preveč individualna umetnost sama svojemu nivoju škodljiva, v kolikor je nje napredek vezan baš na mednarodnost. To so socialne škode individualizma v umetnostno-socialni strukturi.

To je izkustvena umetnostnosocialna struktura, iz katere same po sebi izvirajo načelne smernice umetnostne politike, v kolikor ta pojmuje svojo nalogo v smeri umetnostnosocialne koristi.

I. Če je umetnost nujna socialna potreba človeštva, je naloga umetnostne politike, da ji omogoča obstoj in dviga produkcijo in kvaliteto, vrši nadzorstvo nad produkcijo in reprodukcijo, da je v skladu s potrebami ljudi, ki so v prvi vrsti sodobne.

II. Če je umetnostni razvoj nujna socialna potreba človeštva, je naloga umetnostne politike, da ga omogoča s sredstvom orientiranja umetnikov in uživajočih subjektov in dovozom umetnostnih pridobitev iz merodajnih krogov v vplivne sfere in da pospešuje naslon vplivne sfere na merodajni krog.

III. Če je umetnostna produkcija in konsumpcija mednarodnega značaja, je naloga umetnostne politike pospeševati mednarodno umetnostno komunikacijo z oddajanjem in sprejemanjem, je njena naloga uvažati vse, kar koristnega svet sploh producira brez izjeme in izvažati lastne dobrine. Ta komunikacija je tem koristnejša, čim intenzivnejša in širše raztegnjena je, ker je orientacijskega in impulzivnega značaja, poleg tega, da zadošča konsumpcijskim potrebam.

IV. Če je razmah individualizma prevelik in v zmislu naše gorenje točke 5. potrebni mednarodni funkciji umetnosti škodljiv ter ovira napredek (če se vplivna sfera zapre s kitajskim zidom napram svetu, je nje napredek izključen, ta krog postane socialno sterilni element v skupnosti), ga treba umetnostni politiki prečiti in ne pospeševati; posebno individualistične umetnosti ni koristno pospeševati iz nacionalnopolitičnih razlogov, ki v umetnosti kot element iz neumetnostnega sveta ne morejo biti koristni, ampak ovirni, če je nje pravi socialni in kvalitetni značaj utemeljen baš v njeni mednarodnosti funkciji. Na drugi strani pa, kakor smo ugotovili v točki 5. je do označene meje individualnost članov umetnostne družbe razvoju koristna, toda le do označene meje, ki pa nima ničesar opraviti s stremljenjem po tem, da bi bil Slovenec, postavim, bolj ali manj Slovenec, v kolikor je kot Slovenec enkrat za vselej individuum, zakaj izkustvo uči, da je pokazal relativno individualen razvoj, da se je premišljeno nagibal k določnim, vedno istim merodajnim krogom in z isto premišljenostjo zapiral vplivom drugih, ki mu notranje niso bili sorodni (vzhodnjaška, sredozemska kultura). Izkustvo potrjuje iz zgodovine zakonitost dejstva, da daje vsak narod škodljivim nepotrebnim vplivom umetnosti, vplivom iz kroga tuje individualne kulture zamreti samim po sebi in nobenega tako malo individualnega naroda ne poznamo, ki bi bil tako zelo darvinsko »mlad«, da ne bi bil sposoben izbirati si po lastni volji in okusu tega, kar mu je všeč od nevšečnega.

To so splošne, načelne smernice smotrene umetnostne politike, v kolikor se dajo dognati iz obstoječe umetnostnodružabne strukture.*

* Vsakokratne posebne, individualne potrebe se ravnaajo po vsakokratnih, individualnih primanjkljajih in po stanju vsakokratnega umetnostnega hotenja. Sicer ne spada v naš program, pa naj za primero le naznačimo nekaj teh trenutnih potreb v slovenskem umetnostnem življenju. Slovenci malo skrbimo za mednarodno komunikacijo in posledica je omejena orientacija in zastanek za tistimi evropskimi umetnostnimi središči, ki jim pravimo naprednejša. Na drugi strani je naš umetnostni »izvoz« tako reven, da nas svet sploh ne pozna in ne upošteva in ne smatra za potrebno, komunicirati z nami v zadostni meri, kar nam je v škodo. Posamič treba reči, da nam na literarnem, glasbenem polju manjka ustvarjajočega naraščaja, »mladih«, kar daje slabe izglede za bodočnost in vsled česar je razvoj n.pr. za upodabljačo umetnostjo zastal itd. Na glasbenem polju vlada občutno pomanjkanje operne in orkestralne produkcije, v operni reprodukciji se ne krijejo sodobne potrebe nego stare, neaktualne, koncertno polje preplavlja impresionistična in romantična glasba, ki je majhne koristi za tvorbo današnjega stila, je preveč češke, pa občutno premalo moderne francoske,

«Ljubljanski Zvon» je v svoji 2. številki letošnjega letnika načel našemu soroden problem z A. Lajovčevim člankom «Misli o umetnostni politiki», do katerega nam je pri razglabljanju našega vprašanja zavzeti stališče. V tem članku podaja avtor kopico sprejemljivih in koristnih misli, pa zagovarja «narodno» umetnostno politiko, pri čemer pojmuje individualistično i socialno strukturo i narod i umetnost, se ne drži dosledno stvarnega stanu in izkustva ter zahaja v spekulacije, kakor n. pr. da je «edini nositelj kulture narod», (kar smo videli v naši točki 5., da ni), ta narod da je brezpogojen psihološki in umetnostni individuum, katerega treba z vsemi sredstvi razmahovati, zakaj «duševne vrednote, katere naj posamezni narodi prinašajo v skupnočloveški fond, morajo zlasti obstajati* v onih duševnih potezih, ki so lastne samo dotičnemu narodu» itd. V skladu z našimi izvajanji treba imenovati te trditve za napačne v toliko, v kolikor pomenijo precenjevanje vrednosti individua v družbi, ki more v svojem razmahovanju škodovati skupnosti (gl. 5.!). Lajovic dalje ugotavlja škodljivost vplivov «nemške» kulture na «slovensko» (gl. 5., 4.!), trdi pa na strani 88, da je «narod oni regulator, ki izključuje vse tuje vplive, v kolikor so protivni njegovemu bistvu, s tem, da jih pusti v kratkem zamreti», v nadaljnjem pa govori o «nemški fasciaciji na nas», kar opravičuje z «mladostjo in nezrelostjo našega naroda, ki ga je preplavila tuja kultura, preden je dozorel». Te trditve se do neke mere same pobijajo. Če narod, ta regulator, skozi 1000 let «nemških» vplivov ni pustil zamreti, kaže pač na to, da mu niso tuji in protivni, marveč koristni! Možnosti nepreračunljive mladosti in nezrelosti našega naroda pa odločno oporeka zgodovina, ki kaže njega čisto individualni umetnostni razvoj in burne boje za ohranitev njegove individualne pripadnosti srednjeevropski kulturi in zapadu že v XV. stoletju in do danes. Če je kateri narod «mlad», potem je oni, ki je na analfabetški stopnji kulturnega razvoja, toda baš temu Lajovic priznava ogromno individualnost. Kar se tiče nemške kulture, je naše razmerje do nje to, da pripadamo z Nemci vred istemu kulturnemu krogu v

nemške, italijanske, ruske muzike, ki nam je za napredek dosti potrebnejša od ostale, ki se nam nudi, ker je naprednejša itd. Zelo močno je trpela naša umetnost od nacionalizma, ki je na eni strani stvarjal naslone na analfabetško ljudsko umetnost, kar pomeni individualizacijo umetnosti na eni in degradacijo na že davno premagani nivo na drugi in izgubo časa ter trošenje energij na tretji strani, pa prirezaval po svoje koncerte in operno umetnosti škodljivega. Treba nam je smotrene umetnostne politike in visokostoječe kritike. Itd.

* Podčrtal S.V.

Evropi (zapadnemu), da danes sicer ni več v toliki meri za nas razvojno merodajna kakor je bila v preteklih stoletjih, da pa nam je nemška kultura danes za merodajnosti Francije in Rusije važna posredovalka stikov z merodajnimi krogi. Če odrežemo pot nemškim vplivom do nas in če iztrebimo iz naše kulture vse, kar je v nji podobnega kakor v nemški, potem smo ob kulturo sploh (Lajovic sam bi bil ob dobršen kos svojega ocvra), s samim individuumom pa ne moremo živeti!

Svet je danes v glavnem prebolel individualistično razvojno fazo, ki je napredku dala sicer nekaj malega dobrega, pa je povzročila v svoji čezmernosti strahotno zablodo svetovne vojne, ki je bila posledica strasti po razmahu individua na škodo drugih, povzročila vso to sterilno umetnost polpretekle dobe, ki nima nobene socialne, trajne vrednote v sebi, povzročila nevzdržno gospodarsko in politično nesrečo Evrope. Danes jadramo v smer mednarodne politične in gospodarske (Zveza narodov), pa tudi umetnostne skupnosti, kakor vse kaže, in to dokazuje i moderna umetnost, ki ne išče v originalnosti in osebni noti več nobenih vrednot in je tako zelo mednarodna, kakor je bila le še malokdaj v zgodovini. V tem takem času pomeni himna individualizmu reakcionarno dejanje, je slep umetnostnopolitični nacionalizem, ki more hvaliti analfabetizem in odklanjati vzgojo ter zahtevati zajezenje vplivov katerikole kulture, posebno posredovalne in do neke mere merodajne, škodljivi. Takšna politika se v praksi ne sme udeležiti.

Toda razvoj sam vede dalje, preko člankov in besed, z nujnostjo vede v nam potrebno novo smer. To je smer, kakor se vidi, internacionalizma in resničnega družabnega čutenja, realnega skupnega dela in trajnejših svetovnih vrednot. Kakšno pomembno vlogo bo pa novi svet pripisoval kulturi-umetnosti v naši stari, zapadnoevropski obliki, veljavni izza antike, nam je pa prikrito.

Srečko Kosovel / Izmučenost

Naj bo že kakor hoče
sredi teh težkih dni,
naj duša vriska, joče,
naj srce krvavi,

naj umiram v polju, v ječi,
brezupnosti pijan,
naj hrepenim po sreči,
vse je zaman, zaman.

Živeli smo in mrli
v ta neurejeni čas,
življenju smo se uprli
in šlo je preko nas.

Juš Kozak / Šentpeter

(Konec)

Večne ure.

Leta so prinašala pozabljenje. Aleš in Rok sta odrasla. Le medlo sta se še spominjala preteklih dni in ljudi. Na Škofovem in tja do Friškovca so vstajale na polju nove pritlične hišice, spočetka plaho in raztreseno. V njih so se naselili ljudje iz mesta ter Streharjevi delavci. Nove prodajalne so odpirali, nove krčme, pomočniki so postajali mojstri. Hostarjevi niso še odprodali nobenega koščka sveta za hišo, drugje pa je bilo vedno manj zemlje za posevek.

Stare praznike, žegnjanja so obhajali kakor prejšnje čase le v domovih ob cesti, kjer so živeli še rodovi iz pamtidni. Ljudje zadaj na polju so se shajali med seboj ter se redkokdaj družili z onimi ob farni cesti. Delavci so pili po malih krčmah in pri Pacu, kjer je po očetovi smrti gospodarila Liza, razvijajoča se v dekle tuje lepote. Njen ostro rezani obraz, z lahno zaokroženo bradico in majhnimi, vzvalovanimi ustnicami je bil včasih skoro prozoren, včasih pa tako svež, kakor bi dihnila vanj toplota z juga, odkoder je bila mati doma. Pri njej so se shajali vsi brez razlike, kakor prej. Vabile so jih črne oči, polne čudnih senc. Celo priletni možje so z veseljem občudovali goste svilene lase. Marsikateri je menil: «Kdo bi si mislil, da bo v tej podrtiji tako cvetela? Nevarna ženska!»

Škofička je umrla. Novi župnik je vedel, da se mu je na smrtni postelji izpovedala in obžalovala sovraštvo, ki ji zavoljo vere ni nikdar počivalo v prsih. Ljubila je svojega boga, pred njegovo strogostjo je tako trepetala, da je naposled od strahu pred večnostjo otrpnila. Strašne prikazni so jo mučile in vsi so ji privoščili odrešenje v smrti. Bratovščina pa je rastle v družinah na Škofovem. V cerkvi so njeni udje pokupili prve sedeže, stari farani so se umaknili.

Le bronasti zvonovi so dihali v linah še vedno enako ter oznanjali trem vrstam faranov božje in delovne dni.

Na sveti večer je gosta megla pokrivala mesto. Ljudje so hiteli, da bi opravili delo pred prazniki in izginjali po domovih. Svečan molk se je sprostl po šentpetrski cesti, skrivnostno pričakovanje je seglo v duše. Neslišno so nad meglami udarjale ure, kakor da so utihnili celo zvonovi ter je v cerkvi zastalo srce, pripravljajoče se na veliko, pobožno radost.

Prijazno so gorele svetiljke za okni. Pri Hostarjevih so že pokadili in opojni vonj kadila je posvetil hišo. Hlapci in dekle so posedli v kuhinji pri ognjišču.

V hiši, pod prižganimi jaslicami sta se razgovarjala Zeba in Svedrač.

«Čudno priraste človek k hiši, kakor pes,» je menil Svedrač.

«Zdaj imaš svojo bajto, pa se še vedno potikaš drugje.»

«Hm, imam jo, res, ampak takole o praznikih sem rad med domačimi.»

«Koliko nas je bilo včasih!» je vzdihnila Zeba. «Še vsako leto sem šla k polnočnici, danes pa ne morem nikamor. Doma bom molila.»

«Postarala si se, postarala, teta.»

«No, tudi ti nisi več mlad.»

«Mlad že ne! Konca pa le ne vidim.»

«Še vedno ti roje muhe po glavi. Sramota za tako starost.»

«Tako je tudi rajnce dejala.»

«Katero rajnco pa misliš?»

«I to, ki mi jo je vzela lanska zima.»

«Že zopet lažeš. Njene smrti si bil tako vesel kot bajte.»

«Hm, če bi imel nocoj katero doma ...»

Zeba ga je nejevoljno prekinila: «Norec! V teh letih, pa ti gleda za ženskami!» Čez čas je vprašala: «Kje so pa naši? Marija pripravlja. Ampak Aleš in Rok?»

«Roka nisem videl. Aleš je prej živino opravil, potem je zapregel voz, ker je Marija pozabila poslati meso v Štepanjó vas.»

«Ta fant skrbi za hišo. To ni v glavi, v srcu jo ima.»

«Priden je, da bi mu kaj takega nikoli ne prisodil, le z Rokom se ne moreta.»

Med tem je vstopila Marija. Čula je zadnje besede in vzdihnila. Molče je obstala pod jaslicami, kjer so sredi zelenega mahu stari, iz lesa rezljani pastirčki pokleknili krog božjega hleva.

«Čudno, vsako leto jih rada gledam. Že kot otrok sem jih postavljala. Stric Luka nam jih je s takim veseljem izrezljal.»

«Pa je res. Otroško veselje prevzame človeka na ta večer. Kakor bi se še nam starim nekaj obetalo.» Zeba se je zamislila.

«Odrešenik sveta se je rodil nocoj!» je šepetaje govorila Marija. Vsi so bili prevzeti, ženskam so oči blestele.

Molčanje je prekinil Svedrač: «Zakaj sta se danes sprla?»

«Ne vem. Saj poznate Roka. Še kot otroka ga ni mogel. Aleš dela lepo in mirno, ljudje se drenjajo krog njega, Roka pa jezi.

Če bi Aleša ne bilo, bi jih bilo že polovica odšla; njega se boje, ker je tako sirov z njimi.»

Zeba je vzdihnila: «Če ni pri nas pekla, potem ga ni nikjer.»

Rok je vstopil. Temni lasje so mu padali na čelo, iskrile so se črne oči, oblastno je hodil.

«He, Svedrač! Nocoj boš molil za vse, ki so odšli pod tvojo roko?»

Stari je zlovoljno ošinil razkoračenega Roka.

«Bog je milostiv!» je siknil. Toda poznalo se mu je, da ga je vprašanje zbadlo.

Na dvorišču je zaropotal voz.

«Kdo je prišel?» je vprašal Rok.

«Aleš! Na dva kraja smo pozabili poslati!»

«Kako da goni ponoči živino? Lahko bi bil peš opravil.»

«Ne more. Kaj bo še na sveti večer okoli lazil?»

«Seveda, izgovori!» Vstal je in zaloputnil z vrati.

«Vidiš, že zopet! Še nocoj ne bo miru.»

V kuhinji so vlivali svinec, smeh se je oglašal v hišo.

«Celo hlapci in dekcle so lahko enkrat veseli, zame ni take ure.» je zašepetala Marija.

Ko je odšel tudi Svedrač v kuhinjo, kjer je sedel poleg vedno zamišljenega Aleša, sta ostali sami molče.

Pričelo je vabiti.

«Mi gremo!» je dejala Marija

«Jaz bom kar doma pokleknila!» Zeba je počasi zdrsela v kotu pod jaslicami na kolena in se zatopila.

Zvonovi so skrivnostno zapeli. Tiho se je polnila cerkvena ladja. Farani so molče posedali po klopeh, mlajši so ostajali zadaj. Vse luči so gorele, a spredaj je vladala poltema, v kateri so se sklanjale človeške glave.

Orgle so ubrale božično pesem, proti svodu so se dvigali oblaki kadila, zopet padali ter plavali nad klopmi.

Andrej je osivel. Zgubano obličje je gledalo na žensko stran, sklenjeni prsti so mu drhteli. Zagledal je Marijo, lahno sklonjeno. Gosti lasje so ji padali na tilnik, njena polt je za spoznanje uvela. «Zakaj je nisem vzel?» je pomislil grenko, «lepa je!» Še tisti hip pa se je zganil in nejevoljno stresel z glavo, kakor je imel navado, kádar je hotel zatreti spomine vesti. Prezirljivo je pogledal krog sebe in oči so poiskale ženo, sedečo pred Marijo. Sovražno jo je motril. Ta se ni sklanjala in ni klečala. Starost je še ni načela. Le pleča so se ji zalila, okošatila se je v bokih, oči pa so še vedno živo vabile.

Andrej jo je prikrito opazoval. Ona se ni zmenila. Pogledi so iskali. Trenutno so žarko zablesteli. Objeli so Roka, stoječega v prvi vrsti med fanti. Nič več se ni ločila od njega, s tajno silo ga je hotela priklicati. Zrela, nenasitna strast je prežala na straži.

Rok se je parkrat ozrl, naposled se je srečal z njenimi očmi. Sladko so se mu smehljale in vroče so želele. On je stisnil ustnice ter jo prodiral. Sramežljivo je za hip pogledala v klop.

Andrej je vse videl. Zamizal je. «Sramota!» je siknil med zobmi.

Marija pa je ves čas zatopljeno molila. Sklepala je od dela razkave dlani. Daleč so bili časi, ko ji je sedel tam na desni sivolasi Matija. Takrat sta z Azo dremali v klopi in Zeba ju je opominjala. Koliko upov in nad se je skrivalo v tajinstvenem veselju svete noči. Danes pa je svet jasen pred njo. Ona ne pričakuje ničesar več. V molitev je vpletala edine prošnje.

«Ti, odrešenik, si oznanil ljudem ljubezen. Bodi mi milostiv! Blagoslovi moje življenje, ne daj, da bi kdo trpel, če sem kaj pregrešila. Poplačaj tiste, ki so me ljubili in mi dobro storili. Nocojšnji večer te je rodila srečna mati. Dala je svetu tvojo dobroto. K tebi se zatekamo, kadar nas srce najbolj boli. Le eno te goreče prosim. Česar jima jaz ne morem dati, to jima podeli ti. Spravi v ljubezni Aleša in Roka, jaz bom srečna, če bom imela to moč, da jima bom na svetu olajšala življenje.»

Tam zadaj pri kropilnem kamnu pa je stal Aleš, kakor v prejšnjih letih njegov oče Luka. On ni molil z besedami. V klopi na levi je klečala Liza. V polnočni svetlobi je bilo njeno obličje še prosojnejše in resno so strmele oči proti oltarju. Vanjo se je potopil Aleš in jo molil.

Svedrač je parkrat ujel njegove poglede ter se zvito nasmešnil.

«Mešana kri te bo zmešala, fant! Hudič in svetnica sta brat in sestra!»

Božična pesem je prekipela. Spremljale so jo orgle in vsa cerkev je pela:

«Al' ste kaj slišali...
pastirčki vi...»

Človeška srca so otrpnila.

V Alešu je vse zamrlo. Vroče je prosil Lizo za en sam pogled, toda ona ga ni čula.

Zunaj pred cerkvijo je stal, dokler ni šla mimo, skrivajoča obrazek v kožuho.

Svedrač se mu je približal. «Zebe jo, Aleš. V laški deželi je gorko.»

Fant ga ni poslušal. V tem hipu je vedel, da bi dal življenje zanjo.

Doma je Zeba vse pripravila. Zadišale so krvavice, na mizi so stale dobro zapečene potice. Slovesno so posedli.

Rok je vprašal: «Zakaj za štiri?»

«Kako si čuden? Za nas in za Aleša!»

«Ta pritepenec ne bo sedel nocoj z nami. K hlapcem sliši, tja mu postavi!»

«Rok, nocoj je sveti večer! Miruj!» je prosila Marija.

Sin je vzbesnel: «Ne bo, pa ne bo! Jaz sem gospodar!»

Marija se je zravnila: «Rok, tega nisem zaslužila. Povem pa ti, da bom jaz ukazovala, kje bo sedel. Dokler bom dihala. Jaz sem garala, za vse je dovolj na mizi.»

«Če je tako, boste brez mene!»

«Aleš!» je poklicala. V srcu pa ji je bilo tako težko, da so ji solze zapirale glas: «Le sedi in jej!»

Molčali so. Marija je le pokusila. «Zeba, daj družini vina. Naj posede. Jutri je praznik.»

«Kaj ne boš več?»

«Ne!» Žalosno se je Aleš ozrl za njo, ko je zapuščala sobo.

«Ta fant bo njena smrt!» je zagodrnjala Zeba. Pospravila je. Aleš je ostal sam. Nocoj ga ni peklo Rokovo sovraštvo, pred njim je klečala ona. Kamor je pogledal, povsod jo je videl.

Andreja je žgala ljubosumnost. Na sveti dan po maši se je hotela žena odpraviti v mesto. Ustavil jo je.

«Sedi!»

«No?»

«Ti, kam si gledala včeraj pri polnočnici?»

«Kam? V oltar!» se mu je rogala.

Andrej je zaškripal z zobmi: «Ana, ne norčuj se, ti pravim.»

«Seveda, v oltar, v levega svetnika sem se zagledala.»

Nekaj trenutkov je hodil po sobi in ni vedel, kaj bi storil.

«Zakaj si prodala senožet na Barju? Kako si se drznila?»

«Moja je!»

«Tvooja? Tega nisem nikoli rekel, čeprav sem podpisal!»

Široko se je zasmejala: «Drugič ne uganjaj takšnih neumnosti!»

Mrena mu je zastrla oči. Planil je k njej in jo bil.

Iz sobe se je razlegalo: «Ubil me bo, ubil. Norec!»

Par gostov je sedelo v sosedni izbi. Hitro so priskočili in zgrabili besnečega Andreja. Ona pa je ležala pri peči ter si pokrivala obraz z dlanmi. Obleka na prsih je bila raztrgana. Srdito je soplala.

«Vraga, Andrej, kaj pa počneš?» so ga mirili gostje.

Ustavil se je sredi sobe. Sedaj je šele videl ljudi krog sebe. Nekam proseče jih je pogledal, nato je izpregovoril s čudnim, otožnim glasom: «Nekaj strašnega se bo zgodilo.» Odšel je pod streho, kjer je dolgo časa s stisnjenimi pestmi hodil po sobi.

«Kaj bo, kaj bo?» je šepetal. «Vse bo šlo!»

Česar bi nikomur ne bil priznal, to si je izpovedal v tišini, sam z obupom: «Jaz sem izgubljen!»

Godeževka pa je čez dobro uro že stala pri oknu ter upirala oči proti Hostarjevim.

Prazniki so minili.

Aleš ni mogel zvečer ostajati doma. Posedal je pri Pacu, kjer ni trenil z očmi od Lize.

Veselo je hodila od mize do mize, prijazna z vsemi, a vseeno tako ponosna, da se ji ni nihče približeval.

Svedrač je večkrat prisedel k Alešu. Venomer ga je ščuval. «Kaj sedaš in gledaš? Vprašaj jo, ženska lahko misli na devet, pa jo deseti dobi!»

Aleš pa ni izpregovoril. Le kadar je šla mimo mize, jo je sladko poklical: «Lizika!»

«Kaj je, Aleš?»

Bil je vselej tako neroden, da ni našel besede. Oblivala ga je rdečica, sramoval se je lastnih besedi.

Kadar so pili veljaki s sinovi, se je stisnil v kot in se ves večer poniževal. «Kdo si?» ga je bolelo v srcu in v mislih.

Nekega večera je ostala Liza sama. Le Aleš je še sedel pri peči.

«Ti tako malo piješ!» je dejala in sedla poleg njega. «Danes sem tako utrujena, da bi še jaz pila. Daj mi!»

Izpila je in ga pogledala. «Vsak večer si pri nas.»

V tem trenutku so ji tako žarele oči, da je Aleša čudno pretreslo. «Ta obraz sem že videl,» je mislil, a ni se mogel spomniti kje. Na prikazen, tam na polju je že pozabil.

Zašepetal je: «Zaradi tebe prihajam.»

Trudno je zaprla oči.

«Ni je lepše od tebe, Liza!»

Ostala je kakor prej, pustila mu je roko, navidezno se je celo nagnila k njemu.

Nikoli še ni občutil te blaženosti; sedel je tako blizu, da ga je omamljal vonj las in deviškega telesa.

Zvečer je obsedela pri mizi. Dolgo je pisala. «Kar sem prinesla k hiši, to dobi on. In še del gozda, ki sem ga kupila. Nekaj denarja, da bo lahko začel, ali pa naj ostane gori pri Lizi.»

Zapečatila je z rdečim voskom, vesela nad svojo odločitvijo.

Drugi dan je vprašal Rok: «Kdo pa daje onemu denar, da ga ni nikoli doma?»

«Zasluži kot ti! Dovolj je že star.»

«Bomo videli!» je zarohnel nad materjo.

Še tisti večer je čakal, kdaj pojde Aleš. Tiho se je izmuznil za njim in videl, da je izginil pri Pacu.

«Vraga, pa ne, da bi hodil k Lizi?» se je zasmel. «Čakaj, fant!»

Svedrač mu je drugi dan domnevo potrdil.

Zvečer je zopet sedel Aleš pri Lizi. Vrata so se odprla, vstopili so fantje z Rokom na čelu. Harmonika jih je naznanila.

Bahato je obstal Rok sredi krčme, si popravil lase in pogledal na Lizo. Aleš je prebledel, toda oni se je zlohotno posmehnil:

«Liza, goste sem ti pripeljal!»

«Redko pridete k nam.»

«Dokler se ni srce oglasilo.»

«Moje ne!»

Aleš je ostro gledal. Opazil je, da so se Lizine oči parkrat prijazno zatekle k Roku.

«Tam pogrni za nas!» Pokazal ji je sosedno izbo.

Kmalu se je oglasila harmonika. Prešeren smeli se je razlegal.

Aleš je čutil vso izpremembo. Zadnjič je bila tako materinsko nežna, danes so se ji napele vse mišice. Bolj plavala je kot hodila.

«Liza, pleši!» je čul iz sobe.

V duhu jo je gledal.

«Z menoj! Halo, godec!»

Aleš je planil kvišku in stisnil pesti. Obstal je pri peči sam in pozabljen. Tam notri so igrali poskočne.

Smeh je udaril za Lizo, ko je planila iz sobe. Zgrudila se je na stol poleg njega.

Težko je zajemala sapo. Obličje je bilo kredasto belo.

Aleš je iskal njeno roko.

«Tako me je izmučil,» je šepetala, «oj, kako pleše!» Držal je roko v svoji, ona pa je bila daleč proč od njega.

«Boš še plesala, Liza?» je pozval Rok.

Zdrznila se je in nasmehnila: «Bom!» Planila je in se iztrgala Alešu, ki jo je še vedno proseče držal za roko. Ta je vstal, pogledal krog sebe in zapustil je krčmo. Domov grede je strmel v

temo. Zanj je bila svetla vsa cesta; sredi svetlobe sta plesala Liza in Rok. Držal jo je objeto krog pasu, vražje se je smejala. Zavrtelo se mu je v glavi. Naslonil se je na zid.

Zamižal je od bolečin. Polastil se ga je tak obup, da ga je bolelo, kakor bi mu kdo srce trgal iz prsi. Beden, ponižan je stal sredi ceste, zavedajoč se svojega uboštva. «Zakaj ste me rodili, in takega?» je ječal.

Pri Pacu ga niso pogrešali. Liza niti opazila ni, da je izginil.

Rok jo je ujel v temi: «Liza, prideš k nam na ples? Veselico imamo!»

«Pridem!» je zašepetala. Če bi je ne objemala tema, bi bil Rok videl plamteče oči.

«Rok! — Nič!» Nekaj je hotela izpregovoriti, pa je ušla sama sebi po stopnicah. Skoraj bi jo bil ujel. V zadnjem hipu se je zaprla.

«Odpri!» je prosil objestno razigran.

«Ne!» je kljubovala.

«Obljubi, da prideš!»

«Seveda pridem.» Izza vrat je prihajalo sladko hihitanje.

«Rok, ta je tvoja!» je dejal eden izmed fantov.

«Še nobena mi ni ušla!» se je bahal.

Ko so se vračali, se jim je Aleš izognil. Nocoj ni mogel domov. Zdelo se mu je, da ga ves svet sovraži in on je črtil sebe zaradi rojstva.

Drugi dan ga je Marija sumljivo ogledovala, kako hodi potrto okoli in niti njej ne privošči dobre besede.

Nejevoljna je pripravljala za domačo veselico in tožila Zebi: «Nič me ne veseli, pa saj veš, Rok hoče imeti. Kar bojim se, sama ne vem, česa.»

«I seveda, tudi jaz sem stara, veliko ne zaležem.»

«Zame so predpusti že davno minili, naj bo, zaradi fantov.»

Najeli sta godce, ker Pušelca že dolgo ni bilo v hišo. Pravili so, da je izdihnil nekje v Tomačevem, kjer je bil doma.

Ko je bilo zvečer vse pripravljeno, je Marija s skrbjo ogledovala Aleša. «Kot zid je bled! Bogve, kaj ima?»

Pred Zebo pa je vzdihnila: «Tako težko mi je nocoj pri srcu!»

«Eh, dirindaj bo.»

«Sobe so se polnile. Zeba je sedela v kuhinji ter od časa do časa pogledala v sobo. «Sami tuji ljudje. Naših je malo.»

«Naj le neso na mize. Oni pridejo kasno.»

Resnično so pričeli stari farani prihajati šele pozno. Posedli so v hiši, kakor so bili vajeni od nekdaj. Za njimi je dospela Liza.

V veži jo je Marija veselo pozdravila, ogledovala se je za Alešem, pa ga ni odkrila. Rok jo je povabil k sebi.

Od zunaj je skozi okno gledal bled obraz, katerega ni nihče opazil.

Liza je tiho sedela. Ni jedla, ne pila, roke so ji drhte.

Zaplesali so.

«Marija jo je lahko vesela,» so si šepetali med seboj, ko so jo videli plesati z Rokom.

Tedaj je Rok zapovedal godcem: «Za naju!»

Bledo obličje pod oknom je v tem hipu izginilo. Nenadoma je stal Aleš sredi sobe. Stopil je h godcem in prepovedal gosti. Vsi so ga čuli. Zmedeno je gledal krog sebe.

Srdito se je ozrl Rok: «Ka...aj?»

«Ne pustim!» je trepetal Aleš, «Liza bo plesala z menoj!»

Prepadeno ga je gledalo dekle.

Roku je kri zavrela. «Kaj? Ti, hlapec, boš gospodarju prepovedal ples? Ven, takoj ven k živini, kamor slišiš!»

Alešu so se tresle ustnice. Ukopan je stal sredi sobe. Možje in žene so vstajali. Liza se je za korak umaknila in srepo upirala v Roka oči.

«Ven!» je besnel fant. Dvignil je roko.

Alešu so se oči s krvjo podplule. Ničesar ni videl, le roko pred seboj. Zadaj v tilniku ga je zbolelo. Sprostrl je desnico in zadel Roka v prsi.

Liza je prebledela kot platno.

Zgodilo pa se je tako hitro, da ni bilo časa niti za misel. Aleš je omahnil vznak, grčal je in tiščal pene iz ust.

«Jezus, božje ga je!» so kričali.

Liza si je pokrila oči, da ne bi videla strašnega, podplutega obraza na tleh. Marija je prihitela iz kuhinje, pokleknila in mu odpela srajco.

«Pomagajte!» je prosila.

Par mož ga je dvignilo, prenesli so ga v Marijino sobo, kjer so ga položili na postelj. Marija je ihtela in ga močila.

«Večkrat se mu blede,» je pripovedoval Rok v sobi, kjer se je zmešnjava že poglobila.

«Boš plesala?» je silil v Lizo. «Jaz ne bom nocoj plesala,» je odklonila, «smili se mi. Rok, zakaj si tako sirov z njim?»

Srdito se je obrnil od nje. «Kakor hočeš.»

Marija se ni več vrnila. Aleš je zaspal in ostala je pri njem. Vroče solze so jo polivale. «Moj bog, ne molitev, ne ljubezen ni pomagala. Ti si mi priča, da sem vse poizkusila. Ubogi Aleš, Rok

ti je nalašč iz same zlobe to storil. Tudi on je obseden. Dekleta in tebe je onesrečil. Zeba je vedela; v naši krvi je zli duh. Kdaj bomo odrešeni?»

Liza je dolgo molčala. Ko pa je videla, da se Rok ne zmeni zanjo in pleše po vrsti z drugimi, se je vdala. Rok jo je omamljal. Iz dekleta je žarelo. Proti jutru jo je izvabil iz hiše. Tam zunaj mu je omahnila v naročje.

Takrat se je Mariji zazdelo, da se je Aleš predramil. Hitro je prižgala svečo ter ga zagledala sedečega na postelji. Oči so se zmedeno ozirale.

Iz krčme je prihajal trušč. Prisluškoval je. Zdelo se je, da bi se rad nečesa domislil, a ne more. Nenadoma je planil iz postelje.

«Aleš! Aleš!»

Ni se zmenil zanjo. Napol oblečen, kakor so ga prinesli, je drvel čez dvorišče. Hitro je ogrnila ruto in stekla za njim. Močno ji je utripalo srce, od strahu se ji je oznojilo čelo.

Prosila je: «Aleš, Aleš!»

On ni maral za klice, proti vodi se je namenil.

Žive duše nikjer.

Na klancu se je ustavil. Tam ga je Marija dohitela. Komaj jo je začutil, se je spustil nizdolu.

«V vodo gre!» ji je šumelo v glavi. S poslednjimi močmi je gazila sneg.

Vsak hip bi moral biti doli.

Na bregu je postal, kakor bi ga strašila temna groza.

Marija se ga je oklenila krog vratu. «Aleš, Aleš, pojdi nazaj!»

Osuplo se je ozrl vanjo, kakor bi jo bil šele zdaj spoznal.

«Jezus, Aleš, kaj počneš?»

Ni govoril, silil je proč od nje.

«Ne, Aleš, tega ne boš storil!»

Hotel se ji je iztrgati.

«Ubogaj me. Jaz bom skrbela zate, da ti bo dobro!»

«Umrl bi rad,» je izpregovoril z žalostnim glasom.

«Ali hočeš mojo smrt?»

Topo je gledal predse. Rahlo ga je prijala in ga potegnila s seboj. V duhu odsoten je ubogal. Počasi ga je vodila, kajti čutila je, da tudi njej pojema moč. Večkrat se je v snegu opotekla. Zdrsela je na kolena. Ob roki je počasi vstajala.

Dolgo sta hodila. Tresla se je od mraza, šklepetali so ji zobje, čeprav se je zadrževala.

Pred hišo je oprezala, da bi ju nihče ne videl. Še toliko je imela moči, da ga je sunkoma potegnila za seboj. V sobi pa je onemogla.

«Kaj sem ji storil?» je govoril na postelji sede. «Zakaj mi ne puste...»

«Le tiho, Aleš, tebi je hudo. Zaupaj vame!»

Prejšnja topost je izginila. Sedaj je pogledal bistro, kakor bi padla mrena z oči.

«Mati! Pustite me umreti. Mene nima nihče rad na svetu.»

Tolažila ga je s poslednjim naporom. Zunaj je bil že dan, ko je utrujen legel in se par dni ni zavedel.

Marijo je napadla vročica. Premagovala se je in večkrat je hodila oprijemaje se po hiši. Zeba ji ni mogla več pomagati, čeprav se je reva trudila na vso moč.

«Marija, tako sem slaba, da nič več ne vidim in ne slišim. Še šteti ne morem več. Zame je denar mrtev, ne razločim ga v rokah,» je tarnala starka.

Med drugimi brigami in težavami Marija niti pazila ni na starko. Preveč sta zrasli skupaj, da bi se lahko porodila misel na ločitev. Ko pa jo je zdaj pozorno pogledala, je videla izsušeno, razpokano obličje, v katerem ni bilo niti sledu krvi.

«Teta, lezi!»

«Eh, lezi. Potem ne vstanem več.»

Nekaj tednov se je še mučila. V prvih pomladnih dneh pa ni več vstala.

S pojemajočim, komaj slišnim glasom je prosila: «Pošlji po gospoda, zadnja ura se bliža. Končano je.»

«Zeba, če bi kaj rada...?»

«Oh... vidiš, vse moči so pošle... nič, prav nič. Le to te prosim, ko pridejo gospod, da bova sama, tako malo slišim...»

Obhajali so jo in ležala je molče. Od časa do časa je odprla oči.

«Marija, kaj boš počela, ko ne bo več mene?»

Mariji je bilo težko, da je komaj odgovarjala.

Zopet je vzdihnila umirajoča: «Da bi ti bog dal srečo... Hudo mi je od tebe... tako dolgo sva živeli skupaj... Koliko smrti je šlo mimo naju... Zame je zadnja...»

Mariji se je zdelo, da pojema pred njenimi očmi. Kakor plamenček je včasih oživila.

«Tiste soldke... daj za maše... naj molijo zame... Kak revež se me bo včasih spomnil... Kasno me je poklical...»

Ustnice so posinele in drhte. Ležala je z zaprtimi očmi in dvignila je trudne veke, kadar je vzdihnila.

Na večer je prosila: «Naj prideta fanta!»

Marija ju je poklicala.

Rok je povešal poglede. Aleš se je solzil.

Starka je molče iskala roke. Prijela je Rokovo.

«Bodita dobra ...» Tedaj so tudi njemu zalesketale solze.

Ko sta zapustila sobo, je ostala Marija sama. Potne srage je zagledala med globokimi razpokami. Zdaj je vedela, da se ne moti. Prižgala je svečo za umirajoče.

«Marija, kmalu bom pri naših ...»

Sredi molka se je čulo rahlo hropenje.

«Kaj si rekla?»

Do polnoči se ni več zavedela. Mariji se je venomer zdelo, da se smehlja. Po polnoči je zopet izpregovorila.

«Oh, kako bi bila že rada Tam ...»

Lice je postalo voščeno. Vsak dih, še tako slaboten, je bil nadnaravno resen. Nepremično je pričakovala.

«Marija ... zdaj ... roke so mrzle ... noge ...»

Vzela jih je v svoje in bile so ledene, vlažne od poslednjih kapljic potu.

«Srečna ... Slišiš ... Večne ure ... bítejo ... zdaj ... bítejo.»

Hotela se je dvigniti, da bi prisluškovala. Zasopla je in srce, ki je tolikanj ljubilo, ni več utripalo.

Ihte jo je Marija pokrila z lastnim telesom. Ni mogla verjeti, da je končano mukepolno življenje tete Zebe. Ženske, ki so jo umivale, se niso mogle načuditi. Bila je lahka kakor pero.

«Vse je dala, do zadnje kapljice krvi!» je dejala Marija.

Dolgo je stala Marija pred vrsto grobov. Vsi drugi so že odšli. Smrt je molčala nad in pod zemljo. Ko se je ozrla, je bil že večer, v mrakove so segale ciprese. Dušo ji je objela čudna slutnja velike smrti, ki je še nikoli ni občutila. Prišlo je tako nenadno, kakor bi se dvigalo iz grobov ter napolnilo vso tišino nad zemljo in nebom.

Tisti hip se je zavedala, da je tudi ona izpolnila svoje delo na svetu. Ni bila več pri ljudeh. V tem mrtvaškem molku, stoječa pred grobovi svojega rodu, je začutila tako osamelost, da se je nehote nagibala k zemlji.

«Zame je edino smrt še življenje,» je vzdihnila. Ni se poslavljala. Odhajala je tiho, povešajoča glavo. V prsih je nosila čuvstvo, da je utihnil zanjo ves svet.

Aleš se je ves izpremenil. Zaprla so se mu usta. Zvečer je posedal doma pri njej. Večkrat se mu je materinsko posmešnila,

čeprav je čutila težke bolečine v križu, ki so jo opominjale od tistega dne, ko je šla za njim.

«Aleš, kaj pa premišljaš?» ga je toplo vpraševala.

Odgovarjal je resno: «Na to mislim, kaj bomo jutri delali.»

Tiho je zase premišljala: «Mine ga ... še bo vesel. Ta nesrečni fant.»

Godeževka pa je zvedela, da poseda Rok pri Lizi. Prej je mirno čakala, a zdaj jo je strast pomladila. Celo ponoči, kadar ni bilo Andreja doma, je oprezala.

«Te se bojim!» je šepetala v šipe, da so bile zasople od vročega diha.

Toda prinesli so ji, da se je Rok na vprašanje, če misli vzeti Lizo, zaničljivo posmehnil: «Kaj mi bo ona in njena beračija!» Zopet je upala. Venomer si je ponavljala: «Ničesar nočem od njega, vse bi mu dala. Zakaj bi me ne maral?»

Oblačila se je mladostno, korak ji je bil živahen od norosti.

Andreja ni bilo doma. Pozno v noč je prežala, kdaj se bo vrnil Rok. Začula je trde korake. «On!» Hitro se je ogrnila in se naslonila na zid v stezi med hišami.

Počasi je stopal proti domu.

Tiho ga je poklicala.

Fant se je nekam boječe ozrl. Previdno je stopil med hiše. Dvoje vročih rok ga je objelo in priželo nase.

«Si vendar prišel. Že od božiča te čakam.»

«Vraga, ti si!»

«Se me bojiš, Rok? Seveda, Liza ti je ljubša. Jaz pa ...» Čutila je, da je vinjen. Ni ji bilo mar, nocoj ga je hotela imeti.

«Rok, ti ne veš, kako te imam rada ...»

«Ženska!» Rok jo je objel. Laskalo mu je, da ga je poklicala sama. V rokah je držal ženo, ki je pozabila na vse in bi se ne mogla krotiti, tudi če bi ji pretila smrt.

«Andreja ni doma,» je šepetala.

Rok se je zbal. «Ali ga res ni?»

«Če ti pravim.»

«Nerad bi se srečal z njim.»

«Ne nori! Tak fant in se bo bal polomljenega moža. Ti ne veš, kako mi je zopern. Umreti noče! Pojdi z menoj!»

Še vedno se je obotavljal. Oklenila se ga je pod pazduho in ga tiho peljala čez dvorišče.

«Na, poglej!»

Rok je iz strahu pregledal sobe.

Smejala se mu je: «Zdaj pojdi doli, kjer sem jaz.»

Zagrnila je okna in užgala luč. Nato je šla po vina ter ga postavila na mizo.

«Vendar sem te pričakala. Povej, če se mi poznajo leta?» Izzivalno se mu je smejala. Rok je odprl oči. Šele sedaj jo je videl. Pred njim se je zibala v močnih bokih strastna žena, vse obličje je bilo zmagoslavno veselo in niti gubice bi ne zasledil na njeni koži.

Sedla mu je v naročje, kodrasta glava mu je omahnila na belo ramo.

«Srce ti bom izgrizla!» je šepetaje dahnila. On pa ni mogel več odgovoriti. Poljubi so mu jemali besede.

Prebudil se je v njenem naročju.

«Ali veš, kaj je nebeška noč?»

«Ti, če bi zdalje prišel?» Roku je postalo neprijetno.

«Beži, ti si strahopetec, Rokec, pa te imam vseeno rada. Kaj je meni mar, če me najde takole.»

Pritisnila ga je na grudi: «To se pravi, kopati se v angelski gloriji. Ti si moj zadnji in prvi fant.»

«Kolikim si že to povedala?»

«Kdor ni verjel, ni bil.» Še se je smejala, nakar je nekam zamišljeno govorila: «Saj nisem tako neumna. Leta so bolj neusmiljena kot pa ljubezen. Ti boš lahko dobil od mene, kar boš hotel. Zadnjič so mi pripovedovali o ženski, ki je imela srce tako vroče, da so ga čuli še na mrtvaškem odru bítí.»

Postala je otožna. «Preveč te imam rada, Rok, ne bo te več k meni.»

«Nocoj me počakaj, preden pride Andrej,» je dejal, ko je odhajal. Previdno se je splazil domov in se venomer smehljal.

Drugo noč je ušla z Rokom in se sploh ni vrnila. Fant ji je prigovarjal, a ona se ni zmenila. Andrej je pretaknil vso hišo, pa je ni našel. Šele proti jutru jo je videl, kako se je utihotapila v hišo. Mračne slutnje so ga prevzele.

Ona ni mogla več prikrivati ljubezni. O belem dnevu je stala na pragu in vabila Roka v hišo.

Andrej je strmel, da je eden Hostarjevih prestopil njegov prag.

«Zakaj ga vabiš?»

«Ti si neumen, Andrej. Toliko sem si prizadela, da bi njo ujezila. Tako pojde.»

Mrko je odgovarjal: «Ni mi zato. Dobra ženska je.»

«Ta je lepa! Zdaj boš še hvalil. Opuščanja jo prosi.»

V Andreju se je uprlo: «Krivi smo pred njo.»

«Lepo govoriš. Jaz se ne bom vdala, dokler živim.»

Rok se ji je vendarle pričel odtujevati. Vrnil se je k Lizi, ki mu ni očitala niti besedice. Črne sence na silno belem obličju so pričale, da je veliko trpela.

Prevzeta od Rokovega samovoljnega kesanja pa je dejala: «Tega mi ne smeš več storiti. Če ne...»

«Kaj, če ne...?»

Pogledala ga je. Rok se je v tistem hipu ustrašil človeških oči.

Toda Godeževka ni mirovala. Zdaj ni več vedela, kaj počne.

Topla poletna noč je bila, ko je prišla k Lizi. Rok je povetil oči, ko jo je zagledal na vratih v vsej razkošnosti.

Hotela je v posebno sobo. Liza ji je zastavila vrata. Ostro sta se motrili.

«Golobček, saj pri vas tudi zame točite?» je dejala s strupeno sladkostjo.

V Lizi se je trenutno izvršila izprememba. Zravnila se je in molče prinesla vina.

Godeževka je poklicala Roka. Liza ga je gledala z odprtimi očmi, kako vstaja.

Čula je besede: «Rok, poglej, kaj sem ti prinesla?» Kakor bi ji odpovedale noge, tako se je zgrudila na stol.

Rok je obračal papir. Tam je stalo, da je hosta na Golovcu njegova last. Vse potrjeno.

«Kaj je tvoja?»

«Name je bila prepisana!»

Pohlepno je spravil.

«Liza, vina!» je ukazovala.

Dekle se je zdrznilo. Molče je nalila in zamižala, postavljajoča na mizo. Vrnila se je k peči. V licih so se povečale votline. Nad njimi so grozno blestele oči. Ničesar ni več čula.

«No, ali se me boš sedaj še ogibal?» je šepetala Godeževka. «Nocoj ne bo Andreja... pridi...!»

Rok je zašepetal: «Počakaj me!»

Zlobno je pozdravila Lizo, ko je odhajala skozi vrata. Za njo je prišel on in se smejal zaničljivo. Toda pred seboj je ugledal izpremenjen obraz. Cvetoče dekle je v trenutku izginilo. Vsaka koščica je bila vidna na obrazu. Smrtno tegobo so izražale oči. Težko je dihala, drugače se ni niti zganila. Le gornja ustnica je drhtela nad spodnjo.

Ogovoril jo je: «Liza, ne bodi neumna!»

Liza ga ni več slišala, ne videla. Edini živi znak je bilo drhtenje gornje ustnice.

«Kakor hočeš,» je dejal Rok in zaloputnil z vrati.

Stopila je za njim in zaklenila. Sama se ni zavedala, da je to storila.

Nato se je spustila nazaj na klop in ostala nepregibno v temni sobi dolgo v noč.

Drugi dan zvečer se je zvedelo, da Liza prodaja. Krčma je ostala zaprta.

Čez par dni se je vračal Andrej zvečer proti domu. Nenadoma je stopilo predenj dekle.

«Ti si, Liza?»

«Jaz sem. Nekaj bi vam rada povedala. Pojdiva za vodo.»

S čudnimi slutnjami v srcu je stopal po klancu. Ko sta stala pri vodi, se je Liza krčevito oprijela njegove roke: «Slišite!» Beseda ji je zastala. Andrej jo je začudeno gledal. Nato je bruhnilo iz nje: «Rok je pri vaši ženi!»

«Lažeš!»

«Pojdite domov in boste videli.» Hitro je izginila in od tiste ure je niso v šentpetru več videli.

Andrej se je plazil proti domu. «To, to mi je storila,» je šepetal in besnosti mu je žarela iz oči v temo. Do jutra je čepel za lipo. Videl je, kako je žena odprla okno in se naslonila. Zobje so mu šklepetali od jeze.

«Ne, Liza ga je imela rada, pa se ji meša,» se je tolažil.

Vrnil se je dopoldne. Zvečer ga je zaneslo k Pacu. Krčma je bila zaprta. — «Laže, laže!» A kljub temu je sklenil oprezati.

Ponoči ni mogel spati. Sleherni šum ga je zvalil k oknu. Navsezgodaj zjutraj so ga videli v cerkvi. Stal je zadaj v temi in goreče molil. «Jezus, samo tega ne!»

Ona se je smejala, kakor obsedena.

Včasih je stopil k njej: «Ti...»

«No, ljubček moj...»

«Nič!»

Tedaj je postala pozorna. «Prej je rohnal, divjal, a zdaj... Sumi, vem, da sumi!» je mislila.

Vabila ga je k sebi, on jo je hladno zavračal. Iskal je tolažbe v cerkvi. Ljudje so se čudili, ko so ugledali sivo glavo za kropilnim kamnom.

Mariji je Svedrač prinesel novico. Tako jo je potrla, da je morala leči.

S solzami v očeh je prosila: «Rok, kaj si mi storil. To sramoto! Rajše bi bila umrla, kakor da je eden iz naše hiše prizadel Godeževim kaj hudega. Rok, saj ni res!»

Rok jo je osorno zavrnil: «Mati, vi le lepo ležite, zame ni treba skrbeti!»

Marija je zvedela vse. Bolest jo je žgala, kakor bi ji v prsih tlela žerjavica. «Moj sin! Moj sin!» je molila. «O, Bog, zakaj mi nisi tega prizanesel? Andreju, Andreju je vzel ženo, jaz pa sem trepetala, da bi se z mislijo ne pregrešila nad njim. O, Kristus, ali te svet več ne pozna? ...»

Noč in dan je ihtela: «Vse vem, vem, da je res, kar je govoril. Reši, reši nas. Daj mojemu sinu dušo!»

Aleš je molčal, a je videl njeno trpljenje. Sam zase je govoril: «Meni je odkazano delo!»

Andrej ni pustil žene same. V prvih jesenskih dneh so se pričeli ljudje posmehovati.

Ujel je na uho: «Verjemi... Godeževka... Ho, ho... Caharija?... Ha, ha... S kom? I, saj...»

Doma jo je pogledal. Ni se mogel več varati. Takrat je zarjulo v njem. Sramota in razdejano posestvo ga je grizlo do norosti.

Odpravil se je z doma. Preden je odšel, je skril sekuro v veži. Pravili so, da vidiyo njegovo senco vsako noč.

Žena je oslepela za resnico. Z nemogočimi sanjskimi podobami se je varala. Roka je hotela obdržati za vsako ceno. «Andreja pustim, pa je... Če me ne vzame, vsaj nekaj časa bova živela skupaj. Mlada sem še... eh, to še niso leta!»

Pričakovala ga je na vratih.

«Ne bodi nora, o belem dnevu. Vsi vedo, da ne bo njegov, samo ti si tako nora,» ji je odgovarjal Rok tako hladno, da jo je speklo.

«Pojdi, nekaj ti povem. V gostilni bova sedela.»

Dolgo se je branil, naposled se je vdal in stopil v hišo.

«Povej, kaj hočeš, povej!» je silila vanj.

«Ana, te neumnosti mi že presedajo.»

Tedaj se ji je zazdelo, da se je v možganih nekaj pretrgalo.

«Rok, ti si neumen,» je ihtela, «vsi te goljufajo, samo jaz ne.»

«Kdo vsi?»

«Vsi, vsi! Celo mati te je.» Blaznost ji je gorela v očeh.

«Kako, mati?»

Oklenila se ga je. «Pojdi z mano, pojdi, vse ti povem.» Tisti hip je vedela, da je izgubljena.

Radoveden je stopal za njo. Ko sta bila v sobi, je dvakrat zaklenil. Venomer se je strašljivo oziral. «Povej, kaj veš?»

«Če me poljubiš.»

«Tak povej!»

«Obljubi mi, da ne pojdeš danes od mene.»

«Ana, Andrej!»

«Ah, kaj! Drugače ne zveš!»

«Obljubljam!»

«Semkaj sedi!»

Ubogal je in sedel poleg nje na postelj.

«Ti, moj sladki Rok. Ah, danes si zadnjič pri meni. Ne laži!»

«Ana, če ne poveš...»

Sklonila se mu je na uho: «Veš, Aleš je Marijin sin in Rožmanov. Lep del domačije bo dobil.»

«Ni res, ti se norčuješ, Ana!»

«Res je, Andrej ve, škofička je vedela. Tudi škof. Tebe so ogoljufali s tisto zgodbo, da je Luka njegov oče.»

«Ne, ne verjamem.»

«Če dobro prebrskaš, testament je že napisan.»

Vedela je, da laže, toda strast ji je pomračila um. Planil je kvišku.

«Nikamor ne pojdeš!» je vzkliknila, «obljubil si!»

«Pusti me, pridem nazaj!»

«Ne, ne, ti si moj, še danes.» Objela ga je z nadčloveško močjo. Vsesala se mu je v ustnice.

«Meni je vseeno, potem smrt,» je šepetala.

Rok je dobro razložil korake v veži. Novica ga je vsega prevzela ter mu vzbudila tako jezo, da ni niti čutil njenih poljubov. Tedaj so se stopinje oglasile tik pred durmi. Pognal se je od nje, odprl okno in skočil doli.

S strašno jezo v očeh je gledala za njim. Ničesar ni slišala. Bliskoma pa je udarila sekira po vratih, ključavnica je odletela, pred njo je stal razoglavi Andrej.

Čez dvorišče je bežal Rok.

Tedaj se je zavedela. Gledala je v moža, lasje so ji padali na čelo. Grudi so vroče sople.

Za hip je Andrej obstal.

«Kaj me gledaš?» je dejala sovražno. «Kaj me strašiš, ali ne veš, da sem te vse življenje varala. Saj si vedel, ko si me jemal, da drugače ne morem živeti. — Prepozno si prišel. Ali te ni sram, ko je oni zbežal, ki bi me moral braniti?»

Andrej je gledal in gledal. Povesil je sekiro.

Zravnila se je v postelji in se posmehnila: «Ti si mislil, da boš z mano streho pokril, pa si sam za ostanek!»

V njem je vzbesnelo. Skozi noč v glavi je videl njeno čelo. Zamahnil je, počilo je in kri ga je oblila.

Zastokala je in se zgrudila.

Ko je odprl oči, je videl lepo glavo, oblito s krvjo. Do oči je zevala globoka rana. Strašna groza ga je pretresala. Mrtvaški pot mu je oblival čelo. Nevede je pričel zagrinjati okna. Tiho je zaklenil vrata in stal nekaj časa zunaj.

Nenadoma se je pričel tresti. Zbežal je.

Pri Mariji so se sunkoma odprla vrata. Od strahu je kriknila. V sobo je planil Andrej, blede kot smrt, na čelu in licih je imel krvave lise.

«Marija, Marija!» Pokleknil je in dvignil roke.

«Jezus, Andrej!»

«Tam je, tam je!»

Padla je nazaj in od groze trepetala.

«Marija, odpusti mi, skrij me!» Sedel je na tla za vrata in ves trepetal.

Ni mogla govoriti. Le roke je sklepala.

«Skrij me! Ubil sem jo! Rok je bil pri njej... oh!»

«Andrej, odpusti, jaz sem ga rodila. Ti pa pojdi in povej vse!»

«Marija!»

«Ne mari, Andrej! Človeško življenje je grozno. Ne mari zanj. Stopi pred nje in povej vse. Če imajo dušo, ti odpuste.»

Andrej se je opotekal pred njo. Povešajoč glavo je zašepetal: «Mora biti! Lepo jo pokopljite!»

«Daj mi roko, Andrej, midva se ne bova več videla.»

Segla mu je v desnico, ki je ubijala. Obe sta bili ledeno hladni. Ostala je sama in trepetala v silni vročici.

Pod noč so se zopet odprla vrata.

«Rok, Rok, kaj si storil?»

Sin pa je skočil k omari. Marija ni pogledala, kaj išče.

Našel je. Roke so se mu tresle, ko je bral. Nato je pričel divje trgati. «Zdaj ne boš več pisala. Tako ste me hoteli ogoljufati!»

«Jezus, Rok, to je moja poslednja volja. Rok! Sveta je!» je zakričala.

«Pritepenec!»

«Ni res... On je...»

«Moj brat in vaš sin!»

«Kristus, Kristus!» Hotela je kvišku, širila roke.

«Zdaj veste!» je dejal trdo in zapustil sobo.

Lovila je sapo. «Odpusti mu, odpusti!» Odprla je oči. Silen blesk od stropa do tal jo je vrgel nazaj. «Vaša sem!» je vzkliknila in omahnila z razprostrtimi rokami.

Poslednje rane ni preneslo srce.

Zvonovi so bili mogočno in trdo, ko so jo nesli možje, kar jih je še bilo iz Cunjarjevega rodu. Zopet so se zgrnili iz vasi ob Savi, izpod Golovca, z Barja, da pokopljejo Zamejčevo hči.

Prvi za krsto je stopal Rok, med zadnjimi pa sta hodila Svedrač in Aleš, ki je moral še tisti dan po smrti iz hiše. Andreja ni bilo. Podal se je pred sodbo, ne da bi se še enkrat ozrl v svojo hišo. — Položili so jo v vrsto.

Aleš je ostal dolgo na grobu. Zvečer ni vedel, kam. Svedrač ga je našel ter ga peljal v krčmo.

Ko so zapirali, ga je povabil: «Aleš, pojdi z menoj. Tvojega očeta sem imel rad. Pri meni najdeš streho, dokler se ne premisliš. Dobri ljudje so bili. Svetu so zapovedovali in svet njim.»

Aleš je hodil poleg njega s sklonjeno glavo. Pred Hostarjevo hišo, kjer so bila stežajna vrata zaprta, se je ustavil.

«Oče, tu notri sem delal od jutra do večera. Kaj naj storim zdaj?»

Stari je šepal naprej: «Eh, živeti boš moral, brez imena so te pustili.»

*

Visoko nad materami so svetile zvezde. Ko so utihnili Aleševi koraki, sta obe, v katerih so živeli Zamejec in njegovi otroci, uprli oči tja gori. Med zvezdami se je ena utrnila ter se izgubila v vesoljstvu. Krvava sraga je zalesketala na temnem nebu. Materi sta povsili oči in prisluhnili vase. V kamenitih telesih so bile Večne ure.

R. Maister / Dva križa

Dva križa sta v naši Kalvariji
in k nam sta oba obrnjena.

Na desni — od poljâ Gosposvetskega,
na levi — od Soče in Jadrana.

Dva v križih razpeta sta v Kalvariji,
z zobatimi žebli jima je pest pribita
in z ostrimi trnji so jima usta zašita.

Iz krajev vseh naše zemljé
je videti križa v naši Kalvariji,
v očeh sta nam: naj bdimo, naj spimo.

Al' ónadva več trpita,
ki v križih razpeta visita,
al' mi več trpimo,
ki moramo gledati njiju gorje?...

Vladimir Levstik / Oblodovci

(Konec)

IV.

Ko sem drugi dan razmišljal o prividih minule noči, me je zdajci obsedlo, da morajo imeti kak višji pomen. «Usoda me kliče na pozorišče,» sem si dejal; «z nestrpnostjo čaka, kdaj zaigram svojo vlogo.» Čim bolj se je utrjevala v meni ta misel, tem bolj mi je bilo jasno, da ima usoda prav, ko me hoče naglo rešiti vseh zoprnih negotovosti in morečih pričakovanj. Mudilo se je nastopiti!

Takoj po kosilu sem se ukral iz mesta v gozd in sem krenil po tisti bližnjici, ki je vodila najbolj naravnost v Mlinarjevo samoto.

Vsa pot mi je bila nepretrgan spored presenečenj. Kako pozabljene, zanemarjene in razorane so bile te stezice, ko sem lani hodil po njih! Zdaj nisem videl nikjer ne mlak ne trave. Vse je bilo otrebljeno, vse zaravnano, vse posuto kakor v parku; očem se je skoro tožilo po kolotečinah bivših dni. Koderkoli je gledala žolta ilovica izpod rečnega proda, so se poznali v njej sledovi človeških stopinj, odtiski drobcenih damskih petá in šiljastih gospodskih črevljev, ne morda kakih drvarskih klobuštr! In ves čas, od mesta do profesorjevega zatišja, so me pozdravljali osipki napredujoče civilizacije: konci smotk in cigaret, razmetani tako na gosto, da je bilo nemogoče izgrešiti pot. Sveži pljuski oljnate barve, ki sem jih opazal na deblih bukev in smrek, so bili spričo tega zelo nepotrebni. Tik pred izhodom na ravnico sem došel motovilastega dečaka, ki je izvrševal to žigosanje prirode.

«Kdo ti je naročil?» sem ga vprašal dokaj osorno.

«Olepševalno društvo,» je zagodrnjal skrunilec.

«Olepševalno društvo? Kam bo pot?»

«Kam drugam kakor v Mirni dol!» Vidi se, da niste tukajšnji. Pomilovalno je ošinil mojo nevednost z očmi. «Ali res ne veste, kje je Mirni dol?» — «Ne vem. Kje je?»

«Okoli hiše tamle na jasi. Stopite še petkrat pa jo boste videli. Divji profesor stanuje v njej, tisti, ki je iznašel perpetumobil. On nori, gospoda iz mesta pa gledajo, kako ga trka luna. Vsako popoldne pridejo k njemu na izlet; zato so sklenili, da mora biti pot markirana.»

«V Mirni dol!» Povrhu brezčutnosti še norčevanje! Ali je res ni bilo meje za r-ske ljudi? Ali se je svet na glavo postavil v tem letu dni, ki sem ga prespal med uradnimi spisi?

Čuteč, kako me nevidno obletavajo pošasti sinočnih sanj, sem stopil iz gozda na ravnico. Tudi ta je bila izpremenjena. Bujna trava je bila pohojena, steza posejana z ogorki; leni veter je valil pred seboj papirje, v kakršne zavijajo salamo in sir. Zrak je bil gost od nečesa morečega. Dušilo me je, kakor da čutim parfum gospe Cicigojeve, in v glavi mi je šumelo, kakor da slišim od nekod sodnikov naduti glas...

Čudno potrť sem se bližal hiši. In res: ob prisolnčni strani, tik pod okni profesorjeve sobe, je stala na zabitih kolih miza z dvojico klopi, do odurnosti enaka mizam, kakršne vidimo po gostilniških vrtovih. Ogorkov je ležalo tod brez števila, še več pa telečjih rebre in kurjih koščic, ki so se kupoma belile v izpregaženi travi.

«Mlinar jih gotovo ni obiral...» Tako misleč sem nastavil uho. Zelo tiho se mi je zdelo vse, prihuljeno kakor v jarku pred naskokom. Le kedaj pa kedaj se je začul iz sobe jezen stok in zadaj po kuhinji so tiho smukali ženski koraki. Zavil sem tja, da bi vstopil z dvorišča. Na pragu je slonela metla, ki sem jo prepozno opazil; toliko da sem se ujel za podboj. Ob mojem ropotu je preletel hišo val panične groze.

«Že gredo!» je pridušeno zaihtelo v kuhinji. Nekakšen krožnik se je razbil na opečnatih tleh in droban cepet jo je skokoma ucvrl proti Mlinarjevi sobi. «Skrij se, Ivan, že spet gredo!...»

V sobi se je odzvalo srdito rentachenje, prevračanje stolov in nefilozofsko preklinjanje, ki ga ne morem ponavljati; kmalu nato so odletela profesorjeva vrata in moj nesrečni znanec je planil v vežo s klobukom in palico v rokah. Toda kakšen! Tak, da ga skoro ne bi spoznal: kosmat, nepočesan, brez ovratnika, v odvezanih črevljih in raztrgani obleki, živa podoba brezupne zane-marjenosti je stal pred menoj. Njegov obraz je bil bled, oči vdrte in kalne, ustnice skrčene v tako klavrní togoti, da bi se ji človek na glas zagrohotal, ako ne bi bila obenem izraz skrajne, brezzaščitne bede.

«Pol ure po kosilu!» je vreščal, bulječ okoli sebe, kakor da me ne vidi. «Bog bodi zahvaljen! Vendar so našli urico, ki mi je še niso zagrenili! Žrtvovali so se, plemenite duše, in so prišli na poslednjo kapljo moje krvi... Oh! Oh!» je zavil kakor volk, grabeč se za razmršeno glavo. «Nu prav, le naj! Kje ste, drhal? Bliže, budala, ki ne razumete kranjske besede! Noter, avše, izvolite, strašila, moj dom je vaša beznica... S čim naj vam postrežem, pa res ne vem. Ali niste že vzeli vsega? Moje delo ste pohodili, mojo pamet ugonobili, v moj kruh ste brisali svoje po-

stopaške pete; česa še hočete od mene? ... Kaj naj vam dam? Krv nimam več, v mojih žilah se pretaka voda s špiritom. Možgane ste izdolbili, ali so zdaj jetra na vrsti? Pljuča? Srce? Ali bi vas zanimala čreva? ... Izvolite, nasitite se! ...»

Čim bolj mu je usihal glas, tem besneje so delale roke; klatile so po zraku, bobnale po razgaljenih prsih in greble po životu, kakor bi res hotele zmetati drob iz telesa.

«Mlinar,» sem vzkliknil, «za Boga! Mlinar, ali me ne poznaš?»

Tisti mah je pogledala izza profesorjevih pleč rjavolasa glavica njegove žene. Joj, kako je shujšala od lanjskih počitnic in kako zelo jo je izpremenila skrb! Ko me je uzrla, je zagorela do sencev; čutil sem, da se sramuje soprogovega divjanja in sive bede, ki je strmela vame z vseh strani.

«Mlinar,» sem ponovil, «ali ne vidiš, kdo sem? Senica sem. Glej, gospa Marica me je že spoznala.»

Toda Mlinar še ni izbruhal vsega.

«Dovolj!» je kriknil s penastimi usti, ves slep in gluhi. «Dovolj je tega! Leto dni sem čakal vašega usmiljenja — ni ga bilo! Zdaj ne morem več. Dovolj je. Človek ni mačka, da bi se igrali z njim ... Ne morem več, mera je polna! Še danes napravim konec — konec — konec! ...»

Obenem s tem krikom pa je napel oči ter jih nejeverno zapičil vame. Omahnil je, stopil bliže in zdajci zaihtel na mojih prsih.

«Senica! Stari malopridnež Senica ... Taka mi prede, vidiš, da sem te vesel od srca!» — je hlupal, vzneseno mlaskaje z usti po mojem obrazu.

Ta nenadna prisrčnost se mi je zdela enako sumljiva kakor tik poprej njegov krik in vrišč, da niti ne omenim besed, s katerimi je napovedal bližnji konec. Mojo osuplost je še povečal strah, ki sem ga čital v očeh njegove žene.

«Pa ne da bi morda res —?!» mi je šinilo po možganih.

Gospa Marica mi je vzela palico in klobuk.

«Kam sedemo, Ivan?» se je boječe obrnila k možu. «Ali ne bi kar pred hišo?»

To nedolžno vprašanje je zadoščalo, da je profesorju iznova udarila kri v glavo.

«Ne!» je zarjul cepetaje z nogami. «Za njihovo mizo moj gost ne bo sedel! V sobo! Ako mu je preslaba, naj se pobere, odkoder je prišel!»

Stopili smo v sobo. Pogled po njej me je živo domislil omar in stolov, o katerih je tarnal v svojem pismu. Bila je gola kakor grobnica. Kupi knjig so se valjali po tleh; na črvivi mizi, ki je

služila Mlinarju za pisanje, so gledali prazni papirji izpod debele plasti prahu. Ves prostor je izražal težko duševno stanje človeka, ki se je zdavnaj odtujil svojemu delu. Gospa Marica se je opravičila, da ji soproj brani pospravljati.

«Še tega bi trebalo!» je zarenčal profesor. «Ali boš pospravljala tudi jamo, v kateri bom gnil?» je dodal s čudnim glasom, primikaje mi enega izmed dveh polomljenih stolov. Sam se je spustil na drugega, toda le za trenutek.

«S čim mu postrežeš, Mara?» se je hlastno obrnil k ženi. «Kave ni več pri hiši, praviš? Nu, kaj mečkaš, saj ni sodomski greh, da je ni. Mučenica!... Tak kave ni. Hm, morda se najde požirek žganja.» Z okornimi, drsajočimi koraki je odhitel iz sobe, ne meneč se za moje ugovore.

«Kaj pravite?» so me vprašale žalostne oči gospe Marice, ko sva ostala sama.

«Zelo vas pomilujem,» sem odgovoril na glas. «V dno duše mi vas je žal.»

Nekam trpko je mahnila z roko, češ: kdo govori o meni!

«Kakšen se vam zdi?» je rekla tiho. Strah pred odgovorom je trepetal v vsakem zvoku njenega glasu.

«Kaj bi dejal?» sem se motal v zadregi. «Ne čisto tako zdrav kakor lani...»

«Kako ste prizanesljivi! Veliko slabši je. Odkar nima miru, ne zmore nobenega dela; še čita ne več. Neprestano se razburja, vsak trenutek se utogoti... O, če bi vam mogla povedati vse! Lani sva upala, da se čez nekaj mesecev vrne v službo. In zdaj so ga upokojili...»

«Upokojili!» sem se prestrašil. «Kako, zakaj?»

Brezupno je skomizgnila z rameni.

«Sodnik in njegova družba so ga menda razvpili po Ljubljani, da je neozdravljiv... Pred tremi tedni je prišla upokojitev.» Zastrmela se je skozi okno in senca mrke bodočnosti ji je legla na ves obraz. «Edina pomoč,» je vzdihnila čez minuto, odgovarjaje na vprašanje, ki ga nisem zadal, «edina rešitev zanj bi bil takojšnji beg iz tega nesrečnega kraja: beg v zdravilišče, ako bi imel vsaj tamkaj mir pred ljudmi. Toda s čim? Svojih knjig ne more napisati; s tem je propal poslednji up. Siromaka sva. Še bogatih prijateljev nimava, da bi jih prosila...»

Njen pogled se je vrnil k meni, žareč od jalovega očitka, ki je najhujša bol takih grenkih minut:

«Zakaj nisi bogat! Da imaš milijon, na golih kolenih bi te prosila za tisto pest tisočakov. Vrgel bi jih predme in Ivan bi bil otet! In moja sreča bi še sijala kedaj na tem svetu...»

Bilo je kakor blazna prošnja: stori čudež in pomagaj! A že je ugasnilo. Težke solze so curkoma planile iz njenih oči.

«Vse je izgubljeno!» je zaplakala, krčevito pritiskaje roke na obraz. «Rešitve ni več in vse je izgubljeno... Saj ga vidite, kakšen je! Ali ste slišali, kaj obeta? Konec!» — to besedo ponavlja že teden dni. Nekaj strašnega se pripravlja v njegovi glavi. Bojim se, tako silno se bojim...»

O, kakšna brezdna so zevala pred mojim duhom, ko sem poslušal te bedne besede!

Toda nesrečnica je zdajci odskočila v stransko sobico. Iz veže je vstopil profesor, držeč v rokah steklenico, v kateri je pljuskalo nekaj zelenega...

V.

«Na, pij,» je dejal, nalivaje kozarec; iz ust mu je dišalo po žganju. «Boljšega nimam. Ne boš?» To rekši je zvrnil sam, ne da bi čakal mojega odgovora. Ko je postavil kozarec na mizo, sem videl, da mu roka trepeče. Ali se je mar dotorej zapil?

«Eh, tako je. Senica, vidiš,» je zamrmral po kratkem, mučnem premolku. «In to, kar ti vidiš, še davno ni... Ne, ne! je vzrožil sredi stavka, zavračaje ugovor, ki mi bógme ni bil na umu. «Ni res! Ni res, da bi govorila iz mene bolezen. Ni res, da bi valil krivdo na nedolžne ljudi! Ti ne veš, ti ne veš...»

Pritiskal si je pesti na prsi, kakor bi hotel izžeti iz njih dovolj vseobjemno besedo.

«Ubožec!» sem vzkliknil od srca. «Daj, povej mi vse. Vidim, da se gode vnebovpijoče stvari.»

«Če bi bile samo vnebovpijoče!» je srdito nadaljeval profesor. «Žalibog so več od tega. Blazne so. Ali sem jaz ob pamet in se mi vse to blede, ali pa so Oblodovci hudobni norci in ves ta kraj ena sama strahovita blaznica... Takrat sem te preklinjal,» je povzel brez prehoda, «ker sem mislil, da si jih nalašč poslal. Zdaj vem, da bi se lotili vsakogar, kdor bi poizkušal živeti brez njih.»

«Lahko si mislim.»

«Ne moreš si misliti!» je vzròjil. «Ti si ravnodušen kakor klada in zdrav kakor bik, a kakšen sem jaz prišel v to nesrečno hišo? Tak, kakršnega me je izpljunila granatna jama: strt, ves iznemogel, ves ubog! Mara je bila poslednje, kar mi je ostalo iz moje zdrave prošlosti; prišla sva semkaj, da bi vsaj skupaj poginila,

ako se skupaj ne rešiva... Takrat je bilo še vse mogoče. Potreboval sem le miru, ničesar drugega ne. Miru za zdravilo, za poslednjo možno rešitev, Bože moj... Ako si moreš predstaviti, kako hlepi ranjenec v Sahari po kaplji hladne vode, tedaj veš, kako sem jaz koprnel po samoti. Tukaj sem jo našel in vse je bilo dobro, dokler me niso iztaknili. Moje misli so se urejale, volja se je vračala, jel sem pripravljati gradivo za svoje delo. Tisti dan, ko bi ga končal, bi šele mogla upati, da si kako urediva bodočnost,» je zamrmral s turobnim glasom. Ni mu bilo treba pripomniti, da je šel up po vodi!

«Žalibog je prej napočil dan, ko je prihrumela Oblodova vojska: on, Cicigojka, Kosirnica in še kakih petnajst ali dvajset glav. Streslo me je kakor tistega, ki sreča krvnika in zdajci okameni od groze, čeprav še ne more slutiti, da mu bo sekal glavo. Ves prepaden sem gledal te tujce, ki jih nihče ni klical v vas. Po kaj so prišli? Še prekmalu sem zvedel, po kaj! Spoznati vas želimo, zabavali bi vas radi... Pokažite perpetuum mobile, go-bezdajte z nami o višjih stvareh, razvedrite se, z eno besedo! Prežvekujte nam literaturo, naučite nas filozofije, izpovejte se, kako kihate in kašljate, razodenite, ali ljubite svojo ženo!» — in tako dalje... To je bilo dan potem, ko si ti odpotoval. Tisti dan, brate, mi je palo pero iz roke. Ko so odšli, ni bilo v moji glavi nobene misli več razen strahu, da se ne bi vrnili, prav kakor po turškem najezdu...»

Nalil si je nov kozarec pelinovca, izpil ga, mlasnil z ustnicami ter nadaljeval, vznemirjeno blodeč z očmi po kotih:

«In so se res vrnili... Prihajali so sleherni dan; še opravičevali so se, kadar kdo ni utegnil, češ, vem, da ste me pogrešili! Prvi čas sem se nekako zatajeval; omikan človek, saj veš, je nerad surov z ljudmi, dokler še veruje v čudež, ki naj bi mu pomagal... Toda Oblodovci so raznesli glas na vse strani, tako da so jela pritiskati tudi druga zijala. Hodili so me gledat kakor šimpanza v menežariji: 'Ongá, spoznali bi vas radi.' — Zakaj, Krišč božji, sem vpraševal; kaj sem vam storil? — 'Kar tako. Slišali smo, da ste izumili perpetuum mobile.' Ali pa celo: 'Čuli smo, da ste blazni; kakor vidimo, imate še nekaj pameti. Potolažite se, saj bo bolje...' Take živine sem kajpak z vrati po nosu; a stvar se je razvedela in za vsakim je prilomastil naslednik, ki ga je mikalo poizkusiti, kako mečem ljudi čez prag. Naš človek, prijatelj, hrepeni po brei kakor jelen po bistri studenčnici; vse svoje življenje išče dobrotnika, ki bi mu jo dal, in če jo dobi, je dopolnjen misterij njegove duše!»

Udaril se je po glavi in škrtnil z zobmi. Poznalo se je, da govori s čedalje večjim gnevom; zato sem ga prosil, naj rajši prestane, ako ga ti spomini zelo razburjajo.

«Spomini?!» je zavpil. «Kako spomini! To niso spomini, ampak prokleta resničnost, ki jo boš videl še danes na svoje lastne oči. Ali ti mar preseda? O, le poslušaj do kraja; spoznaj, kaj me jaše in tepe, grize in vrta in žge! Poslušaj, čeprav ne vem, zakaj pripovedujem vse to človeku brez srca.»

Minuto nato se je spet umiril in nadaljeval s tisto čudno izpremenljivostjo razpoloženja, ki me je presenetila že od kraja:

«Vsako minuto sem si belil glavo, česa iščejo te stenice? Ali mar ne čutijo, da jih ljubim kakor črva v hruški? Da se ne spomnijo! Da ne izprevidijo! Prihajalo jih je toliko, da kljuge nisem videl od njihovih rok. Podili so me od mojih knjig, bezali me iz postelje, lovili me po gozdu; enkrat so me obkolili v treh skupinah, da ne bi odnesel petá... Groza me je obhajala, ko sem ugibal, kaj bo. Treba jih je bilo osvestiti. A kako? Kdor prvi dan ne najde prave besede, jo izreče kasneje tem bolj težko; šele obup mu razveže jezik, ko je zdavnaj prepozno... Jel sem jim po ovinkih dopovedovati, kako strašno se mi mudi z delom in kako neznansko me nateza vsaka nepotrebna družba ljudi. Kaj misliš, koliko je zaleglo? Niti na um jim ni prišlo, da bi utegnili biti oni komu nepotrebni! Bili so, z eno besedo, moji angeli varuhi; sam Bog jih je poslal na svet, da bi me očuval podivjanja. In so prihajali še bolj vneto in so ostajali še delj. Kakor ščurki so se razlezli po mojem ubogem življenju!... Tedaj sem izpregovoril naravnost, obzirno, ali vendar. In kaj se je zgodilo? Vsa vojska je pritislila name, prav kakor kmečke babnice na bolnika, ako se brani soka iz konjskih fig, s katerim mu hočejo pregnati krče. 'Zabave vam treba, razvedrilo vam bo pomagalo!' so vpili, čeprav sem s solzami v očeh prisegal, da nisem bolan in ne potrebujem ne zabave ne druge pomoči, ampak samo miru za delo in denarja za vsakdanji kruh. 'Brez družbe človek propade, zanemari se, prestane si čistiti nohte; zmešalo bi se vam brez nas...' Vsegavedni Obloda je celo filozofsko utemeljeval neizogibnost mojega mučeništva. 'Osebnost,' pravi, 'je vobče iluzija; profesor Mlinar je tako rekoč samo produkt svoje okolice in je ne sme zatajiti, ker bi postal tisti mah sam v sebi živ nezmisel' — tako nekako! In vendar jim nisem zamolčal ničesar, še tistega ne, kar sem ti pisal o ženinih copatah!»

«Mar bi mi dal govoriti do konca! Tistikrat, prav tistikrat sem jih zaporedoma spehál na dvorišče; tudi s palico sem jim grozil... Mara! Ali je res ali ni?»

Gospa Marica je pomolila objokano ličece izza vrat.

«Ali sem jih pehal na dvorišče ali jih nisem? Ali sem jih hotel s palico ali ne?» je kričal profesor. «Govori!»

«Kakopak... Pehal si jih. S palico si jih hotel.»

«Nu, vidiš!» se je zmagoslavno obrnil k meni. «In kaj sem opravil? Ko so mi prinesli odpuščanje, me je gospod Obloda še posebej odvel za vogal in me je resno prosil, naj se v bodoče krotim, češ, vsi ljudje niso tako širokodušni. Lahko bi vas kdo razvpil za opasnega, je dejal, za blaznega, kar bi bilo seveda pretirano; toda oblasti, saj razumete, so dolžne skrbeti za varnost prebivalstva... Da, evo, take mi je klatil v brk. Kdo ga ne bi razumel!»

Soba se je vrtila okoli mene. «Ali je mogoče?» sem se vpraševal. «Ali se mu blede? Ali laže? Ali se res gode take gorostasnosti?» Pogledal sem ga. Njegov obraz je bil višnjev, oči so mu buljile iz jam, mišice okoli ust so drgetale; vse je izražalo stud do življenja, o katerem je pripovedoval.

«Vidiš,» je zaihtel, «tedaj sem obupal. Zapil sem se, pogubil sem ženo in sebe. Zdaj delajo čisto po svoji volji. Moje zavetje pred hrupom sveta so izpremenili v občo beznico. Drug vabi drugega na zabavo v moj dom; tu, glej, na mojem nosu prirejajo svoje sestanke. Mili gostje, kaj hočeš! Dame želijo, milostive izvolijo, saj poznaš prokletega Oblodo! Mojega zmerjanja niti več ne poslušajo. Pa naj bo sam, čudak, ako se noče zabavati z nami! Pod mojim oknom so si napravili mizo; nihče me ni vprašal, ali sme. Za to mizo sedé skoro sleherni dan in jedo in pijo, pijo in se smejejo, klobasajo in kvantajo in brijejo burke na moj rovaš... Postal sem javna last. Izletniki me odpravljajo kakor razgledno točko; domačini vodijo tujce tod mimo, da jim pokažejo prismojenega filozofa, ki živi v puščavi in se hrani s koreninicami... Uničili so me. Možgani so prazni, hrbtenica je zlomljena. Končan sem. Ko sem prejle vpil, sem začutil, da ne morem več... Ubili so me!» je ponovil. «A zakaj? Do česa jim je bilo, svojati?»

«Nesreča je pač,» sem izpregovoril, «nesreča je, da si človek svoje vrste. Veliko jih poznam, ki jih družba ne bi tako razburjala. Narobe...»

«Narobe ali ne!» je zarohnel profesor in dvignil pest nad mojo glavo. «Slovesno te vprašam: ali ima vsak človek pravico do svojih štirih sten?»

«Nu, da, ima jo ...» sem zastokal prestrašeno.

«Ali ima pravico do samega sebe?»

«Menda jo ima.»

«Ali sme živeti v miru, ne da bi ga grizli Oblodovci?»

«Seveda sme.»

«Hvala Bogu, da sme. Če bi le tudi mogel!»

«Siromak!» Prijel sem ga za roko. «Treba bo najti izhod iz tega pekla.»

«Izhod!» se je zagrohotal. «Pokaži mi ga! Nu, kaj molčiš? Sam vidiš, da ni izhoda; in če ga ni, zakaj gobeždaš? Saj nisi Obloda.»

«Ali vendar, tako ni moči živeti ... Blaznost je.»

«Prav praviš, da je blaznost; prav praviš, da ni moči živeti. Zato je tudi sklenjeno, kar je sklenjeno.»

«Kaj je sklenjeno, Mlinar?» sem se prestrašil. «Za Boga, kaj nameravaš?»

Profesor je stal vzravnan pred menoj, s kazalcem iztegnjenim, kakor bi hotel proglasiti važen nauk. Stopil sem k njemu in sem mu ostro pogledal v obraz. V njegovih očeh je igral otroško razposajen plamenček; njegove ustnice so se šobile v kurjo ritko, ki ni izražala ničesar razumnega več. Tedaj sem strahoma spoznal, da je resnično sklenjeno, kar je sklenjeno. Le kaj, za Boga, kaj? To je bilo vprašanje ...

«Maščevati se hoče!» mi je blisnilo po možganih kakor utrinek v temi.

Preden pa sem utegnil dotehtati svojo misel, se je začulo skozi okno žlubodranje in jaskanje r-ske gospode. Prihajali so ...

Mlinar se je mahoma izpremenil. Zamrl je kakor od strahu in debel pot mu je orosil čelo.

«Oblodovci!» je zaječal. «Beži k njim, Senica, zadrži jih kako, da ostanejo zunaj ... Stori mi to, za pet krvavih ran!»

Planil sem jim naproti. V veži sem ujel gospo Marico za komolec.

«Ali ima profesor samokres?» sem šepnil hlastno.

«Ne ... Spomladi ga je prodal. Zakaj vprašate?» V grozi je sklenila roke. «O, Jezus!»

«Dolg kuhinjski nož? Sekiro, kladivo? Skrijte vse, kar je takega: namenil se je, da jih pobije.»

Ubožica se je naslonila na zid, ki je bil v tem trenutku manj bel od njenega lica.

«Zvezati ga ne moreva,» sem dejal, «zapreti tudi ne. Ostanite pri njem in udržite, pregovorite ga, ako morete. Jaz bom pazil pri gostih; gledal bom, da jih kmalu odpravim.»

«Kmalu?» je zamrmrala, opotekaje se proti sobi. «Kaj veste vi, kaj pomeni 'kmalu' pri teh ljudeh!»

VI.

Glušče vpitje ženskih in moških glasov, grohot, vrišč, smeh, cviljenje in hihitanje, prhanje, ropot, prerivanje, stokanje klopi pod mogočnimi sedali, z eno besedo, ves orkester doraslega zverinjaka s cirkusom vred se je začul tisti mah v neposredni bližini in me je zvalil na hišni prag.

Moji ljubeznivi znanci so se razporejali okoli mize. Glej, tam je bila veličastna Kosirnica, tam gibka gospa Cicigojeva, tam zala Matilda, ki me je pozdravljala s hrepenečim streljanjem svojih lisičjih oči; bila je gospa s pečenkico, bilo je krasot in kreposti na izbiro. Vmes je racal gospod nadzornik s svojim kardinalskim trebuhom; gospod živinozdravnik si je brisal pot, gospod davkar naočnike; nad vsemi pa je sijal Obloda, presrečen v slavi babjega vojvode!

Razveselili so se me, kakor se v lepih trenutkih vselej razveselimo dobre duše. Dične dame in mične gospodične so vpile in mahale z ročicami (Matilda mi je celo kradoma vrgla poljub), gospodje pa so zagnali v mojo čast isti urnebesni «Ohooo!» ki je pri rodoljubnem srečanju enako strogo predpisan kakor tuljenje na volčjem zboru. Še sodnik se je potipal za slamnik in mi je milostno pokimal.

«Lepo, lepo, da ste tako zgodnji!» me je pohvalila gospa Kosirnica in vsi ostali so me hvalili za njo; bilo je krasno, imenitno, divno — kak drugi bi se bogme prevzel. Jaz sem se rajši čudil. Gospoda namreč niso prišli sami: sledil jim je zajeten dečko z natovorjenim oslom, ki je klecal pod težo dveh velikanskih košar. Ko so jih izpraznili na mizo, se mi je zdelo, da gledam čarovnijo, takšne pravljične množine butiljk, narezane gnjati, pečenke, pišk in put in rac, štruc in kruhkov, sira in tort so se privalile iz njih!

«Kaj pomeni to?» sem vprašal osuplo. «Ali je mar posebna prilika?»

Moj obraz je moral biti jako neumen, zakaj Oblodovci so spet udarili v svoj jerihonski vrišč.

«Prilika pa, prilika,» mi je pojasnil gospod nadzornik. «Piknik imamo.»

«Piknik, piknik,» je pokimala stara gospa. «Vse imamo s seboj: malo piškice, malo pečenkice...»

«Vse,» je zvesto ponovila Matilda. «Malo piškice, malo pečenkice.»

«Piknik naših narodnih dam na čast gospodu profesorju,» je oznanil sodnik.

«Na čast profesorju?!» sem se zavzel. «In prav danes je posebno slabe volje. Težko bo kaj z njim. Ali ste ga že obvestili?»

Družba se je spogledala. Stara gospa je milo vrgla oči po «pečenkici».

«Hm,» je odgovorila gospa Cicigojeva sredi obče tišine, «obvestili ga nismo, saj vemo, da ne bi maral priti. Preskromen je. Original, kaj hočemo. In še tako utrujen povrhu. Preveč glasni smo zanj... Rajši ga ne vznemirjajmo. Kako mislite, gospoda?»

«Seveda, seveda,» je zarahtalo z vseh strani. «Kar začnimo, profesorju pa dajmo mir. Bodimo obzirni.»

In res so bili obzirni; dali so profesorju mir in so kar začeli. Ne vem, kaj mi je bilo, da me ta rahločutna obzirnost ni baš posebno iznenadila. Narobe, zelo dosledna se mi je zdela. Če bi se dobrotnik, ki tare orehe na glavi svojega bližnjega in meče lupine v njegova usta, zdajci domislil in bi vprašal: «Izvolite mogoče pol jedrca, gospod Nakovalo?» — bi bilo to gotovo v mučnem nasprotstvu s prirodnimi zakoni; zlasti tedaj, ako bi mu orehova jedrca samemu le količkaj podobno teknila kakor mojim znancem «malo piškice, malo pečenkice»...

Šele zdaj sem lahko presodil, kako dolga je pot v «Mirni dol» in kako bujno se ob njenih naporih razvijeta glad in žeja. Pečenka in gnjat, perotnina in sir, torte in kruhki, vse to je ginilo hitreje od snega na vročem solncu. Kurje kosti so frčale nad glavami kakor strelice v Termopilah in cepale v travo, kjer so se ruvali zanje vsi boljši r-ski psi. Čela so se potila od napora čeljusti, nežna lica so se razgorevala in nosovi zrelih mož so dobivali pravo barvo. Med zvonkim trkanjem kozarcev, nazdravljanjem, prešernim žlobudranjem, jaskanjem, hihetom, hohotom in veselim pobrundavanjem je žuborela rujna vsebina butiljk v zavedna grla našega razumništva. Življenjska radost je prekipevala; ubrana pesem je silila iz blagih prs in šale, zdaj modro umčene, zdaj podjetno razposajene, so se srečavale nad mizo kakor vrane v sinjem azurju.

Tako smo piknikovali nekaj ur. Od kraja sem poizkusil dopovedati gostom, da je profesorjevo razpoloženje danes izredno zlovešče in da bi kazalo misliti na to. Nihče me ni hotel razumeti.

«Profesor je vendar zmerom tak!» me je poučila gospa Cici-gojeva. «Kadarkoli se pokaže, vselej nas zmerja in podi. To je pač njegov užitek.»

«Le naj pride,» je rekel nekdo drugi še bolj odkrito. «Privoščil bi vam, da vidite ta cirkus. Po kolenih se bomo tolkli!»

Notranja poparjenost in hrup okoli mene sta me naposled ohromila. Vdal sem se občemu razpoloženju ter jedel in pil kakor za zveličanje svoje duše. Nič ne vem, koliko bi pomagala moja straža, da je profesor mahoma navalil s kako drvarico v rokah! Čisto sem prestal misliti nanj, tem bolj, ker je bilo v hiši dolgo časa vse mirno. Mrmrajoče prigovarjanje gospe Mare je zdavnaj utihnilo ali pa je utonilo v trušču naše gostije. Po tem sem sodil, da je Mlinar legel, če ni morda pobegnil v gozd. Jed in pijača sta me zazibali v leno drevenenje, ki ga je Matilda dopolnila s tem, da mi je začela peti slavo rodbinskega ognjišča ...

Tedajci pa mi je družba sama zdramila spomin.

«Ojej, ojej,» je potožila zraven mene gospa s pečenkico, milo zroč na nedojedeno račjo škofijo pred seboj. «Prav dobro je bilo: srce me boli, da ne morem več.»

«Jaz tudi ne! Jaz tudi ne,» so kimali tu in tam. «Vse kar je krščansko.»

«Vse kar je krščansko,» je pritrdila Matilda. «Jaz tudi ne.»

«Uk!» je kolenil nekdo z vso prepričevalnostjo dokaza.

Ozrl sem se po mizi. Vsega je bilo še dovolj, toda jedel ni več nihče razen nadzornika, ki je tudi že omagoval.

«Kaj bomo s tem?» je zaskrbelo gospo Kosirnico. «Ali vzamemo s seboj?»

«Jaz bi dejala, da odberimo vsaka svoje,» se je oglasila gospa s pečenkico. «Jutri nam bo spet dišalo.»

Gospa Cici-gojeva je bila nekam bolj velikodušnih misli.

«Ali ne bi gospe dovolile —?» Pomembno se je ozrla na hišo. «Kako naj tovorimo vse to domov, saj niti osla ni več, da bi nosil.»

«Izvrstno!» se je ogrela Kosirnica. «Mislimo, gospoda, na uboge ljudi, ki ...» Sočutje ji je pretrgalo besedo in njen obraz je zasijal od plemenitosti.

«Na uboge ljudi, ki večerjajo fižol s čebulo,» je dodal namestu nje rejen trgovec. «Tako je. Profesorju dajmo. Kar dajte mu. Za znanost in kulturo tudi mi radi žrtvujemo.» To rekši je dramatično vrgel svojo oglodano kost na kup.

«Mi tudi,» je vzdihnila gospa s pečenkico in žalostno oddala škofijo. «Kakopak.»

«Za znanost in kulturo, kakopak, mi tudi,» se je navdušila Matilda, kakor smo vsi pričakovali. Samo dati ni imela ničesar več. Ob tej misli je ljubko pobesila glavo in zardela kakor potonika.

Kri mi je silila v glavo. Zaradi pohvalnih ocen, ki jih včasih pišem o diletantskih predstavah, se namreč tudi jaz prištevam h kulturnim delavcem; čutil sem se ponižanega s profesorjem vred.

«Mlinar zbesni, če mu prinese te ostanke,» sem pomislil. «Kakor bi dajali beraču vbogaimel!»

Toda Mlinar je že besnel. Med našim pomenkom je nastala obča tišina; v tej tišini sem razločno začul iz zadnje sobe obupno zaklinjajoči glas gospe Marice in razjarjeni glas profesorja, ki jo je srdito podil od sebe.

«Izpred mojih oči!» je rjovel. «Da te ne vidim! Konec bodi tega. Dovolj! Konec! Konec! Konec!...»

«Aha,» sem se zgrozil. «Prihaja. Našel je sekiro.»

Družba je že nastavljala ušesa. Očividno se jim je zdelo, da profesorjevo razsajanje to pot presega vsakdanjo mero. Obrazi dam so izražali ogorčeno strogost; tudi sodnik Obloda se je držal kar moči začudeno in strogo. Mignil sem mu, naj mi sledi. Nato sem brez oklevanja planil v hišo.

Toda borba se je odločila, še preden sem preskočil prag. Profesor je vrgel ženo iz sobe, zaprl se in obrnil ključ.

«Ivan!» je zakričala Marica s presunljivim glasom. «Jezus, Ivan!... Gospod Senica, na pomoč!»

Ko sem priletel do nje, je pravkar vstajala s tal. Ne da bi kaj pojasnjevala, se je brezumno vrgla na zaklenjena vrata in udarila vanje s čelom, z rokami in koleno, z vsem namah... Razumel sem. In sem se zagnal kakor oven, s pobešeno glavo...

Prepozno!. Sredi skoka sem začul onkraj vrat... enkrat, dvakrat, trikrat!... z blazno, nemogočo naglico trikrat zaporedoma tisti strašni, zamolkli, ničemur ne podobni zvok, ki je vzrok, da nosim dolgo brado. Odkar sem ga čul, ne morem več videti britve...

Vrata so odletela. Ko sem ga zagledal, je še stal. Preden sem v svoji grozi iztegnil roke, da bi ga ujel, se je zvrnil. Z vratom, prerezanim do kosti!

Uboga žena je zagnala — ne krika; nekaj nečloveškega... In je pala nanj, v curkoma bruhajočo kri, krčevito grabeč s prsti po robovih rane, kakor bi jo hotela zapreti...

Vse to je šlo bliskoma kakor divje sanje. Mislim, da mi srce še ni trikrat udarilo, ko je prihitel Obloda za menoj. In tedaj se

je zgodilo nekaj, česar ne bi bil mogel verjeti, da nisem videl na svoje oči, slišal na svoja ušesa. Nekaj, česar morda še danes ne verjamem tako, kakor je treba verjeti ugotovljeno stvar:

Obloda je skočil k profesorjevi ženi. Kakor iz uma je skočil k njej in jo je prijel za ramena. Ne zato, da bi jo pobral. O ne! Stresel jo je za ramena — da bi vam mogel pokazati, kako! — in ji je kričnil s pridrušenim, ogorčenim glasom... ali veste, kaj? Veste li, kaj?

«Ne tulite, gospa!... Ne tulite, pravim, dame se bodo prestrašile... Slišite? Ne zdaj! Potem tulite, potem!...»

Ves razburjen je stopil k meni.

«Za Boga, ukrotite jo, zamašite ji usta! Brzdajte jo dotlej, da spravim dame odtod...»

To rekši je planil iz sobe in skrbno zaprl za seboj.

Ali r-ska gospoda je že zaduhala nekaj posebnega. Vzdignila se je kakor val in je zahrumela v vežo, kjer jo je prestregel sodnik z razprostrtimi rokami.

«Kaj je? Kdo kriči?» so jaskale naše dame, na čelu jim Kosirica in Cicigojka. «Zakaj kriči, kaj se je zgodilo? Nič? To ni resnica! Kako vpije! Kaj je? Umor, samomor? Dajte, da vidimo!... da vidimo!... vidimooo!...»

Krivicu jim je delal Obloda, ko je trepetal za njihove živce!

Moški so pomagali hrumeti. Požrešna radovednost in sla do strahote sta se penili v zvoku glasov. Cepetajoča človeška burja je butala v sodnika. In res! Obloda se je spomnil, da žrtvuje plemenit človek vse, kadar je treba ugoditi damam, in je obrnil plašč po vetru. Z levico še na kljuki, je že galantno krivil desnico, češ: «Izvolite, milostive, kar noter!» — ko sem skočil iz sobe in sem zaustavil naval.

«Kaj je?» so planile vame. «Kaj se godi?»

Bil sem kakor iz uma. Krik nesrečne žene mi je vrtal po možganih. Moje oči, naj sem jih obrnil kamorkoli, so videle povsod isto: dvojico nog, suvajočo v smrtnem boju, prerezano grlo, iz katerega je pljuskala kri, in bedne ročice gospe Mare, ki so grabile za rano. Nekaj neznanega se je dvigalo v meni in me je neslo, da sam nisem vedel, kam...

«Profesor si je pravkar z britvijo prerezal vrat,» sem odgovoril s kipečim gnevom. Besede so mi padale od ustnic kakor svinec. Ali mislite, da se jih je kdo ustrašil?

«Spustite nas noter!» so vzkoprnela nežna bitja. «Dajte, da vidimo!... da vidimo!... da vidimooo!...»

Zagnale so se vame in moški za njimi, vsi z odprtimi usti, vsi z lakomnimi očmi kakor tolpa gladnih volkov. Poslednja iskra moje pameti je ugašala.

«Stojte!» sem zagrmel. «Da se nihče ne predrzne! Nihče!»

Mar bi Obloda molčal! Toda prilika, da se vnovič izkaže viteza, je bila preveč mamljiva. Uničevalno me je prebodel z očmi in zrasel prav do stropa.

«Pardon, prosim! Prosim, pardon!» Tako govoreč me je pehal v rebra, da bi me odrinil. «Kakšna predrznost! Pardon, prosim... Ali ne slišite: dame želijo!»

Tedajci se je izpolnila božja volja. Moja pest je šinila kvišku in pala: pol tucata viteških zob, navadnih in pozlačenih, mi je priletelo v obraz...

Vse moštvo oblodovske vojske je udarilo generalu na pomoč. Nadaljeval sem po taktu, ne meneč se za vik in javkanje krasnega spola, ki je frfotal s pozorišča kakor jata splašenih jerebic.

In Gospod me je storil Samsona in mi je dal v roke bukovo toporišče, s katerim sem gnal Filistejce prav do meje njihovega kraljestva...

Pregnal sem jih, kaznoval sem jih, izpokoril jih nisem. Tudi popravil nisem ničesar. Oblodovci so me vtaknili zaradi javnega nasilstva pod ključ in so se med tem nemoteno polastili mrtvega Mlinarja. Priredili so mu poslednjo zabavo z godbo, cilindri, društvi, zastavami in vsakojako svečanostjo. Sodnik Obloda je imel v pokojnikovo čast nagrobni nagovor, v katerem ga je s tresočim glasom proslavljal kot mučenika znanosti, hvaleč obenem njegovo družabnost in gostoljubje. Vsi so bili ganjeni; grobar, stari dobričina, je baje plakal kakor vrč. Za poluzmešano gospo Maro sta zbrali Kosirnica in Cicigojka nekaj sto dinarjev milih darov in sta jo nato osebno spremili na Studenec. Kakor slišim, bo to pomlad velika narodna veselica v prid skladu za Mlinarjev nagrobni spomenik... In pravijo, da Slovenija pozablja svoje sinove!

Tudi mene ni pozabila. Vse ličnosti in vsi starejšine so se ukvarjali z menoj. Za viteške zobe in bukovo toporišče sem dobil štirinajst dni zapora, h katerim je dodalo ministrstvo kot posebno nagrado moj odslovilni dekret.

Ako je še kje na svetu kak Mlinar, naj za Boga ne hodi v «Mirni dol» na oddih. Slabo bi mu teknilo.

«Slabo bi mu teknilo!» bi ponovila moja nepozabna Matilda, ki mi je seveda tudi dala slovo...

Srečko Kosovel / Sonet

Ne toži, drug, tožiti je neumno!
Trpiš krivico? Trpi jo pogumno!
In kadar pade nate zadnja noč,
preizkusi v molku svojo moč.

O polnoči — že čujem transmisije,
nov svet je, drug, ki naša srca pije,
ko tvorničar pijan in sit počiva,
se nam pred dušo topla luč razkriva.

Ta luč, ta dobra, ta nam dá poguma,
kot zvezda sredi tvorniškega šuma,
ki delavcu je pred oči prišla,

na trudno dušo mirno prisvetila,
kot golobica razprostrla krila
bi preko poteptanega srea.

Vinko Košak / Naš čas

Vstal je čas
tihih molitev poln,
upov neplodnih,
ponižanih src.
Bil je čas
brnenja žic,
lokomobil drvenja,
radioanten,
brezčasja
in mrzlega kopičenja vsega.
Zapel je človek pesem
o človeku bratu —
ni je izpel.
Hotel je poleteti
s tečaja na tečaj,
o belih sužnjev
svobodi je sanjal,
o črnem obrazu rudarja,
izmučenem obrazu kmeta,
o tovarniškem delavcu,
igralcu, slikarju,
literatu, znanstveniku.

Zasanjal jih je,
kako hite z roko v roki
preko zemlje
in stavijo nove domove
zanamcem.
Pa je obstal ob Triglavu,
ob Soči je pesem sovraštva
zapel,
na Karavankah
Kalvarijo videl,
ob Kolpi
solze v očeh imel.
In je pal
na zemljo,
ki ga je rodila,
govorico materino objel
in blagoslavljal
skalne planine,
zelene ravni domovine,
nje temne lesove
in bele domove.
Svoje pesmi od tečaja do tečaja
pa ni nikdar zapel.

Dr. Fran Bradač

Prizor iz Aristophanovih Vitezov

Aristophanova komedija Vitezi, ki so jo igrali leta 424. pr. Kr. v Athenah, je zanimiva ne le kot izvrstna komedija in satira, ampak tudi kot važen zgodovinski dokument za dobo peloponeške vojne. Slika nam brezupne notranje razmere državne uprave v dobi, ko so stale Athene na višku. Ta satira biča ne toliko osebe, kakor splošna načela, dasi vodi pesnika tudi osebna mržnja proti tedaj vsemogočnemu državniku demagogu Kleonu.

Po smrti odličnega državnika Perikleja so prišli na čelo athenške državne uprave sami kupčevalci, demagogi, ki jim je bila blagajna države deveta briga in so gledali le na to, da obogate. Najpodlejši je bil trgovec z usnjem Kleon, ki je z lokavim očesom spoznal značaj velike mase ter je kot državnik odločal vedno to, kar je vedel, da prija ničemnurnosti mase. Preden je dobil v roke državno krmilo, je bil hudo zadolžen, pozneje pa si je pridobil na stroške države velikanško premoženje, največji ugled in odločilni vpliv pri ljudski masi.

Vojna doba je bila kot nalašč za takega državnika in ker je Kleon vedel, da je lahko v kalnem ribariti, je bil odločen nasprotnik miru. Ko so prišli spartanski odposlanci po bitki pri Sphakteriji in pri Pylu v Athene s predlogom, da bi sklenili obe državi pravičen mir, je dosegel Kleon pri narodu, da je odbil vse predloge in so spartanski odposlanci zapustili Athene, ne da bi kaj opravili. Začeli so se zopet boji, a zdaj je athenški vojski slaba predla. Kleon se je zavedal, da je on zakrivil, da so se mirovna pogajanja razbila in, ko mu vse spletke niso nič pomagale, je bil tako drzen, da je odšel sam z malimi četami pred Pylos. Njegovi objestnosti so se Athenci posmehovali, toda usodno naključje je nesramnemu demagogu pripomoglo do najvišjega ugleda pri ljudstvu. Slučajen gozdni požar je zlomil silo oblegancev v Pylu in Kleon, čeprav je došel tja že post festum, si je prilastil zasluge na zmagi. Kolač, ki ga je zamesil drugi, je prinesel athenškemu Demu (= narodu) on v dar. Privedel je s seboj 292 spartanskih ujetnikov in bil je pri ljudstvu na višku naklonjenosti.

Ne malega poguma je bilo treba Aristophanu, da je v svoji komediji napadel tega ljubljenca velike mase, najmočnejšega moža v Athenah, od katerega je bilo pričakovati, da se bo z vsemi sredstvi maščeval. Noben igralec se ni upal prevzeti vloge Kleona, celo izdelovalci mask se niso drznili, izobličiti mogočnega demagoga. Aristophanes je sam vodil prvo vprizoritev in je sam igral glavno vlogo brez maske.

Manj smelo je bilo, predstaviti suvereno ljudstvo v čemernem, nagluhem, muhastem, že otročjem, vsaki prevari lahko dostopnem starcu, ki ga ima popolnoma v svoji oblasti prekanjeni služabnik Kleon, ki se mu zna dobrikati, a ga vara, kjer le more. Dva druga služabnika, ki je proti njima Kleon intrigiral, najdeta v proročbi pot, kako bi mogla strmoglaviti tega sleparja, ter naščuvata klobasarja

Agorakrita, ki v nesramnosti Kleona še prekaša. Ta demagog je še večja propalica nego Kleon: navihan kričič, lažniv in goljufiv kleč-plazec — skratka ničvrednež vseh ničvrednežev. Le-ta poseka z ničevimi obljubami, z dobrikanjem, bahaštvom itd. Kleona in si popolnoma nakloni starega Dema (= ljudstvo), tako da ta odstavi Kleona ter izroči sebe in mesto klobásarju. — (Toliko samo zavoljo lažjega razumevanja tega prizora, ki dobro označuje demagoge vseh, zlasti tudi današnjih časov.)

DEMOS. KLEON. KLOBASAR. ZBOROVODJA.

- KLEON: Solit se pojdi!
 KLOBASAR: In ti tudi, podlež!
 KLEON: O, Demos, vse imam pripravljeno
 in čakam dolgo že, da ti koristim.
 KLOBASAR: A jaz desetkrat, stokrat tako dolgo,
 da, tisočkrat, no, že od vekomaj.
 DEMOS: Jaz pa že čakam in preklinjam vaju
 še stokrat dalje, od pradačna že.
 KLOBASAR: Veš-li, kaj stôri?
 DEMOS: Saj to mi ti poveš.
 KLOBASAR: Postavi k startu tegale in mene,
 in dobrodelna tekma se začni!
 DEMOS: No, prav. Tecíta!
 KLEON: Glej!
 DEMOS: Tecíta vendar!
 KLOBASAR: Skoka naprej mu ne dovolim.
 DEMOS: Zevs,
 danes me bosta res osrečila,
 moj častilca, sicer oslabim.
 KLEON: Vidiš? Jaz prvi ti prinesem stol.
 KLOBASAR: A mize ne, to jaz prinesem prvi.
 KLEON: Ná, vzemi kruhek ječmenjak: pri Pylu
 iz moke je darilne umešen.
 KLOBASAR: Ná krušnih skorij; bóžica jih je
 z rokó slonokosteno izvotlila.¹
 DEMOS: Res, velik prst, častita, si imela!
 KLEON: Glej grahovo kašo, lepo kot na sliki!
 Mešála jo Athena je Pylejska.

¹ Izvotljene skorje namesto žlic. (Prim. našo ribniško pesem!) Skorje, ki jih ponuja klobásar, so bile smešno velike, saj so bile namenjene narodu (Demu). Zato pravi klobasár, da jih je izvotlila slonokostena roka Athene; mišljena je slavna slonokostena Athenina soha, ki je bila 59 čevljev visoka. (Slavno delo kiparja Pheidije.)

- KLOBASAR: O, Demos, vidno te boginja čuva;
še zdaj drži nad tabo lonec juhe.²
- DEMOS: Kaj misliš, kje bi bilo naše mesto,
da ne drži nad nami tega lonca?!
- KLEON: To ribo daje Strahovalka trum.
- KLOBASAR: In silnega očeta hčerka kuhan kos
mesá in kos govejega želodca.
- DEMOS: Hvaležna je za krasno oblačilo.³
- KLEON: Gorgonica velela je pojesti
le-tá kolač, da boljši boš veslač.
- KLOBASAR: In zdaj še to!
- DEMOS: Čemu ta kos trebuha?
- KLOBASAR: Nalašč ga je poslala, da boš mislil
na ladjin trebuh; vidno jo skrbi
mornárica. — In še pijače vzemi:
dve merici je vina, tri vodé.
- DEMOS: Kako sladkó! Tri dele komaj čutim.
- KLOBASAR: Te tri prilila vendar je Tritonka.
- KLEON: Ná, vzemi še potice masne kos!
- KLOBASAR: Jaz pa ti to potico dam kar celo.
- KLEON: A zajca nimaš, da ga daš; jaz pa!
- KLOBASAR: Jej, kje naj zdaj še zajca brž dobim?
(Zase:) Tu treba si izmisliti zvijačo!
- KLEON: No, vidiš, revež!
- KLOBASAR: To mi malo mar. —
Glej, tamle že gredó — sem k meni!
- KLEON: Kdo?
- KLOBASAR: Poslanci; mošnje imajo polne novcev.
- KLEON: Kje? Kje?
- KLOBASAR: Kaj tebi mar! Le pústi tujce!
- (Dočim se Kleon ozira po izmišljenih poslancih, mu izmuzne
klobásar zajčjo pečenko iz koša ter jo ponudi Demu.)
- O, Demček, vidiš, zajčka sem prinesel!

² Komedijo so uprizorili sredi dolgotrajne vojne in jasno je, da je preprostemu ljudstvu, ki ga tu zastopa Demos, često nedostajalo potrebnih živil. Tišči demagog je bil visoko v ceni, ki je znal odpomoči temu nedostatku. — Athena ne drži nad mestom zaščitne roke, temveč lonec juhe, t. j. s pomočjo imenitnega klobásarja skrbi, da njenim ljubim Athencem nikoli ne zmanjka juhe.

³ Ob velikem athenškem slavlju, ob Panathenejih, so vozili v sprevodu v Athenino svetišče veliko ladjo, ki je imela za jadro omenjeno krasno oblačilo. Na njem je bila vezena Athenina zmaga nad Giganti in Titani.

- KLEON: Ojoj, ukral si meni ga, nesramnež!
- KLOBASAR: Tako, kot ti ujetnike pri Pylu.
- DEMOS: Kako si se domislil, ga ukrasti?
- KLOBASAR: Domislek je boginjin, kradež moja.
- KLEON: Tegà sem jaz ujel in jaz ga spekel.
- DEMOS: Ti pojdi! Njemu hvala, ki mi ga je dal!
- KLEON: Oh, ta me bo v nesramnosti posekal!
- KLOBASAR: Zakaj, o, Demos, ne izrečeš sodbe, kdo bolj skrbi zaté in tvoj želodec?
- DEMOS: Kako utemeljím naj svojo sodbo, da vidijo gledalci, da je modra?⁴
- KLOBASAR: Povem ti jaz; moj koš si vzemi,⁵ kaj je v njem, poglej na tiho, in potem poglej še Kleonov! Lahkó boš sodil.
- DEMOS: Prav; kaj je notri?
- KLOBASAR: Očka, kaj ne vidiš, da je praznote poln? Vse sem tebi dal.
- DEMOS: Ta koš je narodu zares naklonjen.
- KLOBASAR: Zdaj pa še Kleonovega poglej! No, vidiš?
- DEMOS: O, ta je nabit dobrin! Ej, kakšen kos kolača si je shranil! A meni ga je dal le majčken košček.
- KLOBASAR: Tako te je že tudi prej slepil. Le drobce ti je dájal, drugo sam je vzel in se mastil za polno mizo.
- DEMOS (Kleonu): Tako si me okradel, lopov, in slepil, a jaz sem te za to obsipal z venci!
- KLEON: Jaz kradel vedno sem državi v prid.
- DEMOS (Kleonu): Brž venec z glave, da ovenčam z njim tegàle!
- KLOBASAR: Sem ga daj, ti malopridnež!
- KLEON: Kaj še! Imam proročbo pythijsko, ki pravi, kdo mi bo edini kos.
- KLOBASAR: Tam moje se ime glasí, in jasno.
- KLEON: O tem bi rad prepričal se z dokazi, nanaša-li se božji rek na té.

⁴ Gledalci se spominjajo na to, da so v gledališču.

⁵ Kakor vse druge jestvine, tako moramo tudi koš z jedili vzeti simbolično. Aristophanes polaga klobásarju često svojo lastno mnenje na jezik, Kogar koš je prazen, t. j. kdor je ostal pri upravi državnih dohodkov reven, ta je svojo službo gotovo pošteno in nesebično opravljal.

Zato mi najprej odgovôri to-le:
Pri kom si hodil v šolo v mladih letih?

KLOBASAR: V mesnici so me likale zaušnice.

KLEON: Kaj? (Zase:) O, kako me bôde ta proročba!
Naj bo!

In česa si učil se v rokoborbi?

KLOBASAR: Krivo prisegati, da nisem kradel.

KLEON: O, lykijski Apollon, kaj mi snuješ? —
in s čim si se ukvarjal, ko si zrastel?

KLOBASAR: Prodajal sem klobase in svinjaril.

KLEON: Joj meni, revežu, uničen sem!
Le majhen up me še drži nad vódo. —
Še to mi reci, si-li klobasartil
na trgu ali tam pri mestnih vratih?

KLOBASAR: Vójeno meso prodaja se pri vratih.

KLEON: Gorje! Proročba je izpolnjena!
Kar noter odtakljájte⁶ me ubožca!

(Sname venec z glave.)

Oj, zbogom, venček, proti volji te
zapuščam; nosil te odslej bo drug,
nič hujši tat, a morda srčnejši kot jaz.

KLOBASAR: Zevs, naš zaščitnik, tvoj je venec zmage!

ZBOROVODJA: Pozdravljen, zmagoviti! — Ne pozabi,
da sem te jaz povzdignil tak visoko.
Zato te prosim za uslugo skromno:
za sodnega me tajnika napravi!

DEMOS (Klobasarju): Sedaj pa še povej, kako se zoveš!

KLOBASAR: Agorákritos, sodnik na trgu; s tem
sem se preživljal.

DEMOS: Torej Agorákritu
zaupam sebe ter mu izročam
tegàle Paphlagonca.⁷

KLOBASAR: Jaz pa bom
lepó ti stregel, da mi boš priznal,
da nisi videl še možá, ki bolj
kot jaz bi služil bil Athencem.

⁶ Parodija na neko Euripidovo tragedijo. — V tragedijah so uporabljali poseben stroj (ekýklema), nekak majhen oder, ki se je dal na kolesju iz ozadja ven poriniti in zopet nazaj. — Kleon vidi, da mora izginiti s prizorišča.

⁷ Kleona.

France Bevk / Beg pred senco

(Nadaljevanje)

Naslednji dan sva se gledala z Lojzo, kakor da se izprašujeva iz tope, ljubosumne boleti, ki jo je zapustilo najino prvo zbližanje v naju. Sklenila sva v srcih, da se drug drugemu ne približava več. Vendar moja želja po nji ni mogla ugasniti. — Hiše z levjo glavo sem se izogibal. Gospa Fani je dobila strašen pogled, ki se je plazeč pasel ob naju. Občutil sem tiho, da je pričela ta ženska Lojzo natihoma sovražiti. Ko sem to mržnjo prvič opazil na njenem obrazu, sem osupnil, nato mi je postala razumljiva. Kakor pes je pazila nad menoj...

Ob večerih, ko so se pogledi vprašujoče križali in njih pomena ni bilo mogoče zatajiti, sem odprl knjigo in bral. Glas se mi je tresel, misli so mi begale; tudi ženski nista poslušali zbrano...

Nekega teh večerov je sredi branja nekdo potrkal na vrata. Spogledali smo se; ob tem času ni prihajal nihče.

Gospa je odprla.

Pri vratih je stala Tončka. Drzna, smehljajoča se. Bila je oblečena v lahko obleko rdečkaste barve, v laseh je nosila veliko črno pentljo; bila je gologlava.

V polmraku vrat se mi je zdela ljubka. In če bi bilo izbirati med temi tremi ženskami, bi bil izbral njo; srce me je zbolelo.

«Dober večer, gospodična!» je pozdravila s hinavsko prijaznostjo gospa.

«Dober večer!» Tončko je bilo sram; njen smeh iz zadrege ni izginil z lic.

«Želite, gospodična?»

«Prišla sem... vas obiskat... Ali bi lahko govorila z gospodom?»

Njen glas se je tresel, videl sem, da ne vé, kam naj se dene.

«Stopite dalje, gospodična!»...

Tončka je stopila na verando. Od luči ji je bleščalo. Zdela se mi je lepša, odkar je nisem videl, njena lica so bila zardela, njene oči blesteče. Stisnil sem ji roko, ki je ostala v moji.

Gospa Fani je predstavila: «Gospodična Tončka — gospodična Lojza.»

Ženski sta se spogledali. Lojza je jedva dvignila pogled; videl sem, kako trepetajo njene roke. Tončka je sedla in neprestano bliskala z očmi na Lojzo; ko je pogledala name, se je nasmehnila vase.

Saj ne vem, kaj smo govorili. Vsakdanjosti, brezpomembnosti, ki so šumele mimo mojih ušes in mi niso ostale v spominu.

Slednjič se je Tončka dvignila: «Iti moram.»

«Ostanite!» je zaprosila gospa.

«Ne,» je dejala ona in se pogladila po obleki. «Ušla sem taka, kakršna sem. Kregana bom.»

«Recite, da ste bili pri nas.»

«Ali smem govoriti z gospodom par besed?»

Kot svinec težka, ponižujoča je bila ta prošnja. Če bi bil ugasnil spomin na ponižanje in bi Lojze ne bilo, bi ga ne bil nikoli dopustil.

«Stopita v kuhinjo», je dejala gospa.

Pogledal sem Lojzo. Ta se ni ozrla vame, šivanka v njenih rokah je drhtela. Stopil sem za Tončko. Ko so se zaprla vrata, me je Tončka prijela za roko in me hotela poljubiti. Odmaknil sem se.

Njene ustnice so se tresle, ugriznila se je in požrla vse. «Ne,» sem dejal, ko me je zaprosila z besedo.

«Nocoj te bom poljubila», je šepnila polglasno.

«Ne boš me», sem dejal.

«Odpustiš mi. Pojdi z menoj! Spremi me!»

«Ne! Ne grem nikamor. Pozno je.»

«Saj radi tega... Ali naj grem sama?»

«Pojdi!»

Bil sem trd. Bolečino sem občutil, nevidna sila me je nagibala k nji, s težavo sem se zdržal. Tončka je brala globoko iz mene in namignila proti verandi:

«Kdo je ona tam? Ta je tvoja!»

«Ne!» sem jo zatajil.

Nato sva molčala. Tončka ni vedela, kaj naj stori. Počasi je zbrala besedo, bila je viharnejša.

«Moraš iti z menoj! Moram ti povedati nekaj; tu ni prostor za to!»

Ko se me je oklenila, sem jo iztrgal od sebe: «Pusti me!»

Tistikrat je videla, da je vse zaman, da sem neizprosen. Računala je na moj mehki značaj, in ni mislila, da sem se pojeklenil. Bila je osamljena in me je v svoji samoti potrebovala, zato me je klicala. Grenkost se je izlila iz nje, solze so ji stopile v oči.

«Niti poljuba več?»

Omahoval sem. Zdelo se mi je, da se nekaj važnega odločuje na vekomaj. Tisti trenutek mi je stopila Lojza pred oči in odločila. Zanikal sem.

Tedaj me ni pogledala več. Stopila je na verando in dala roko obema ženskama, naglo, skoro v begu, da bi zakrila jok. Planila je skozi vrata; slišali smo nagel beg po stopnicah in v veži...

Obstal sem na pragu kuhinje, nekaj se je trgalo od mojega srca. Ženski sta me pogledali. Roka mi je nehote zagrabila za prsi.

Tisti večer nisem govoril, razen par vsakdanjih besed, nič več. Ko sem se vračal domov, sem gledal po ulici, da bi uzrl Tončkino senco. Ni je bilo.

*

Z Lojzo sva bila za trenutek sama. Od prejšnjega dne se mi je zdela razburjena, rdečica je ležala na njenem obrazu. Dvignila se je in je naenkrat stala pred menoj. Tudi jaz sem se dvignil.

«Le eno samo besedo mi dovoli...» je dejala. «Povej mi... Ti si poljubil Tončko...»

Molče sem gledal njen obraz, katerega polt se mi je zdela temnejša kot navadno, več gubic je bilo na njem.

«Nisi prav storil, ko veš, kako daleč si z menoj.»

«Ne», sem dejal ostro. Ta dvoumni «ne» jo je pomiril. Zamislila se je, nova beseda je prišla iz otožnosti.

«Jo imaš še vedno rad?»

«Ne bo je več», sem se izogibal odgovorov na vprašanja.

«Za njo boš šel.»

«Nje ne bo več», sem ponovil kot prej. Beseda je bila trda, čelo se je razoralo v gube.

Tedaj se je Lojza zbala zame. Kakor da je padlo zviška na njeno dušo in jo uklonilo, je postala mehka.

«Saj ti verjamem. Le srce me tako neznansko boli.»

Nagnila se je k meni. Z roko sem jo pobožal po licu in utrnil solzo, ki je blestela na njih.

Tako sva se gledala nekaj časa, besede so bile sanjave, polne obljub in zlatih sanj. Meni so se gabile. V sanje nisem verjel več in vendar sem mislil, da pristoja ta laž ljubezni kakor palica popotnemu človeku.

«Ti», je dejala kakor iz težke odločitve za to besedo. «Vprašala te bom in ne bodi hud...»

Dvignil sem oči, moj pogled je dovoljeval in vpraševal.

«Čemu ima ta ženska tako oblast nad teboj?»

Mislila je na gospo. Udarilo me je, da sem skoro jeknil: «Katera ženska?»

«Gospa...»

Pa sem mislil, da sem vrgel raz sebe vse in da nihče več ne krati moje svobode. Ženske oči so bistro in vidijo trikratno. Pomislil sem in spoznal svojo odvisnost, ki je izražala v nemem strahu in odsevala v kretnji in besedi. Njene sence se nisem mogel odkrižati.

Tega nisem hotel priznati. Požrl sem bridkost, ki je kanila v dušo, in dvignil glavo. «Bal sem se je, zdaj se je ne bojim več...»

«Čemu si se je bal?»...

Na ta «čemu» sem še danes dolžan odgovora. Moj pogled se je uprl v tla, nato sem jo zgrabil za roko: «Zakaj me to vprašuješ? Ti si domišljaš...»

*

Lojza je imela prav. Ker sem radi nje zahajal skoro slednji dan v hišo, se je razmerje med menoj in gospo bolj in bolj udomačilo. Ni doseglo istega razmerja kot poprej; zvičajno je tipala in merila najvišjo točko dovoljenega in nedovoljenega. Lojzo je obdržala pri sebi; deklè je bilo krivo, da me je imela ta ženska kar največkrat v bližini in je občevala z menoj s pogledom in besedo.

Bila je ljubosumna. Njeno samoljubje ni bilo manjše kot v dneh, ko me je čuvala na postelji; še povečalo se je.

Kadar je dvignila glavo ter merila mene in Lojzo, me je streslo v groznici. V krvi je bil ta trepet odvisnosti od nje in nisem se je mogel otresti, dasi sem se v polnočnih mislih med stenami sobice krohtal nad samim seboj.

Pogledala me je nekoč pomenljivo in njene oči niso mogle zakriti prikritega srda. «Sinoči vas ni bilo.»

«Bil sem doma.»

«Tudi Lojze ni bilo...»

Iz njenih oči sem razbral, da ne vé ničesar, le beseda išče sledu za nama. Spomnil sem se muk, ko je zasledovala mojo ljubezen s Tončko. Srdito so se mi zasvetile oči, da je gospa padla iz ravnotežja in omolknila; neprijetno čuvstvo se je razlilo po mojem telesu. Kaj hoče ta ženska? Čemu je tlačila Lojzo v mojo misel in jo primerjala v mojo bodočo zakonsko posteljo?

Še isti večer sem se sestal z Lojzo. Kot pes sem se plazil ob stenah ulice in izginil v mraku...

Ko sva z Lojzo izpregovorila prvo besedo, se je gospa dvignila iz tal in stala s satanskim smehom pred nama.

«To so vajini opravki?»

Z Lojzo sva se zavzela. Mrzlo nama je šlo skozi telo. V meni se je dvignil odpor. Zdelo se mi je, da udje polipa hlastajo po meni in me skušajo znova zadržniti. Stal sem in zrl v gospo. V njenih očeh sem videl isti blesk kakor v prejšnjih dneh. Blesk zveri, ki preži na plen.

«Če sta poštena, smem biti z vama, če sta nepoštena, je moja navzočnost še bolj upravičena.»

Smehljala se je, kakor da svoje izgovorjene besede podvojeno uživa.

Zavedala se je moči, ki jo je imela vpričo ljudi na cesti. Tu me je lahko ukrotila z najmanjšim krikom. Tega sem se bal še vedno. Ugriznil sem se v ustnice in molčal. Molčal sem tudi, ko mi je gospa prva dala umirjeno besedo. V negotovosti, ali je zmagala ali ne, je zatrepetala.

Obrnil sem korak domov. Ženski sta šli molcé z menoj. Gospa je poizkušala narediti šalo; ni se ji posrečilo. Pretežko je ležalo nad nami.

Še ko smo stali v medlem svitu kuhinje, smo se nekaj trenutkov gledali srepo. Zdelo se mi je, da je na gospéjinih licih skrit nasmeh zmagoslavja. Njene oči so bile čisto slične tistim, ki so nekoč izstopile pod pritiskom mojih rok, črna pentlja na vratu je bila podobna odtisom mojih prstov.

V meni je vstalo nekaj in se ni dalo več potolažiti. Pogledal sem Lojzo, ki ni vedela, kam naj dene oči in dejal:

«Pojdi spat!»

Lojza je naredila pol koraka in pogledala v gospo, gospa se je zlobno začudila: «O — odkdaj pa ti?»

In kakor bi mi bila prerezala žile, sem se vzpel: «To je najina zadeva!» Nato Lojzi: «Pojdi spat!»

Lojza je šla. Gospa Fani je široko razprla pogled in kakor da je pozabila na vse, kar je bilo med nama, ni mogla razumeti. Zdelo se mi je, da sije blaznost iz njenih zenic. Pričakoval sem, da bo planila s skrčenimi prsti name in me zadavila.

Odmaknila se je, kakor da ona pričakuje od mene isto. Jedva je mogla izreči besedo:

«Zdaj vem vse.»

«Tudi jaz vem.»

V hipu je dvignila glavo. «Kaj veste?»

«Ponudili ste Lojzo, da se iznebite Tončke, ki je takrat že nisem več imel. Hoteli pa ste me pridobiti zase.»

Nič ni odvrnila na mojo besedo. Strmela je kakor vselej, kadar sem potegnil zastor z njene duše. Golote se je ta ženska

bala. Blesk njenih oči ni bil več tako oster, v težki sapi mi je vrgla v obraz:

«In to žensko sem imela pri sebi!»

«Zapodite jo!»

«Ne», je siknila. «Nadzorovala jo bom. Vi je ne boste imeli.»

«Tako?» so zrastle moje oči, po gospéjinem začudenju sodeč, grozno. Stisnil sem roke na prsi in napravil dva koraka proti nji. «Če bom hotel, bo moja; če bom hotel...»

Gospa je kriknila. Nisem se je dotaknil, ali strahoten sem moral biti. Ali sem igral, ali je bilo resnično življenje, se ne spomnim več. Vem, da sem zaprl vrata za seboj in šel po stopnicah na ulico.

Hodil sem dve uri po tlaku pred hišo, da bi zaslišal Lojzin krik, dokler ni ugasnila luč v hiši...

*

Po tem dogodku me več dni ni bilo v hišo. Z Lojzo sva se sestajala opoldne in lepo nama je bilo, ko sva se poljubila pod solnčnikom sredi žarkega poldneva...

Ko je Lojza nekega dne izostala, sem stopil v hišo. Gospa me je sprejela z ironičnim nasmehom, sicer se je vedla, kakor da ni bilo nič.

Iz navade sem sedel za mizo in vzel knjigo v roko. Vendar se je razmerje med nami docela izpremenilo. Skozi nenavadno prijaznost obeh žensk je prosevala hinavščina, ki se je bratila z mržnjo. Čutil sem, kakor da nosim težko masko. Kadar smo izrekli besedo, smo vselej pomislili, kaj leži pod njo.

*

Nekega večera Lojze ni bilo doma. V dobro voljo, ki sem jo prinesel s ceste, je padel obraz gospe Fani. Bil je širok in kuštrast, kakor glava majhne mačke, pripravne, da se igrajo z njo otroci.

V sobah je bil duh po vijolicah. S sosednjega vrta je dišalo in ko se me je dotaknila roka te ženske, sem občutil dih stasa Lojzinega telesa. In kot se igra sit človek z jabolkom, se je za hotelo igre tudi meni.

Pol sem premislil besedo in že sem jo izustil: «Jaz sem zvest temu, ki je zvest meni.»

Gospe je zablestelo v zenicah: «Ta ženska je bila po svetu... Ne verujem, da je bila nedolžna...»

Ta beseda me je nemilo zbodla. Ne radi dejstva samega, radi tega, ker je gospa tiho triumfirala nad njo. Dvignil sem prst in ga nameril nanjo:

«In ta ženska?»

«Jaz sem poročena!» je jeknila, kakor da se brani očitka.

«Samo z njim? ... Z nikomur drugim ne...»

Pomežiknil sem proti nji, da je pobledela. Demon je sedel vame. Iz duše se mi je zlobno krohotalo. Ko sem nato napol zaprl oči, sem izpod pepela daljnega ljubosumja izgrebel človeka, ki ji ni bil tuj. Hranil sem vtise pogledov in kretenj iz tistih ur, ko je bil v hiši; tistikrat jih nisem razumel, zdaj so dobivali jasno lice. Kadarkoli sem videl tega človeka, sem občutil čuvstvo, podobno občutku zahrbtnega smeha. Vse je izginilo, razmerje do gospe se je izpremenilo, to ni izginilo in se ni izpremenilo.

Stokrat je zinila gospa besedo: «Radi vas sem zablodila tako daleč... Radi vas sem ničvrednica...» Nikoli ji nisem dejal ničesar, kot človek, ki se boji obračuna. Kakor da je vse storila radi mene, v nji pa ni bilo niti sence poželenja. Zdaj sem izgovoril besedo:

«Molčite o zvestobi... Nezvesti ste bili že davno...»

«Lažete!» To je bilo edino sredstvo, edin razlog za izpodbijanje moje smeje trditve.

Jaz pa sem mrzlo izrekel besedo, kakor je bila že dolgo pripravljena, in sem čakal le ugodnega trenutka, da jo vržem v obraz. Zadnja karta je pala. Čakal sem nem, z odprtimi usti...

Medlo sem se spominjal ljubezenske zgodbe, ki mi jo je ob veseli uri pripovedovala o tretji osebi. Neka podrobnost je preveč sličila nji. Ta podrobnost je ostala v meni, nanjo sem oprl svojo trditve.

Gospa je zaklopila oči, ustnice so se ji tresle. Priznala mi je... Zgodbe mi ni ponavljala, ker sem jo vedel že prej.

V lastno začudenje mi je ob tem sila neprijetnem občutku izpreletel ude srd. Bil sem varan v preteklosti. Gnus se me je polastil vsega, dvignil bi se bil in pljunil nanjo...

Vzel sem klobuk kot neštetokrat poprej in odšel.

*

Lojze dolgo nisem videl, v svoji podstrešnici sem razmišljal o sebi in o življenju. Bilo mi je silno neprijetno. Nisem bil ne dijak, ne samostojen človek. Kakor vlak brez tračnic. Stopil sem iz rednega življenja in s ceste na stranpota in nisem hodil kot drugi ljudje. Zaničeval sem enoličnost življenja, pa sem vseeno hrepenel po urejenih urah in želel stopiti v vrsto ostalih ljudi.

Vzel sem ravnilo in ga vrgel skozi okno v globočino, kakor da merim možnost svojih misli.

Tedaj je nekdo potrkal na vrata moje sobice. Prvi človek, ki je prišel k meni. Bila je Lojza. Začudil sem se in moje veselje je hkratu okrenilo vse moje misli. Kaj bi s človeško družbo?

«Bala sem se, da se ti ni kaj pripetilo.»

Njeno čuvstvo je bilo iskreno. Položil sem roko okrog njenega pasu in kakor da se bojim zanjo, sem dejal:

«Ali me boš čakala?»

To ji je delo prijetno. «Bom,» je dejala in me pogledala hvaležno. «V Italijo moram prej,» je pristavila čez par trenutkov pomisleka.

Meni je zastalo srce. Prepričan sem bil, da je njena preteklost, zavita v meglo, zame že docela zaključena in njeni duhovi ne bodo strašili po mojem življenju.

Branil sem se grenkih spominov, ki so strašni in jih nikoli nisem mogel prenesti.

Najbolje vedeti ničesar. Ali: Najbolje znati vse, da skleneš s svojo dušo račun. Tako pa vstaja duh za duhom, eden je strašnejši od drugega in vedno se bojiš, da se jih sto ne prebudi. Ženske so neverjetno lahke in mislijo, da so moška srca kamen.

Lojza ni razumela, zakaj sem postal redkobeseden in so moje oči tako čudno gledale. Ko me je stisnila za roko in dejala: «Kaj ti je?» sem ji povedal.

«Ljubimca imaš v Italiji.»

«Saj veš, da sem ga imela.»

«Še vedno ga imaš,» sem presekala njeno besedo, ki se je spretno izmikala.

«Ne. Nimam ga. On misli, da pridem.»

Gledal sem jo v dno zenice, ona ni umaknila pogleda. Zdelo se mi je, da ne laže, da je govorila resnico. Po premisleku in počasi sem dejal:

«Piši mu!»

«Ne», je dejala. «Govoriti moram... Bila sem zaročena...»

Na te besede jo je popadla nerazumljiva žalost kot na večer najinega prvega zblizanja. Prsi so dihale burno, lovila je sapo in besedo. Smilila se mi je, da sem jo tolažil in s tolažbo in usmilenjem sem si uspalval težko srce...

*

Moja misel na Lojzo ni bila več čista. Motila jo je nejasna slika njene preteklosti; ko da bi jo gledal skozi zamazano šipo.

Včasih sem se zdrznil v sebi, kakor bi se razburil sam nad seboj: «Kakšen pa si?» Le redko me je utolažila ta beseda. Če-

tudi sem teoretično spoznal njeno upravičenost, je srce ni hotelo priznati; ponos in samoljubje sta se upirala do gnusa.

Zgodilo se je, da se je razmerje med nama za las izpremenilo, jedva toliko, da sva ga opazila. Besede so bile redkejšje, bolj ostre, da me je Lojza parkrat strahoma pogledala:

«Kaj ti je?»

«Nič!»

In vendar mi je bilo. Mnogo. Toliko, da sem ponoči mislil na to, da sem med učenjem gledal skozi okno in se nisem mogel otresti čudne predstave...

Nekega večera mi je razodela, da gre čez teden dni na pot. Prosil sem jo za daljši izprehod.

Njive so vonjale v mamljivem vonju, gole murve so tekale ob robovih, solnce je črtalo dolgo rdečo progo čez oblake in čez pokrajino.

Ta večer sva se pod vtisom skorajšnje ločitve zopet zbližala. Prijela sva se za roke in govorila lepo, najlepše besede, kar sva jih poznala.

«Pridi kmalu...»

«Čez štirinajst dni,» je dejala s takim glasom, da se mi je zdelo, da je nekaj ostalo na dnu teh besed.

Pomolčal sem, tajna bridkost mi je za hip zadrgnila grlo, nato sem zinil edino, kar sem mogel še reči:

«Piši mi pogosto!»

Obljubila mi je. Zdelo se mi je, da gre silno daleč, in da se za to silno daljavo, kjer zahaja krvavo solnce, skriva nekaj skrivnostnega zame. Nisem vedel, kaj.

Ko sva v prazni, pusti gostilniški sobi sama sedela in poskušala vino, je vzela Lojza iz torbice robec; jaz sem ji iztrgal torbico iz rok in pogledal vanjo.

V torbici je ležal poleg majhnega kipca sv. Antona in rožička za srečo poročni prstan.

«Čigav je ta prstan?» je segla moja roka po njem.

«Moj ni,» je zardela Lojza, njene oči so plaho pogledale. Vzela je z nervozno kretnjo prstan in ga vrgla nazaj v torbico.

«Če ni tvoj, čigav je?»

«Moje sestre.»

«Čemu ga rabiš?»

Prstan je bil zopet v mojih rokah, zgrabil sem jo za roko, prstan je zdrknul na njen prst.

«Zakaj lažeš?»

Lojza je postala bleda, njen obraz prepaden.

«No, tedaj, prstan je moj.»

«Čemu si ga rabila?»

Pol iz odkrite skesanosti, pol iz neumljive trme in dejala: «Če sem spala v hotelih...»

Ta njena skrivnost je bila vredna ljubezni. Vendar me je zadelo preveč, da bi hladno premislil vrednost tega priznanja.

Srdito sem pogledal in nisem dejal niti besede več. Njeno roko, ki se mi je v solzah laskala, sem odklonil. Vso pot domov sva šla sklonjena in molče, kakor dve živi silhueti v mraku večera.

*

Ko se je Lojza poslovila, se mi je zdelo, da se poslavlja za vedno. Njen obraz je bil prepaden, temen, kakor od prejokane noči: zdelo se mi je, da se je postarala. Bilo mi je težko. Obenem se mi je zdelo, da je prav, da odide, kakor da se z njo odmika neznana muka od mene.

*

Bilo mi je težko brez Lojze. Praznота je nastala v mojih urah, ženski akt na steni je znova oživel. Poglobil sem se v učenje, misel na Lojzo je spremljala mojo energijo.

Gospa Fani je zaklopila oči pred menoj vselej, kadar me je videla. Njeno telo se je upognilo, nikoli več ni govorila o sebi. Vedno je videla nasmeh na mojih ustih, tudi kadar se nisem smejal. Dvignila je roko in zamahnila z njo:

«Čemu se smehljate, človek hudobni?»

Previdno je tipala v mojo notranjost, da bi odkrila globočino mojega nagnjenja do Lojze, a ni mogla do dna. Iskala je besed, s katerimi bi bila brodira po Lojzini preteklosti, ni jih mogla najti.

To stanje je bilo za gospo neznosno. Čutil sem, da si je pogosto želela, da bi ji ne prišel več pred oči. In vendar se je vzradostila nad srečanjem z menoj. Zdelo se mi je, kakor da se šele sedaj nahaja na razpotju vsega dosedanjega. Bil sem krut. Na dnu mojega žolča se je tresel droben smeh in trepetal v vsem drobovju.

*

Kolikokrat sem želel ljubezni. Pisma, ki mi jih je pisala Lojza, so bila redka, popisana z veliko, poševno pisavo na treh straneh. Vsebovala so mrzla upanja. Nič drugega. Malo toplote, manj ljubezni, kot sem je želel. Takrat sem pisal svoja najdaljša pisma, svoje najtežje besede. Ne vem, ali so bile besede napisane nji ali kateri drugi, ki je je želelo in pričakovalo moje duševno stanje. Katerikoli drugi ženski, ki sem jo srečal pozneje, ali ki

je nisem srečal nikoli. Ta pisma so bile roke, ki so molele iz potopa gnusobe, iz tihega natolčevanja moža, iz mojega krutega ljubosumja, iz cinične laži, iz krivih priseg moje ostarele ljubice.

Zdelo se mi je, da so na moja pisma tudi Lojzina pisma drugače zavonjala. Pozimi je bilo, ko mi je poslala v pismu stisnjeno cvetico, ki je zavonjala še tedaj, ko sem pretrgal zavitek. Iz južne Italije je bila. Beseda, ki je spremljala cvetico, je bila žarka.

Ko je nastala pomlad in niti ena steza ni nudila počitka mojemu nemiru, je prišlo pismo:

«Tvoja sem. Vrnem se. Misli name!»

Stal sem na soškem mostu in bral pismo tretjič. Nato sem trgal lističe in jih metal v vodo, kakor da držim ivančico med prsti.

Zakaj se je odločila zdajle? Ali se je ta hip nekaj pretrgalo med njeno preteklostjo in sedanostjo, da je njeno srce padlo na moje rame?

Priklical sem iz spomina vse, kar je bilo, vse besede in daljne misli in sem prišel bolan domov.

*

V enoličnosti, v hrepenenju in tihih mukah je minevalo leto. Bil sem naveličan mesta, ljubezni, greha, laži in knjig, vsega, vsega. Celó polja in Soče, jasnine in lepote zemlje. Zahotelo se mi je nekaj drugega. Odpočitka željna duša bi bila objela Sibirijo kakor svojo rodno sestro. Učil sem se. Tiste dni sem pozabil na vse. Lojza mi je pisala, da se vrača. Celó na to sem pozabil.

Vse hladne večere in hladna jutra sem preležal pod nebom in gledal bežeče besede, ki sem jih moral ujeti za življenje.

Ko je prišla Lojza, sem se jedva dotaknil njene roke, jedva sem izrekel besedo. Čutil sem, da mi bije srce in da se je nekaj izpremenilo v meni, ko sem jo zagledal. Vendar je bilo grlo zaprto. Vsega nisem mogel povedati; tudi njena usta so bila zaklenjena in niso razodela ničesar...

*

Človeška modrost je majhna, komaj za pritlikavca jo je. Ko stoji človek pred prepadom, se mu zdi strašno velik, ko je prepad za njim, se mu zdi smešen in velikega strahu nevreden. Ne vem, če je treba radi te malenkosti za mlade ljudi toliko tesnih trenutkov, toliko izgube lepote življenja.

Ne da je človek storil bogve kakšno delo, je vesel, ampak zgolj radi tega, da je za njim strah, ki za človeka ne pomeni ne možganskega ne srčnega mejnika.

V meni je bila radost dvojna. Bil sem svoboden. Črna senca za menoj bo ugasnila, hodil bom pota, ki bodo obsijana od vseh strani. Nihče mi ne bo ukazoval: Tu lezite! Tu poljubite! Pljunek na vse!

Tako čudovito mi je žarel obraz, da se je gospa Fani preplašila pred njim. Sedela je na skrinji in mi strmé gledala v oči.

«Jaz vas vseeno ne bom pozabila,» je dejala nezmislno, kakor da me je življenje s silo odtrgalo z njenih prsi.

Zasmejal sem se. Ona pa je pomračila oči in ni mogla zatajiti:

«Ne obešajte se na ženske!»

Senca, senca! je šlo skozi mene. Prekleta senca!

Krohotal sem se vseeno. Ne samo nji, vsemu, življenju, usodi. Bil sem pijan in prešeren. Zdelo se mi je, da je čas in prostor, ki je med mano, ves moj in ga morem razsipati po poljubnosti na desno in na levo...

Stopil sem na ulico. Žalosten pogled je šel za menoj. Lojza mi je nagnila glavo na ramo. Šla sva med žita, ki so bila najina postelja in najina odeja. Škrjanec je zletel v zrak... zavriskal sem.

Nisem videl ne dneva ne Lojze ne žita in ne steze; občutil, vedel in slišal sem samo eno, ki je bilo nedopovedljivo sladko in silno... imena pa mu še danes ne vem. (Dalje prihodnjič.)

Pavel Golia / Vera

Povej, kdo si, kje si bilà poprej
in kam greš zdaj!

Jaz sem
sred tem
stremljenj neskončnih — neminljivo lesketanje.
Bilà sem že povsod,
a dalje spem,
ker večna mi je pot.
Toda moj cilj ni — kraj.
Jaz sem vesoljne duše neumrljivi sen,
ki z Večnostjo in z Bogom spaja ljudsko udejstvovanje.
Kdor me še ne pozna, me čuti,
in kdor ne čuti me, me sluti,
a kdor ne sluti me, je izgubljen.

Dr. N. Preobraženski / Nova Rusija

8. I. Bunin.

Iván Alekséjevič Búnin (roj. 1870, biva zdaj kot begunec v Parizu), je največji sedaj živečih ruskih pisateljev. Leta 1915. so izšli kot priloga znane «Njive» njegovi zbrani spisi. Od leta 1909. je Bunin častni akademik Oddelka ruskega jezika in književnosti Petrograjske akademije znanosti. Tega najvišjega odlikovanja sta bila deležna razen Bunina samo še A. Čehov in M. Gorki. Po prvi knjigi pesmi (1900) se je Bunin ločil od «modernih» simbolistov. Že leta 1898. je izšel njegov dovršeni prevod Longfellowega indijanskega epa «Hajavata», ki je napravil velik vtis. Vendar se je pričelo glavno Buninovo delovanje šele pozneje po večletnem «neusmiljenem» pregledovanju lastne duševnosti. Del njegovih povesti je nastal tudi pod vtisom dolgih potovanj po Italiji, Balkanu, Cejlonu, Egiptu, Mali Aziji. Na Cejlonu se vrši dejanje «Bratov» (1919), zanimivih po svojem panteizmu in zavesti neznanosti naše kulture pred licem velike uganke življenja in smrti. Buninove «staromodne» pesmi v vezani obliki so polne krasnih prepevov budističnega in muslimanskega Vzhoda, ki ga pesnik zelo ljubi in pozna kakor tudi rusko narodno pesem.

Znana krilatica F. Stepuna o «zadnjem boru, ki še šumi kakor nekdanji posekani gozd», velja samo zunanji estetiki Buninovega ustvarjanja, liričnemu čuvstvu ruske narave, ki jo je kot zadnji podedoval od Turgenjeva, L. Tolstega, Puškina. Kot dovršeni poznavalec ljudskega jezika ne pretirava Bunin svoje umetnosti, kakor delajo radi najmlajši sovjetski pisatelji. V «Gospodu iz San Franciska» (1914) ne dela pri Buninu njegov velečastni, sintetični jezik nič manjšega vtisa kakor sama povest o nenadni smrti bogatega Amerikanca, a pisateljeve slike so polne globokega simbolizma in vsakdanji dogodek se povzpneja do neminljivega filozofskega vprašanja o zmislu življenja — vse to pa ne obtežuje zunanje klasične arhitektonike. Kot neusmiljeni, realistični opazovalec je vplival Bunin na marsikatega izmed onih, ki ne bodo sami nikdar priznali, da stojé pod «akademičnimi vplivi». Površna označba «parnasovec» nikakor ni opravičena pri Buninu in velja kvečjemu za njegove preproste epske in lirčne pesmi, kjer gre to razpoloženje večkrat na račun narodne poezije. V ruski literaturi ostane Bunin predvsem kot strasten in žolčen poznavalec «tisočletne beračije, nevednosti in sirovosti» ruskega kmeta. Njegove povesti: Suhodol, Vas, Nočni razgovor (okoli 1910) imajo zgodovinski pomen preloma, ker so odpravile dosednji stoletni sentimentalizem, v duhu katerega so slikali najrazličnejši pisatelji ubogo, a trpečo in tiho «sveto Rusijo». «Črne, sirove, neresnične» Buninove slike so izzvale svojčas vihar ogorčenja. Nekoliko skeptično jih je vzprejel tudi Čehov, katerega melanholična duševnost je tako različna od Buninove. «Svetlih dobrih barv niso hoteli videti.» Treba je poudariti, da je izvirala ta obtožnica ne iz «gosposkega studa», temveč iz «nejasnega strahu za bodočnost domovine... Žalibog, zdaj se mi ni treba opravičevati,» piše Bunin v predgovoru k berlinskemu ponatisu svojih povesti (Krik, 1921). Buninova brezstrastna filozofija je včasih bolj smotrena kakor prepričevalna, strahote njegovih kmečkih povesti so tu in tam nekoliko narejene, a o razredni nestrpnosti ni govora. Sovjetski kritiki po nedolžnem napadajo Bunina za njegovo plemsko pokolenje. Našel je

svetle strani tudi v mračni kmečki duši in obsodil je lastne plemiške prednike (v kroniki «Suhodol») z isto neusmiljenostjo, ker niso ohranili svojega izročila, se odrodili zaradi istih pristno ruskih posebnosti «slovanske duše, ki je tako usodno ločena od splošnočloveške duše».

Kot neizprosni sovražnik boljševikov je zapustil Bunin Rusijo leta 1920. Sovjetski kritiki radi poudarjajo, da so pisatelji-emigranti odtrgani od domovine, da piše Bunin samo «stvari, ki bi lahko bile napisane pred desetimi leti». Bunin odgovarja, da je odnesel Rusijo s seboj. Umetnost ni primorana, da bi sozvanjala z revolucijo in «Solnce mrtvih» emigranta šmeljova mu je tisočkrat boljše delo kakor vsi spisi sovjetskih pisateljev Babelja, Lidina, Piljnaka, Sejfulina (ki so se tudi pričeli učiti pisati pred vojno). — V prognanstvu je izdal Bunin že tri zbornike povesti in pesmi z lepo in tragično «Mitino ljubeznijo» na čelu. Iz te zadnje knjige, ki je izšla lani v Parizu, je vzeta tudi predelana črtica «Tovariš Čuvar». — Leta 1921. je govoril Bunin na protestnem zborovanju ruskih beguncev o нравstvenem propadanju Rusije pod sovjeti. Navzoči Anglež, čestilec Bunina, je vprašal: «Ali je gospod iz San Franciska boljši od njih?» Ne vem, kaj je odgovoril pisatelj, a lahko bi odgovoril, da ni bistvene razlike med komunističnim materializmom in materializmom po Buninu obsojenega ameriškega miliarderja. Tu kakor tam pogrešamo idealizma. V obeh primerih je življenje samo sredstvo za nakopičenje moči in oblasti, naj se to godi v imenu kapitalizma ali njegovega uničenja.

IV. Bunin / Tovariš Čuvar

Povest N. N.

Imel sem tedaj dvajset let, živel sem pri svoji sestri na njeni graščini v Orlovskem. Kot se živo spominjam sem potreboval še eno polico za knjige. Sestra je rekla: — No, pa pokliči Kóstina . . . — Zvečer je prišel Kóstin, sprejel naročilo. Razgovorila sva se, se pozanimala drug za drugega in postala kmalu tako rekoč prijatelja.

On je bil moje starosti. Razen podedovane obrti — njegov rajni oče je mizaril takisto — je imel še drug posel. Kot samouk je premagal abecedo in dosegel, da je prišel kot učiteljev pomočnik v šolo, ki jo je zgradil poleg cerkve moj svak, dà — se celo preselil tja in pustil v rojstni hiši na vasi svojo mater, starejšega brata in sestro, ker se je že sramoval kmečkega življenja, razen tega pa še zato, ker ga je starejši brat, dober gospodar, miren in razsoden človek, imel za popolnega norca. In res, bil je precejšen čudak. Bil je visok in čeden, nekoliko je jecljal in imel, kakor mnogi jecljajoči, obraz dekliske barve in vsak hip je zardeval. Bil je sploh izredno plah in neroden, nikakor ni mogel delj kakor sekundo gledati drugemu v oči, če je govoril z njim. Takoj se je videlo, da živi v nekem svojem lastnem svetu, da ga na tihem grize neka izredna častihlepnost, strašna občutljivost in mučna zavist do vsega na svetu, iz katere je nedvomno

izvirala druga njegova čudna lastnost: neumorna, naravnost idiotska radovednost in opičje posnemanje.

Videti ga in govoriti z njim, je bilo prav za prav mučno. On ni govoril, le nemo je spraševal venomer. Ves njegov razgovor je obstajal iz neskončnih nagajivih in podrobnih vprašanj: kaj, kako in zakaj? S slastjo je popravljajl vsak odgovor in takoj stavil naslednje vprašanje. Prime ti kakšno reč, ki jo je vzel v delo, v popravilo ali jo je že naredil in prinesel, ogleduje jo pazno, otipava, gladi s svojimi velikimi rokami — in vas muči: natanko poizveduje o vsem, na karkoli je slučajno naletel pogovor, ponavlja z začudenim in zadovoljnim smehlajem odgovore in, seveda, niti za trenutek ne podvomi, ali mu je to treba vedeti ali ne. Zraven pa je sveto verjel čisto vse, karkoli se mu je reklo. Nekoč sem se pošalil, — v Ameriki hodijo vsi z glavo navzdol, še lasje jim visijo dol: on se je veselo začudil, ponovil in veroval. Sploh šale ni razumel in tudi ni občutil.

In od jutra do večera, vsako prosto minuto se je učil česa, neumorno posnemaje kakor opica: najsi zagleda karkoli, naj izve karsibodi — on se uči vse, posnema vse in vedno brez nadarjenosti, četudi dokaj točno. Česa vsega ni znal! Popravljajl je ure in harmonike, moje kolo in trgovčev glasbeni avtomat, vezal je knjige in izdeloval piščalke za vabo prepelice, na tihem se je učil igrati pastirsko piščalko in pisal je pesmi... Vsega se niti ne morem spomniti.

Seveda, pil ni, ni kadil — v tem oziru se je umaknila njegova opičja lastnost onemu ženskemu značaju, ki mu je bil tako lasten in je, mimogrede povedano, delal dokaj neprijeten vtis: oblačil se je gizdalinsko skromno — tenke škornje, mestno suknjo, vezeno srajco, čisto novo kapo —, nosil je zmerom celó žepno ruto. V rokah je imel vselej železno palčico.

Šola je stala poleg cerkovnikove koč. O velikih praznikih so kmetje, ki so prišli k maši, čakali na službo božjo, kadili in se vedno v tej koči živahno pomenkovali. Kóstin je tja prihajal prvi in pazno poslušal vse, kar se je govorilo, sam pa se vendar ni mešal v pogovor, sedél je ob strani, nekaj pazno ogledoval — valjar za testo, likalnik, škrbato sekuro — in prikrival na ustnih komaj viden zadovoljen smehlaj nad kmečko neumnostjo in klepetavostjo.

Jaz sem prihajal k njemu večkrat zvečer: on je vedno doma in vedno nekaj pridno dela. Medlo gori svetiljka na mizi, on pa sedi in se grbi poleg nje. Rusko srajco ima prepašano s svilenim, čopastim trakom. Obraz mu je čeden, suh in okrogel, oči so bel-

kasto zelene, lasje svetlorumeni, namazani z oljem in počesani, s poševno prečo mu padajo v čopu na čelo. Zagleda me, prijazno oživi in prične takoj izpraševati, lahko jeclja in ne da bi pogledal v oči. Včasih vzame z mize zvezek in ga poda:

— Nekaj novih. Ppreberite in obkriticirajte. Jaz razgrnem in berem:

Razposajeni potoček v polje beži
enega srečnega imenovanja,
komaj plavač se noč potopi,
a že je zginil kar brez spoznanja.

— To je spet akrostihon?

— Akkrostihon. Bere se: reka.

Dobro se spominjam, kako sem prišel k njemu zadnjič.

Bilo je pozno jeseni, usodni dnevi zanj in zame — zdaj zdaj se je bilo treba odpeljati v mesto na nabor. Prišel je praznik kazanske Matere božje, ostal je samo teden dni najine prostosti. Zgodaj, ob prvem svitanju, sem šel, kakor se spominjam, k maši, stopil k cerkovniku: še brli lučka, kočja je nabito polna prazničnih deklet in kmetic, kmetov in vsa zakajena kakor skedenj, kjer suše snope; kmetje kriče, kmetice in dekleta, onemogle od smeha, pa neprestano gledajo na klop kraj peči, šepetajo in se naslanjajo druga na drugo; predmet zasmehovanja je — kakor navadno — Kóstin; on pa sedi, povešaje oči, in nekaj ogleduje; na glavi ima visoko sivo ovčjo kučmo, čez škornje nove visoke galoše, oblečen je v nov topel kaftan iz črnega sukna, obraz mu je rdeč od zamere, a na ustih — smehlja... Zvečer pa sem se odpravil k njemu v šolo. Blato je bilo strašno, tema kakor v rogu. Od zgoraj je na drobno pršelo iz megle. Šel sem skozi vrt, kakor da sem bil slep, občutil sem le eno — temo, jesensko toploto, toplo dišečo gnilobo vlažnih dreves, njih skorjo in ščegetajoči vlažni prah na obrazu. Končno je megleno zabliskala spredaj belkasta lučka — znana svetiljka na mizi poleg okna v šoli — samotna, edina luč v vsi vasi, ki že davno spi mrtvo spanje. Kóstin je mirno sedel pri delu — z očitnim veseljem je lepil tenke plasti furnirja na desko za šah. Na njegovo delo pa je gledala topo in čudnoveselo z bleščečimi očmi kavine barve v šolski klopi ob zidu sedeča majhna ženica s kodrčki na izbočenem čelu, mlada cerkovnikova žena, — ženica, ki bi ne bila nápek, če bi ne bilo njenega brez-pomebnega noska z zajčjimi majčkenimi nozdrvmi. Nisem se počutil dobro, kazal sem se brezbržnega in šaljivega in pričel govoriti o tem, kar me je mučilo — o poti v mesto. A na moje skrajno začudenje, Kóstin sploh ni delil mojih čuvstev: njega je nasprotno zelo zanimala in torej veselila ta pot.

— O, ne, — je rekel, z vnemo nadaljujoč svoje delo in zavoljo tega skoro brez jecljanja: — jaz bi menda ppričel prositi, če me ne bi vzeli. Upam, da bom prišel na vsak način na Poljsko. Dva koraka do Ppariza.

In nenadoma je dodal, kimajoč proti svojemu molčečemu in samo topo smehljajočemu se gostu:

— Tale me tudi objokuje, ker je neumna. Pravi, — zaljubila se je. A v kakšnem ozziru bi me mogla zanimati?

Ženska je zardela na vso moč, prišla v zadrego in odgovorila z ganljivo nerodnostjo:

— Če bi vsaj ne lagal tako neumno! Ti si mi res prav potreben!

On se je samo brezбриžno nasmehnil.

Teden dni pozneje sva se odpeljala z njim ponoči na postajo, na vlak ob šestih. Vzel sem ga k sebi v voz. On me je mirno spraševal vso pot o vojaški službi v drugih deželah, voz pa se je zibal v temi in megli, nevidni konji so pljuskali po mlakah, se spotikali v luknjah, polnih vode in blata. Ob postaji se je pričelo težko in mrko svitanje, približala so se in stopala iz teme motna hladna drevesa na kolodvorskem dvorišču. Spominjam se, da sva dolgo čakala na vlak. Končno se je prikazal oddaleč v mrliško-bledi megli jutranjega svita beli, težko in gosto se valeči dim, nato črna lokomotiva, ki je počasi priplavala iz meglenelega morja jesenskih polj ... In bogvedi čemu se spominjam še: poleg onega voza, v katerega sva šla, je bil jetniški voz z železnimi mrežami v kvadratnih okencih, in poleg enega okenca je stal, se oprijel mreže z rokami v okovih suhljat stavec s ščipalnikom na zakrivljenem nosu, z rdečimi trepalnicami; in ta ščipalnik se je zdel jako čuden v zvezi z jetniško kapo, s sivo cunjo brez senčnika ...

A v mestu je bila velikanska množica kmečkega ljudstva, ki je šlo z glasnim in nemirnim govorom po sredi ulice, poleg deželne uprave, kjer so sprejemali novince, pa je stala ves dan gosta tolpa, in kaj vse je bilo v tej tolpi! Jok, tulenje, glasno obžalovanje, kriki sprejetih, ki so divje in obupno vili svoje harmonike, — vse to divje in grozeče komedijanstvo, v katero oblači ruski človek z naslodo svoje gorje, da ga na nek način razžge v sebi. A v naborniški dvorani prav od vrat pri vhodu, ki so se vsako minuto odpirala, v katera je pihala ledena vlažnost, pa tja do uradne mize, odkoder je donel izredno zvočen zoveč glas vojaškega načelnika, se je vila strašna vrsta golih teles — kratkonogih, suhih (a vedno trebušatih), kredastih, z rjavimi izpuščaji od ščurkovih pikov na ledjih, tam, kjer je vsakdo imel zarezo od stalno stiskajočega roba spodnjih hlač. Jaz in Kóstin sva se pre-

mila naprej in se tudi pričela slačiti. Vojaški načelnik, ki je stal za mizo, v krogu komisije, pred srebrno piramido z razpelom, me je hitro pogledal in posebno zvočno nekaj zakričal. Bil je mlad, lep, stisnjen v uniformo, do vrha poln energije; kratki njegovi lasje so se vili v kodre, dolgi kodrasti brki so štrleli naprej, svetle oči so mu osvetljevale obraz z bedečim ognjem. Kóstin, ki je sedel in sezuval škorenj, je obstal in me, ves rdeč od napenjanja in razburjenja, vprašal, z veselim šepetom:

— Ta pa je za ppoglavarja?

Uro pozneje so ga sprejeli. A pol meseca pozneje sva se ločila — in za dolgo časa, za celih dvajset let. Srečala pa sva se vnovič takole:

Bila je jesen devetnajstega leta. Naša armada je ravno zapustila K. Jaz sem iz nekih vzrokov za nekaj časa zaostal in se skrival, kakor je šlo, v obleki najzanikarnejšega kmeta. A mesto se je že napolnilo z boljševiskimi oblastmi in uradi, s prihajajočimi armadami in vozmi, in čekisti, z nekim tovarišem Čuvarjem na čelu, so že poslovali in niso držali rok križem. Ledenega solnčnega dne sem šel nekoč po glavni ulici. Pustil sem za sabo stolnico, gledajoč goli mestni vrt, ki se je črnil naproti nje, potem sem šel vzdolž po hodniku nekdanjih uradnih hiš z razobešenimi rdečimi zastavami. Pred temi uradi se razprostira dolg trg, kjer drži cesta pod hrib proti mostu čez reko. In tedaj, ta trenutek, ko sem ravno prišel do vrat nekdanje sodnije, je priletel izpod hriba in zadrvel v polnem skoku naravnost proti meni majhen konjeniški oddelek, za njim pa — dolg, mogočen, siv avtomobil. Vse to se je prikazalo tako nepričakovano in se tako hitro znašlo ob vratih, da sem nehote obstal. Iz avtomobila pa je že skočil ta čas visok človek v beli kučmi, v krasnem častniškem kožuhu z belim ovčjim ovratnikom in v izredno gizdalinskih častniških škornjih. Njegov blede, mačji obraz z rumenimi brki se je razživel po hitri vožnji, belkaste oči — široko odprte. Pogledal je — in naglo zbežal k meni.

— Nnikolaj Nikolájevič, vvi? — me je hitro vprašal s pretrganim dihom in postal živo rdeč do oči.

In ne da bi mi dal odgovoriti in z mučnim jecljanjem je dodal:

— J-jaz sem, Kóstin-Čuvar. In ssem čul o vvas... Tak mi že — opprostite!

Obrnil se je k dvema baškircema, ki sta sedela s puškama v rokah v avtomobilu in jima zakričal, med tem ko je sam stekel skozi vrata:

— Na vrvt!

Odpeljala sta me s hitrim korakom, ne da bi me preiskala, čez trg na vrt in čez vrt — na strm breg k reki ter zakričala:

— Hrbet proti reki!

Postavil sem se, hipoma privlekel revolver iz žepa kaftana, oddal strel naravnost v mongolsko butico, ki je stala na levi, in sem še tisti hip padel s hrbtom naprej s strmine navzdol. Druga butica je oddala name strel, nato pa zbežala zmedena nazaj, po pomoč. Zlomil sem si roko, a se vendar rešil.

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Daniel De Foe: Robinson Crusoe. Za slovensko deco priredil Vladimir Levstik. V Ljubljani 1925. Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Str. 161.

Od prvega svojega štiva v rani mladosti se dobro spominjam sv. pisma stare zaveze v bohoričici, Odisejevih lokavosti v Staretovi zgodovini, najbolj pa uspelega Parapatovega Robinsona. Še sanjalo se mi ni tedaj, da je spisal to izvrstno delo prodajalec nogavic Daniel Foe, ki ga je oče mesar hotel poslati v semenišče. Vrnivši se iz političnega pregnanstva domov, se je avtor leta 1687. začel imenovati Defoe. Ker pa se je bavil bolj s politiko nego s trgovino, je moral v kratkem bežati iz Londona zbog dolgov, ki pa jih je pozneje poravnal s kraljevim darom. Zaradi zabavljice na versko nestrpnost je bil obsojen na debelo globo in sedem let ječe. Trikrat mu je bilo stopiti na sramotni oder, ki pa mu je prinesel nezaslišano slavo med narodom. Spuščen po devetih mesecih na svobodo, je pričel izdajati prvi ljudski list »Review«. Z njim si je pridobil tak ugled, da so izdajatelju poverili razne politične naloge, n. pr. osnovanje državne in trgovske pogodbe med Anglijo in Škotsko. Po kasnejših razočaranjih se je Defoe posvetil pisanju prostonarodnih povesti kakor tudi pustolovskih prigod, od katerih je »Kapitan Singleton« prednik angleškim pomorskim romanom. Priletni Defoe je preminul 1731. od žalosti, ker najstarejši sin ni maral roditeljem nakazovati določene letne vsote od podedovanega imetja. Sam pa je osrečil na tisoče in tisoče otrok s čudovito usodo Robinsona Krusovca (1719), ki se čita v vseh kulturnih jezikih. V prvih dveh sto letih so n. pr. Nemci obelodanili okrog sedemdeset robinsonad. J. J. Rousseau je visoko čislal to vzgojno berilo za mladež, z enakega vidika je pedagog Campe predelal »Robinsona mlajšega«. Čar knjige je v tem, da je pisec toli preprosto na svojem brodolomniku ponazoril razvoj vsega človeštva. Sila goni samotnega otočana od izuma do izuma. Najprej biva v jami, nato v koči, celo v hiši in na pristavi. Ko se mu pridružijo še drugi ponesrečenci z razbite ladje, osnuje državico. Evo vam poti od trogloditskega lovca do poljedelca in državotvornega grajana!

V svoji materinščini poznate že več predelav Robinsona, pričeni s Cafovo. Zadnja je vsekakor največja in najboljša, opremljena s prikupnimi šubičevimi slikami. V gladki govorici nam je prestavil Vl. Levstik bremenskega Kreutznaera kot tržaškega Kruzovca — prikladneje bi bilo Križniča ali podobno, samo da bi bil potlej prehod v angleško obliko težji. Ako pa je puristični prelagalec zamenjal menda zbog kakofonskega korena domačo srajco z belokranjsko košuljo ali švabske škarje z nožicami

svojega starejšega imenjaka, bi se bil smel ogniti še nekim germanizmom, kot jenjati, žalibog in drugim. Kdor pravi *vznešeno* (2, 32), bi moral dosledno rabiti *ukrajen* namesto *ukraden*. Nekaj drugih podrobnosti prepustim J. Koštiću za v *«Kritiko»*. *A. Debeljak.*

Lovro Kuhar: Povesti. Izdala Zadružna založba v Ljubljani. Cena 15 Din.

Pet krajših pripovednih spisov, ki me naravnost mičejo, da bi jih krstil za dokumentarične študije o psihi, življenju in borbi našega malega kmeta in delavca. Pozna se jim na prvi pogled, da jih je napisal človek, ki biva v tesnem kontaktu z maso in ki jih je sam preživljal. On sam je delavec. Naturalistično ostro objetje opazovanega predmeta; nezamotana, toda zanimiva in aktualna fabula; jedrnat jezik, ki izdaja priroden stilističen talent: to so prednosti tega knjižnega prvenca, več pa skoro ni mogoče zahtevati od samouka, ki živi daleč od mestnih središč, kjer se literatura ustvarja po shemah izkonstruiranih, ne pa doživljenih programov, s plehkim razumom, ne z intuitivnim opazovanjem, z dekadentnim sentimentom, ne z zdravim čuvstvom. Sveža sila veje zlasti iz *«Borbe»* (objavljene svojčas v *«Ljubljanskem Zvonu»*) in *«Obračuna»*. Založba obeta še druga dela v širši javnosti manj znanih proletarskih pesnikov in pisateljev. S prvim izdanjem je nastopila skromno, toda dostojno. Korekturanih in podobnih napak nisem iskal, omenjam pa *«brezumne (brezimne!) junake»* na 5. strani v 1. vrsti. *Kocjan.*

G. Mazzini: Dolžnosti človeka. (Konec.)

Knjiga je bila prvotno namenjena italijanskim delavcem in je zato pisana v jasnem, lahko umljivem jeziku, ki mestoma spominja na evangelij. Slovenski prevod je v celoti precej zadovoljiv ter sledi dokaj zvesto in točno italijanskemu besedilu, včasih skoro prezvesto, kajti naš jezik ne prenese toliko trpnikov in deležnikov kakor italijanski. Včasih je slovenski prevod skoro barvitejši od originala: un menomo che — kolikor je črnega za nohtom (str. 6); rami collocati in ordine diverso — veje, brsteče v raznem pravcu (str. 49). Ponekod je v prevodu kaj izpuščenega, n. pr. na strani 4. beremo: «... me je utešil za mnoga zelo grenka razočaranja», v originalu pa: «mi consolò dell' abbandono altrui e di molte acerbissime delusioni». Str. 11.: «Pravice pripadajo v enaki meri vsakemu poedincu. Kako hočete torej dokazati...» Original ima dva stavka več: «I diritti appartengono uguali ad ogni individuo: la convivenza sociale non può crearne uno solo. La Società ha più forza, non più diritti dell'individuo. Come dunque proverete voi...» Nepopolno in deloma zmedeno odgovarja slovenski prevod na vprašanje, kam je dovedlo precejšnje neodvisnosti poedinčeve (str. 18): «Do anarhije, to je do zasmehovanja šibkih, ki nimajo ne sredstev, ne časa, ne pouka, kako izvrševati svoja prava v politični uredbi; do egoizma, to je do osamljenosti in v morali do propasti šibkih, ki se ne morejo sami pomagati.» Zbrisana je stroga, logična trodelnost originala. V popolnem prevodu s primernimi ločili in našim besednim redom bi se reklo: «V prometu do anarhije, to je do zatiranja šibkih; v politični uredbi do svobode, to je do zasmehovanja šibkih, ki nimajo ne sredstev ne časa ne pouka za izvrševanje lastnih prav; v morali do sebičnosti, to je do osamljenosti in propasti šibkih, ki si ne morejo sami pomagati.» Prevajalec očitno ni navdušen pristaš Breznikovega pravopisa, če piše: polumodrost, polukrog, vkoreninjen, nagnenje, mešetarenje, zaželjen, poželenje, izkažen, izpačen, v katerikoli deželi se nahajate, pristojati, se uda, udanost, zoperstaviti se, v svrhu ustvarjanja, surov, razun, delokrog (pa

tudi območje), angelj, napredku odgovarja v zgodovini..., izražanje (namesto izražanje), vsikdar, osoden, osoda, čegavo, tirjajte, vzpodbujati, nečimernost, potom naseljevanja, ob gotovem času, o gotovih stvareh, polje delavnosti, ne pustite se torej zavajati, predigra, predpravica, predslutnja, vsled, ne recite, da če je človeštvo, da če boste, da ko so... Slovníčar bo mrščil obrvi ob takih-le oblikah: «...v Poljaku, bojujočemu se» (str. 20); «pred dvemi tisoč leti» (str. 32); «ti dve nedeljivi resnici» (str. 54); «ti nalogi» (str. 47); «v vsakemur» (str. 58); «izčrpivši» (str. 69); «obdajte z ljubeznijo osivele glave matere in očeta» (str. 49; to bi bilo kaj za Tesnièreve študije o propadajoči dvojini, ki pa je tu ni treba, ker zadostuje ednina); «sumnjiv»; «neoskrunljiv»; «pridodate» (= dodaste); «samo da bi se mogli preživeti» (= preživiti); «so jo oživele» (= oživile); «bdi»; «ustaja»; «so zbrali Kristusa za poglavarja» (str. 28, = izbrali); «mi ga odkrivamo člen za členom, stavek za stavkom» (str. 28); «v običajih zablodene družbe» (str. 76, = zablodivše); «posplošnjevat» (= posploševati). Mnogo je stavkov po vzoru: «Vsakdo ima izvršiti posebno nalogo» (str. 40). Pogosta je taka-le raba kazalnega zaimka: «Živimo sredi družbe, ki je gnala, kakor je bila ona rimskega imperija» (str. 14). Gradniku je podredni prilastek ljubši od prirednega: dolžnosti človeka, svrha življenja, sredstva vzgoje, ideja Boga, pojem Boga, z imenom Boga, dogma Boga, izven kroga družine, to delo vzgoje, nravnost delavca; redkeje beremo pravilnejše in lepše oblike: ime božje, otroci božji, božji zakon, misel božja.

Ob tej priliki bi rad povedal nekaj o načinovnih zavisnikih z «ne da bi». Gradnik se ravna po pravilu, da imajo nikalni stavki predmet v roditelju: «...ne da bi zadušili človeške svobode» (= la libertà umana, str. 25); «ne da bi zatajili božjega imena in ne da bi zmanjšali svojih sil» (str. 40); «ne da bi vam priobčil razloga» (str. 59); «ne da bi s tem zagrešil zločina» (str. 67). Redkeje rabi tožilnik: «ne da bi mogle doprinesti svoj dolžni delež na piramido znanosti» (str. 57). Pravilno pa govorimo po vsem Slovenskem. «Plačam suknjo, ne da bi si jo pomeril. Plačam krojača, ne da bi si suknjo pomeril. Poslovil se je, ne da bi bil kaj (ne česa) rekel, ne da bi črnil besedico, ne da bi mi bil ponudil roko. Hodim mimo, ne da bi kdaj prestopil njegov prag.» V teh zavisnikih nikalnica zanika le dejanje glavnega stavka, ne pa zavisnika, dasi je vanj zavlečena. Prvi zgornji stavek bi se glasil v popolnejši obliki: «Plačam suknjo, a ne plačam je tako, da bi si jo pomeril» in podobno vsi ostali, tudi vsi Gradnikovi. Slovnice nas puščajo na cedilu. Breznik ima v vseh treh izdajah: «ne da bi se spominjal svojega dobrotnika», torej glagol, ki se veže zmerom le z roditeljom. Pravila o nikalnosti se vobče uporabljajo pri nas precej nedosledno, tudi v Gradnikovem prevodu: «...ne zadostuje poznati svojih pravic» (str. 11); «Človeštvo je moglo predrugačiti, pokvariti, ali nikoli uničiti njegovo sveto ime» (str. 15); «Ali vendar se o človeštvu ni vedelo ničesar» (= Vendar o človeštvu se ni nič vedelo, str. 33); «ali bi ne uničila vsa družba... učinek (= učinka) vaše besede?» (str. 35); «ako se vi ne bojite oskrunjevati pred njimi sramežljivost» (str. 48); «Nobena večina ne more odrediti trinoštva in uničiti ali odtujiti lastno svobodo» (str. 58); «nihče nima pravice utesniti svobodne trgovine» (str. 59); «Ne morem zdaj preiskovati... one razne sestave (moški tožilnik množine), nazvane sansimonizem...» (str. 75); «Zakaj ne bi poskusili odpraviti vsakršen vzduh za dihanje» (str. 78); «Ali ni mogoče

doseči isto, ni mogoče osigurati delavcu pravice do življenja in dela...» (str. 79); «ako ne poboljšate same sebe (= sami ali kvečjemu samih) in izpolnite svoje dolžnosti (pravilna ednina, str. 89).

Besedni red se često preveč uklanja italijanskemu. Zaimsek se ne more nanašati na samostalniki, ki tiči v pridevniku; v stavku: «Ko so kristjani oznanili svetu, da so vsi ljudje otroci božji in bratje v Njem» (str. 18), moramo konec izpopolniti: «...in bratje v Bogu». Prevajalec včasih pozabi na koncu, kako je stavek začel (str. 24). «Voi siete educabili» sloveni Gradnik tvorno namesto trpno: «Vi ste vzgojevalni» (str. 50), pozneje pa dobro: «Bog vas je ustvaril sposobne za vzgojo» (str. 61). Lahko bi bil tvegal tudi neologizem «vzgojljiv», kakor ima nove besede: «stvarina» (str. 23, = le cose create), «tvorevine» (str. 41, = creazione), «prinuajajoč» (str. 86, = costringendo). Le s trenutno zaslepljenostjo si morem razlagati, če Gradnik besedilo: «capacità... che... giacerebbero sterili, inerti, non rivelandosi che a lampi, senza regolare sviluppo» sloveni takole: «sposobnosti... ki bi... ostali jalovi in gnili in bi se pojavljali le tuptam, kakor bliski, ne da bi urejevali razvoja»; «regolare» je namreč prevajalec krivo umel kot glagol, pa je pridevnik. Manjših netočnosti je še marsikaj in precej tudi tiskovnih pogreškov; na str. 26. so n. pr. zmešane vrste 6 do 8 od spodaj.

Ker je knjiga za Slovence res važna, jo priporočamo. V celoti so Mazzini-jeve misli v njej precej dobro izražene. Morebitna druga izdaja pa bi se morala prav temeljito pregledati, da se odpravijo nedostatki, ki ne smejo kvariti takega «katekizma» in «neizčrpnega vira misli in naukov za vsakega javnega delavca».

A. Budal.

S R B S K O - H R V A T S K A D E L A

Dragiša Vasić: Devetsto treća. (Majski prevrat.) Prilozi za istoriju Srbije od 8. jula 1900 do 17. januara 1907. Beograd 1925. Živko Madjarević i drug. Str. 214.

O prvi Vasićevi knjigi «Karakter i mentalitet jednog pokolenja» je l. 1919. tu podrobno poročal A. Melik. V naslednjem letu je obelodanil avtor svoje vojniške vtise z albanske meje «Dva meseca u Jugoslovenskom Sibiru». V obeh publikacijah kaže pisec mnogo zmisla za trenutno važnost, za umevanje povojne psihe, za plemenite težnje v sodobni družbi. Slična opažanja prinašajo «Utuljena kandila» (1922), med tem ko so poznejše «Crvne magle» manj uspel poskus, v celoti dojeti današnji tip človeka. A «Vitlo i druge priče» (1924) vsebuje jedrnate povesti, ki jih je prištevati med najodličnejše proizvode povojne novelistike. Osnovna poteza leposlovca Vasića, ki v kratkem izda še novelo «Bakuć Ulija», je neka plahost pred življenjem, boleš pri-vidov, burkanje strasti kot posledica podedovanih nagonov, nečiste pohote; zatem pa stremljenje po detinski nedolžnosti.

Svoj pripovedniški dar je Vasić uporabil v zgodovinskem delu o majskem prevratu 1905. Ako je A. France rekel nekeje: «L'histoire est un art et non pas une science», imamo v tem izbornem zborniku lep dokaz, kako je historičen spis lahko znanstveno točen in obenem umetniško dovršen. Od kraja do konca čutiš očitno prizadevanje za golo resnico brez kakršnihkoli ozirov. Dr. Vasić je leta 1905. kot maturant videl v usodni noči na lastne oči dokaj dogodkov in v sledečih počitnicah vrgel na papir svoje dojme. Njegov rokopis je ob avstrijski zasedbi nazadnje zabredel v špecerijsko trgovino, kjer je

pred malo leti avtor po naključju zasledil neke odlomke. Videč, koliko podrobnosti mu je bilo dodobra prešlo iz spomina, se je poglobil v omenjeno prekucijo ter oprt na lastne in tuje zapiske kakor tudi raznotere ustne podatke razširil svoj prvotni zameetek v razsežno monografijo. Kritično je očrtal lik poslednjih Obrenovičev, kralja Milana in verolomnega, absolutističnega sina Aleksandra z njegovo ženo Drago Mašinovo, ki je kanila spraviti na prestol svojega nepriljubljenega brata Nikodija. Nekatere — izjalovljene — zarote so prav dramatski prikazane, n. pr. naklep s cijankalijem, preizkušnim na mački. Poglavje «Noč 28.—29. maja» pa je med vsemi dvanajstimi biser: po svoji vsebini napeto kakor najduhovitejši detektivski roman. Nenadne zapreke, na katere so zdaj pa zdaj naleteli zarotniki, streljajoč pomotoma v temi celo lastne pristaše, preden so zadeli kraljevske dvojice, pomenijo višek razburljivih prizorov. Brez dvoma bo knjiga, velepomembna za pojmovanje južnoslovanske sodobnosti, ugajala nič manj laiku nego strokovnjaku. Cissotlancem bodi povedano, da je izdana v latinici, zato pa je tiskarski škrat uspešno sejal svojo ljuliko. J. Šega.

Milan Vukasović: *Kroz život*. 1925. S. B. Cvijanović, Beograd 1925. Str. 72. Din 10.—

Moderna biblioteka je objavila že dobršno skupino piscev iz vseh evropskih krajev. Od domačih so doslej zastopani Sremac, Sekulićeva, Crnjanski, Petrović, Živadinović, Čosić in sin goriškega rojaka Stibila — Vukasovića, čigar posamezni spisi so najprej zagledali beli dan v francoščini. Na tem mestu se je že govorilo o Vukasovičevem prvencu «Basnih», potlej o «Sto basnih» in «Mojem gavranu». V tisku so še «Muzika vremena» in «Lutanje», kakor tudi drama «Naša kuća». Iz zadnje številke Živanovičevega «Venca», kjer naš naslovnik stalno sodeluje, posnemam, da je letos izdal «Životinjsko carstvo», zgodnico za deco. Navzlic vrvežu življenja, kamor ga sili njegovo zvanje, najde avtor še prilike, da včasih utrga na vrtu notranjega sveta plod, ki diši zdaj po misli, zdaj po čustvu, vonjá zdaj po smehu, zdaj po pridruženosti tugi. Pred mano je snopec natanko sto dušeslovnih povestí, od katerih posamezne nalikujejo bolj iverim ali utrinkom, n. pr. IX.

«Kakšen je to beli mrak?» se iznenadeno vpraša razburjena troha prahu, ko je zabredla iz mraka v solnčni pramen.

Slikajo človeško nedoslednost, omejenost, bedastočo, samoljubje in kar je še sličnih slabosti. Pod vidikom večnosti. Trenutno pomembne so le malokateré, n. pr. zabavljica na nedavno poslovanje mirovne konference (XIV). Nosilci fabule so često živali vseh vrst. Krajše in srednje stvarce so najbolj učinkovite, daljše se mi vidijo nekam razblinjene, tako Čeznja, posvečena J. Živanoviću, ali Gob, poklonjen Philéasu Lebesgue-u. Globoko gledanje v življenje pa je dobilo lep izraz, čistejši nego pri tolikih ciriličarjih. Trebilec jezika, Vatroslav Rožić (Barbarizmi), bi mu kvečjemu očital kak «cviker» ali rečenico: to me čudi (prema nemačkome) za: tome se čudim. A. Debeljak.

T U J A D E L A

Tesnière Lucien: *Les formes du duel en Slovène*. Paris 1925. Velika 8°. 454 str. — Isti: *Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en Slovène*. 35 × 44 cm, 39 str. + 70 kart. (Travaux publiés par l'Institut d'Études Slaves III.)

Ko je Čop v poletju 1851. pošiljal šafařiku svoje prispevke za zgodovino slovenske književnosti, jih je opremil z obširnimi pripombami. Med drugim

omenja (Zbornik Matice Slov., I, 154), da je v slovenščini zaradi sosesčine seveda neizogibno število nemških in italijanskih tujk, «in ihrem Wesen aber ist die krainische Mundart so wenig angegriffen, dass, um nur Eines zu erwähnen, sich gerade in ihr der Dualis sowohl beym Nomen als beym Verbum in durchgängigem Gebrauch erhalten hat, während in andern slawischen Dialekten kaum noch schwache Spuren desselben vorkommen. Im Krainisch-Windischen wird derselbe nicht etwa, wie im Altgriechischen, nur manchemal, mit dem Plural abwechselnd gebraucht, sondern immer und ausschliesslich, wie gegenwärtig wohl in keiner andern Sprache. Es kommt dem gebildeten wie dem ungebildeten Krainer ganz widersinnig vor, von zwey Gegenständen im Plural zu sprechen. Diese merkwürdige Eigentümlichkeit der krainischen Sprache, die man nicht nur aus der mündlichen Rede des Krainers, sondern auch aus allen krainischen Druckschriften und namentlich aus den krainischen Grammatiken... lernen konnte, wurde indessen so wenig beachtet, dass selbst W. v. Humboldt, der in seiner Schrift «Ueber den Dualis» (Berlin 1828, 4°, 27 S.) die Bedeutung und den Vortheil dieser Sprachform so gelehrt als scharfsinnig darstellte und die Spuren derselben im Tagalischen, Pampanaischen, Qquichüischen, Tamanakischen, Totonakischen etc. mühsam verfolgte, das Krainische ganz übersah und sie daher für die Büchersprache (das Arabische ausgenommen) als abgestorben betrachtet».

Iz teh nevoljnih besed ne zveni le bridka ogorčenost poznavavca jezikov in ljubitelja lastne materinščine, iz njih se oglašja tudi splošni protest takratnih slovanskih rodoljubov, naperjen proti nemškim romantikom, ki so preko slovanskega sveta skočili tja v daljno Indijo. Zato bi nad Tesnièrejevo knjigo imel Čop pač enako veselje kakor oni slovenski «Iliri», ki so bili pripravljeni žrtvovati svojo materinščino, če bi bodoča «ilirščina» kot nekako kompenzacija za to sprejela slovenski — dual.

Humboldt je svoji študiji o dualu postavil na čelo kot geslo Laktancijeve besede: «Ex quo intelligimus, quantum dualis numerus, una et simplici compage solidatus, ad rerum valeat perfectionem (De opificio dei)», Tesnièrejeva knjiga pa nosi slovenski motto iz Mencingerjevega spisa «Skušnjave in izkušnje»: «Uganila sta celo, da je slovenski jezik kakor nalašč prijateljski jezik, ker ima posebne oblike za pogovore v dvojini!» (Str. 70 Matičine izd.). Pobudo za to študijo je prejel mladi učenjak od svojega učitelja A. Meilleta, slavnega jezikoslovca na Sorbonni, ki je posvetil posebno pozornost spremembam, ki jih v raznih jezikih povzročajo socialne razmere in ki je posebe zasledoval pot, po kateri jeziki s človeškim napredkom vedno bolj izgubljajo konkretne kategorije in lezejo v abstraktnost. Po navodilu istega učenjaka je M. Cuny že l. 1906. izdal veliko študijo o dualu v grščini, ki pa Tesnièreju ni v vsem mogla služiti kot vzorec; saj je tam šlo za mrtev jezik z nepopolno tradicijo. Vse drugačne rezultate si je moderen jezikoslovec moral obljubljati ob študiju živega jezika, v katerem ta osamel pojav še živi, in ki ima par stoletij trajajočo književno tradicijo, ob kateri se današnje stanje lahko primerja s starejšim in s posameznimi fazami zgodovinskega razvoja. V Evropi je tak študij danes mogoč samo ob nekaterih litvanskih narečjih, ob slovinščini (ki je narečje kašubščine), nižji lužiščini in slovenščini. Nikjer pa razmere zanj niso tako ugodne kakor ravno v slovenščini.

Tesnièreja pa je k študiju slovenskega duala podžgalo še nekaj. Dasi je že Humboldt v svojem spisu o dualu ne samo zatrdil, ampak tudi obširno

motiviral, «dass das Dasein dieser merkwürdigen Sprachform sich ebenso wohl aus dem natürlichen Gefühl des unkultivierten Menschen, als aus dem feinen Sprachsinn des höchst gebildeten erklären lässt», vendar velja med filologi splošno mnenje, ki se ga drži tudi Meillet, da je dual iz današnjih jezikov pregnala civilizacija. Edini, ki je to skušal tudi dokazati, je bil M. Cuny. Tesnièreju pa se je zdel čudovit anahronizem, da bi inteligentni in civilizirani slovenski narod še v XX. stoletju rabil slovniško kategorijo, ki velja za dokaz nizke civilizacije. To je bil zanj dovolj pomemben pojav, ki ga je zamikal, da ob njem študira ginevanje duala. Gradivo za to raziskavo je našel najprej v naših knjigah, skoro 10 strani je samih njih naslovov, ki sežajo od Trubarjevih časov do naših dni. Spisi naših jezikoslovcev — razen Oblaka in Ramovša — so mu dali za današnji živi jezik malo porabnega gradiva. Po večini si ga je moral nabrati sam s tem, da je prepotoval skoro vso Slovenijo in povsod z zvito sestavljenimi vprašanji — ki jih je imel 421! — vlačil iz ljudi duala!

Posebnost njegove študije je tudi v tem, da je v njej prvič v večjem obsegu na študij slovenskega jezika in narečij aplicirana geografska in stratigrafska metoda, ki je že staro, davno in dobro preizkušeno pomagalo v romanistiki, ki pa se v slavistiki komaj šele pojavlja. Za slovenščino pa je naravnost bridka potreba, saj se dá samo z njeno pomočjo ponazoriti silna raznolikost slovenskih narečij. V velikanskem atlasu, ki je sestaven del te knjige, se vidi, koliko truda je pisec imel s svojim delom. Odpreš n. pr. 25. karto, pa z enim pogledom vidiš, kako se «cerkev» glasi v dualu po raznih slovenskih narečjih z vsemi nijansami v glasovih in akcentu; 35. karta pa ti kaže stratigrafičen pregled, kako se pri tem godi besedi «okno» pri Slovencih, Hrvatih in Srbih.

Na podlagi svojih raziskav je prišel Tesnière do sledečih rezultatov: Geografično je pojav ginevanja duala samo nadaljevanje onega štadija, ki je v tej reči že dosežen v centru Jugoslavije; dual je še najbolj ohranjen na Štajerskem, kjer je še živ in tvoren. Zgodovinsko se ginevanje duala vrši v etapah, postopoma in ne hkrati v vseh gramatičnih kategorijah. Slovenščina daje naravnost singularno možnost, da lahko zgodovinski razvoj teh posameznih faz zasledujemo. Posamezni padeži si sledijo v sledečem redu: najprej ga je začel izgubljati lokal, za njim pa se vrstijo genitiv, dativ, instrumental; najdalje se drži v nominativu in akuzativu. Najprej ga je zgubil ženski spol, nato srednji, najbolj ga drži moški. Najprej ga je izgubil adjektiv, sledil mu je demonstrativ, substantiv, števniki, osebni zaimki. Glagol zavzema čisto posebno stališče; nekaj se je zdelo, da je dual v njem gineval, danes je po nekaki reakciji dual ena boljše ohranjenih morfoloških kategorij. V knjižnem jeziku se je bolj ohranil kot v živih govorih; to so povzročile slovnice. Kopitar in Metelko sta s prezirom zrla na moderni in novejši jezik katoliških pridigarjev in Pohlina ter sta vzela za podlago knjižnemu jeziku bolj arhaični jezik protestantovskih pisateljev XVI. stoletja. Tako so bile dualne oblike zopet uvedene v mnogih primerih, v katerih so bile iz živega jezika že izginile.

Tak je razvoj duala skozi stoletja, tako njegovo današnje stanje. Tesnière izrecno pripomni, da daje samo konstatacije, ne pa tudi razlag. Vprašanje po vzrokih je v vsaki filologiji najtežje, to prizna on sam, vendar pa že tudi pokaže pot, po kateri bi se v tem primeru dalo rešiti. To so sintaktične študije, ki so pri nas že desetletja popolnoma zanemarjene; da se jih ni lotil

tudi sam, tega je krivo pač dejstvo, da je bil iztrgan iz miljeja, v katerem se dajo take študije delati, in da mu je bil določen popolnoma nov delokrog. Toda že s to svojo študijo je ustvaril znamenito znanstveno delo, ki bo za študij slovenščine trajno ohranilo svojo temeljno vrednost, in čigar pomen sega daleč preko ozkega okvira slovenščine v probleme splošnega jezikoslovja. Ž njegovo knjigo se bo obenem tudi močno dvignilo zanimanje za slovenski jezik in slovensko književnost v francosko čitajočem znanstvenem svetu.

J. A. G.

KRONIKA

DOMAČI PREGLED

Jubilej »Srbskega Književnega Glasnika«. 1. februarja 1901. je izšla prva številka te revije, ki zavzema danes v kulturnem življenju južnih Slovanov eno najuglednejših mest. Pod vodstvom Bogdana Popovića, ki je — kakor je dejal njegov sedanji urednik Svetislav Petrović — »prvi zamislil Srbski Književni Glasnik; ki ga je ustvaril; ki mu je vdahnil tako močnega životvornega duha, da v vsem, kar je najboljšega v njem, še danes živi od tega; ki je — skupno z nezabljenim in nezabnim Skerlićem — najbolj zaslužen za proslavo naše hiše izmed one plemenite zajednice najboljših duhov našega naroda; in ki bo za nas vedno ostal naš učitelj in vodja» — pod vodstvom B. Popovića in J. Skerlića je Srbski Književni Glasnik v resnici skoro na mah zbral krog sebe vse najpomembnejše duhove srbskega naroda in postal centralno glasilo vsega kulturnega srbstva. Zakaj skupina, ki je započela list, ni bila kaka literarna ali politična klika, temveč grupa kulturno-zavednih mož z različnimi literarnimi in političnimi naziranjmi, a s skupno težnjo, evropeizirati kulturno in politično življenje predvojne Srbije. Zato se pomembni vpliv njih enunciacij ni omejeval zgolj na literarno in umetniško, marveč se je raztezal na celokupno kulturno-politično polje. Tudi danes je Srbski Književni Glasnik v svojem esejističnem delu med najodličnejšimi jugoslovanskimi revijami. Delo, ki ga je opravil Srbski Književni Glasnik v petindvajsetletni dobi svojega obstoja, je ogromno. Izhajajoč dvakrat mesečno (s prekinjenjem od 16. julija 1914. do 1. septembra 1920.), je izdal 455 zvezkov na 36.292 straneh. V teh zvezkih je objavljal: 1304 pesmi, 502 povesti, romanov in dram, 954 raznih člankov, 161 književnih pregledov, 356 pregledov zunanje politike, 115 pregledov notranje politike, 94 znanstvenih pregledov, 249 gledaliških pregledov, 210 umetniških pregledov, 55 ekonomskih pregledov, 677 ocen in poročil, nekaj tisoč književnih in drugih beležk itd. Prvi urednik lista je bil B. Popović, od 1. januarja 1903. so stopili v uredniški odbor tudi Pavle Popović, Jovan Skerlić in Mih. Gavrilović, od 1. januarja 1905. sta urejala list Pavle Popović in Jovan Skerlić, od 1. januarja 1907. do 1. maja 1914. mu je bil urednik Jovan Skerlić, po njegovi smrti pa Pavle Popović; sedanji urednik Srbskega Književnega Glasnika je Svetislav Petrović. Pod njegovim uredništvom se je v Srbskem Književnem Glasniku tudi nekaj slovenskih pisateljev predstavilo srbskemu občinstvu.

Ljubljanski Zvon, ki je Srbski Književni Glasnik vse od njegovega početka dalje vedno spremljal z vsemi simpatijami v njegovih sorodnih prizadevanjih, mu ob njegovi petindvajsetletni proslavi, ki ni samo njegov

zaseben jubilej, temveč — lahko se reče — jubilej moderne srbske knjige sploh, najtopleje čestita!

Fran Albrecht.

Tri razstave naraščaja. Po močnem nastopu organizirane mlade umetnosti so v premoru razstavili v Jakopičevem paviljonu nekateri debutanti, katerih ne veže nikaka karakterna poteza na izrecno smer. Razstavili so v skupinah, ki so nastale slučajno, prišli so v domovino po kvalifikacijo svojega dela. Po naporih povojnih let, v katerih se je tudi pri nas izoblikovala mlada umetniška generacija, ne le kot nasprotje k dozoreli skupini impresionistov, temveč tudi kot nositeljica izraza sodobnosti, je potrebno, da preudarimo pomen, ki ga ima nastop naraščaja.

V jeseni (od 18. oktobra do 5. novembra 1925.) sta razstavila svoja dela arhitekt Dragotin Fatur in kipar Tine Kos. Arhitektura je v zadnjih desetletjih izvršila temeljno revizijo svojega ustvarjanja; radikalno je popravila inventar starih oblik in pričela misliti na potrebe sodobnega življenja. Spočetka je uporabljala geslo praktičnosti kot izgovor za primitivnost novih form, ki so se s časom razvile in s poglobitvijo postale temelj za novo stavbno estetiko. Iz resnične potrebe je nastala obsežna literatura, ki, upoštevajoč obširni kompleks današnjih življenjskih zahtev, skuša dokazati absolutno lepoto novega stavbarstva. Nova arhitektura se je rodila in razvila v deželah, ki so prve dospele do splošnih življenjskih predpogojev zanjo: v Angliji, v Ameriki, v Nemčiji. Naše dežele še danes povsem naravno stojе popolnoma izven te sfere; saj smo na Slovenskem že v prvi polovici preteklega stoletja doživeli svojo zadnjo samostojno stavbarsko epoho, vse pozneje je bilo z malimi izjemami zakasnelo provincijalno prevzemanje. Tako so Faturjevi medli odsevi neke svetovne moderne arhitekture ostali le poučen vzorec brez znakov veljavnega organizma. Drugi del njegovih načrtov hoče biti nacionalen; v to svrhu se poslužuje nekaterih historičnih oblik prav zunanje dekorativno. Kako je mogoč kompromis med modernim konstruktivističnim radikalizmom in neživo frazo arhitekturnega nacionalizma? Notranje nasprotje je takšno, da čutimo v teh začetniških delih, ki hočejo obveljati in reformirati, umetniško neiskrenost. Programatično neusmerjeni Faturjevi projekti kažejo povprečen talent, ki formalno mnogokrat ostaja na stopnji diletantizma ter pogosto zabrede v neokusnost. Kako naj bi torej njegovo poučevanje o arhitekturnem gibanju predstavilo novo stavbno umetnost? Kipar Tine Kos, že znan iz prejšnjih razstav, je pokazal nekaj novih del, ki izhajajo iz različnih miselnih sfer. Njegova narava išče preproste, čutne naloge, ker ji očitno literarni motivi, katerim ne more prikrojiti lastne oblike, ne prija več. V tej sferi ji je mogoče ustvariti vsaj povprečno zadovoljiva dela. Ekskurz v monumentalno plastiko se je Kosu popolnoma ponesrečil, ker shematizira, kjer bi moral utelesiti ritem. Končno je prispel na pot, ki vodi iz primitivnega vsrkavanja vplivov v razvoj skromnih lastnih moči.

Drugo razstavljalno skupino sta tvorila slikar Jaro Hilbert in kipar Vlado Štoviček (od 13. do 27. decembra 1925). Poslednji se dobro zaveda svojega duševnega formata in v splošnem ne skuša segati preko njega. Solidna španielova šola mu je zapustila formalno zalogo, iz katere bo črpal bržčas še pravo dolgo. Mala dekorativna figura, primerna za umetno obrt, je Štovičkov najboljši izdelek. Pri količnejšem večjem formatu občutno manjka organske zveze, v portretu končno mu vse tehnično znanje ne pomaga preko

suhoparnega opisovanja. Tudi Hilbert je učenec Prage. A ne one moderne Prage, ki je v pravilnem spoznanju krenila za velikimi Francozi in danes že reprezentira poseben tip v novem zapadnem slikarstvu, temveč nerazumljivo pozen refleksiiven epigon one prehodne dobe devetdesetih let, katero je duševno in tehnično reprezentiral Maks Pirner. Hilberta ni mogoče nazvati Pirnerjevega učenca, ker je mojstrov akademični pomen v delu mlajšega razkrojen do tehničnega diletantizma; a literarno mišljenje starca, ki je predolgo živel v moderni čas, tudi v njegovih platnih ustvarja med patetičnim motivom in izvedbo globoke prepade. Hilbertove postave so slabotno risane, njegov kolorizem je krut ali pa osladen; med figuro in okolico ni zveze in ideja izgleda, da se šele potem naslova vriva v podobo. V nekaterih samostojnih krajinalah je Hilbert srečnejši, ker se svobodneje vdaja studiju narave in dosega delne uspehe. V portretu, ki je formalno sila zastarel, išče brez potrebe literarne demoničnosti ter postane neusmiljeno neokusen, ko hoče poživiti stari rekvizit alegorije. Baročna miselnost, ki je Hilbertu narekovala velike kompozicije, danes ne more več ustvariti umetniškega organizma. Ilustrativni, literarni element, ki je najmočnejši v njegovem delu, vnaprej tlači slikarsko svežino, ker izključuje neposredno ustvarjanje in zato povzroča mučno stáromodnost.

Samostojno je razstavil kolekcijo svojih del Ante Trstenjak (od 6. do 19. januarja 1926). Poleg olja in grafike je zavzemal akvarel največji in najbolj posrečeni del razstave. Iz svojih potovanj po Franciji, Italiji in Češki ter iz svoje domovine je prinesel Trstenjak nebroj spominov, ki reprezentirajo lepo zbirko krajinskih motivov. Za njegova dela je značilen turističen pogled, krajina ostaja veduta, ki v najboljšem primeru dosega kvaliteto angleških akvarelnih amaterjev. Kopica ljubeznivosti, katere je razstavil Trstenjak, postane kmalu dolgočasna, ker ni osebno poglobljena, ker ne nudi temelja za razvoj. Njegova štajerska krajina ni prav nič močnejša, kot irrelevantni benečanski motivi. Tehnično pada Trstenjak v olju in grafiki pod običajno mejo razstavne sposobnosti. Njegov akvarel ima vse potrebne lastnosti, da ob priliki poživi kak potopis ali tujskoprometni prospekt, kar bo naši tovrstni literaturi v korist.

Naraščaj je zelo raznovrsten, je učenec mnogih šol in si je mnogo prizadeval; tudi žurnalistika si je v svesti svoje tradicionalne neodgovornosti marsikaj dovolila ob njegovem nastopu. Uspeh pa je klavern. Mladina brez revolucionarne moči, brez poguma za nova pota, ponižna še pod mero svojih zmožnosti je v splošnem žela le apatijo. Publika, ki je pred nekaj leti živahno debatirala po razstavah naših mladih umetnikov, se je sedaj morda vendar prepričala, da nova umetnost ni le modna izmišljotina, ampak da zahteva resnih umetnikov, v katerih utriplje sodobno življenje močnejše, kot se ga ljudstvo samo zaveda.

F. Mesesnel.

I N O Z E M S K I P R E G L E D

Književne nagrade na Francoskem l. 1925. Božiček prinese tam na zapadu marsikomu prijetno vezilo, zlasti po Francoski Akademiji, ki je nakazala letos 623 dotacij za krepost (številne rodbine i. p.), namreč 97 po 25.000 frankov, 19 po 10.000 frankov, ostale pa v nižjih zneskih.

Manjše so naklonitve za slovstvo. Prva njih je bila prisojena 54letnemu, vsestransko nadarjenemu, nedavno umrlemu generalu Manginu, ki je že

pred vojno obelodanil razborno študijo «La Force noire» o večji Franciji ter uredbi kolonialne vojske. Vredni naslednik vojaških piscev kot Montluc ali d'Aubigné je, dovršivši neka dela kakor «Autour du Continent latin», za Hanotauxovo zbirko prirejal vojaško zgodovino od Revolucije do l. 1918.... Enaka vsota je pripala ustaljenemu kritiku in romancieru K a m i l u M a u c l a i r u, vzorniku čistega literata, ki je pred 30 leti pričel delovati kot oster novostrujar. To dobo predočuje v slikovitih spominih in zgodbicah njegova «Servitude et Grandeur littéraires». Odlikovanja bodo veseli posebno Čehi, ker je Maclair, tenkočuten poznavalec vseh umetnostnih panog, često v Parizu predaval o češki glasbi, slikarstvu, stavbarstvu. Vse Maclairrove snopice — 55 po številu — preveva enotna estetika: tesna zveza med pisemstvom, slikarstvom in godbo.

Nagrado za širitev francoskega jezika in knjištva v inozemstvu je dobil znani literarni zgodovinar G. L a n s o n, ker je v težkih prilikah med svetovnim pokoljem in tudi kasneje hodil predavat po Severni Ameriki. Prvi je nastopil to pot F. Brunetiére (1849—1906) in njegov korak se je zdel skoro nespodoben, medtem ko ima danes vsak uglednejši francoski profesor tako rekoč lastno stolicu kje tam za oceanom. Pri Lansonu se je upoštevala tudi zasluga, da je uvedel strožjo vestnost v svojo stroko... Pierre Cham pion si je s svojo «Histoire poétique du 15e siècle» priboril Broquette-Goninovo ustanovo. Brezpomembna je sicer večina pesnikov 15. stoletja, ali v njih je učeni viroslovec z bujno domišljijo, vendar oprt ob listine, pričaral na dan živo sliko rečene dobe... Veliko darilo Gobertovo je poklonjeno R. Parisotu za obširno «Histoire de la Lorraine», ob kateri je ta vseučiliški profesor v Nancyju izgubil vid. Nakopičil je toliko gradiva od jamske pradobe do naših dni, da bodo po Doumicovem zatrdilu poslej morali vsi evropski zgodovinarji zajemati iz tega tehtnega zaklada. ... Prix Thiers je odnesel Geoffroy de Grandmaison za slikovito delo o Španiji in Napoleonu... Za njim se uvrsti sorbonski profesor F. Baldensperger s svojim «Mouvement des idées dans l'émigration française de 1798 à 1815», kjer je izseljence opral očitka, da v inostranstvu niso «nič pozabili, se nič naučili». Begunci so po vseh evropskih krajih — sam Hamburg jih je vzel 40.000 pod streho — razvijali svojo osebnost, spoznavali tujinstvo, širili francosko prosveto in domov prišedši uporabljali svoje skušnje v raznih panogah vednosti, sosebno so pomladili liriko in dramatiko... Nравstveno pomembni životopis «La Vie héroïque de Jean du Plessis» o darovitem letalcu, ki je dal mlado življenje za višjo edinico, je vrgel pisatelju, pokojnikovemu očetu, nadaljnje odlikovanje.

Nagrado za roman, določeno v prvi vrsti začetnikom, je odnesel F r a n c o i s D u h o u r c a u za «L'Enfant de la Victoire». Ta poklicni častnik, danes enorok, se je v kratkem dokopal do uglednega mesta med najmlajšimi brati v Apolonu. Osrednja postava njegovega umotvora, G. Etchandy, ki je v svetovnem požaru izgubil roditelja, je preverjen, da bodo po trdo doseženi zmagi prizadete družine smele računati na hvaležnost domovine ali vsaj imele zagotovljeno bodočnost. Razočaranje pa je kruto: prodati mu je hišo in si poiskati službe. Sit uborne pisarske plače, postane vozač avtotakse: pešci naj se le pazijo! Vendar razredno sovraštvo mu nič kaj ne pristoji, proslavljenčeva knjiga se končuje z rodoljubno veroizpovedjo in s pozivom na slogo... Iz te skupine naj se omeni še švicarska gospa Noëlle Roger.

velika potovalka pred Večnim. V Angliji, na Balkanu in zlasti na Francoskem je stregla bolnim vojakom. Njeni zapiski «Carnets d'une infirmière» so presunljiv odmev preprostega junaštva številnih ranjencev.

Najviše se cenijo tako zvaní prix d'ensemble. Eno teh nagrad za celokupno pisateljstvo, Néejevo, si je zaslužil Ch. de Bordeu, povelikujoč svoj rodni Béarn, kakor je nekoč E. Pouvillon storil za Quercy ali F. Fabre za Cévennes. Glavne Bordeujeve umotvorine: roman Jean Pie, Terre de Béarn, Un Cadet de Béarn, baskovska legenda Maïa, so prežete z vonjem po kmetijski grudi... Vitetovo nagrado je spravi! A. Lebreton za duhovito in učeno zgodovino francoskega romana od H. d'Urféja do Balzaca. Vneti tolmač V. Huceja je bil nedavno imenovan za profesorja na novi stolici, ustvarjeni na čast gromovitemu «Jupitru», kakor ima Italija vseučiliške stolice, posvečene zgolj pesniku «Božanske komedije».

Preskočimo ostale laureate štiridesetih nesmrtnikov, da preidemo k desetim Goncourtovcem. Na zadnjem zasedanju so se glasovi teh arcopagitov cepili na 18 kandidatov. Naposled je zmagal Maurice Genevoix, morda nekoliko kot vojni pohabljenec, s podeželskim romanom «Raboliot». Za sabo ima že več romanov v Flaubertovem in Maupassantovem načinu. V poslednjem opisuje divjega lovca, ki skoro nehote ustrelí ničvrednega orožnika. Okvir je dobro zasnovan, orisi posrečeni, slog izvrsten.

Ženska akademija Femina je s svojim odlikovanjem omahovala med trinajstimi tekmeči, dokler ni prvosednica Helena Vacaresco odločila v prilog J. Delteilu, ki ga naše čitalstvo pozná po noveli «Petero čutov». Ta novi Plutarh je po svoje podal in bo še životopise znamenitih oseb. Topot je bila na vrsti «Jeanne d'Arc», kjer je romancier, stremeč po slikovitosti in živahnosti, uvedel neke nepristojnosti v tonu, ki pa mu jih je ženska porota izpregledala spričo drugih vrlin. Prvi moderni primer takega plutarhiziranja nudi Maeterlinckov «Massacre des Innocents», medtem ko Boccaccio v svojih «De claris mulieribus» zasleduje moralne tendence.

Odbor književniškega društva je podelil štirinajst nagrad, nazvanih po slovečih piscih ali pa po ustanovnikih, nekaj med znane osebnosti kakor E. Schuré ali Bachelin, nekaj med novince. Vmes je tudi slepa pesnikinja Bertha Galeron de Calonne... Prix Balzac se je razdrobil med enajstero zaslužnikov, med katerimi je tudi naš prijatelj Ph. Lebesgue, isto toliko čakalcev je osrečila Chauchardova ustanova. Razen tega je leposlovsko društvo oddalo še devet blagodejanj.

Poseben komité je naklonil Clarazovo volilo za ilustracije gdčni. H. Bel-lairovi in P. Genolhacu... Natečaj za najboljše mladinsko delo je dosegel J. des Gachons za «Sur pattes». Morebiti ustrezem prevajalcem, ako navedem druge pohvaljene mladinske spise: E. Solari «Le Potier de Provence», Aimé Rebald «Malficeli»; gospe: Roger-Favre «Six contes vosgiens», F. Clar «Les Marins enchantés», Du Genestoux «L'Oncle Lacroustille» in Odette Larrieu «Roman de Renard».

Slovstvene odlike so pogosto pravcata loterija. Samo za las, pa bi bil kdo drugi ovenčan pri seji. Ali pri vsakem zvanju imata sreča in smola svoje prste vmes. Eno pa je pri tej družabni napravi dobro: zadnjih 12 let, odkar obstoji ta navada, si je opomogel ne samo marsikateri romanopisec, ampak se je povzdignil tudi roman.

Po raznih virih A. D.

SIENKIEWICZEVA DELA

KOT DRUGI ZVEZEK ZNAMENITIH SIENKIEWICZEVIH
POVESTI JE PRAVKAR IZŠEL ZGODOVINSKI ROMAN

I. DEL

POTOP

I. DEL

OBSEGA 600 STRANI VELIKE OSMERKE IN 9 ILUSTRACIJ.
CENA: BROŠIRAN 110.— DIN, V POLPLATNO VEZAN 124.— DIN,
V CELO PLATNO 134.— DIN

NAROČNIKI-PREDPLAČNIKI,
KI SO DOBIVALI ROMAN V SNOPIČIH PO 128 STRANI, SO
PLAČALI ZANJ LE 80 DIN

PO ISTI CENI GA DOBE TUDI ŠE NOVI NAROČNIKI,
KI PLAČAJO ZA PRVI DEL 80.— DIN IN ISTOČASNO NA RAČUN
DRUGEGA DELA ŠE 40.— DIN, TEDAJ SKUPAJ 120.— DIN - DRUGI
DEL BO IZHAJAL ISTOTAKO V SNOPIČIH PO 128 STRANI

NAROČNIKI DOBE ORIGINALNE PLATNICE ZA PRVI DEL V
POLPLATNU ZA 8.— DIN IN V CELEM PLATNU ZA 12.— DIN

NAROČILA SPREJEMA ZALOŽNICA:
KNJIGARNA TISKOVNE ZADRUGE
V LJUBLJANI, PREŠERNOVA ULICA ŠTEV. 54
(NASPROTI GLAVNE POŠTE)

PRVA KNJIGA SIENKIEWICZEVIH DEL:
Z OGNJEM IN MEČEM
ZGODOVINSKI ROMAN - Z ILUSTRACIJAMI
BROŠ. 80.— DIN, V POLPLATNO VEZAN 94.— DIN

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruga v Ljubljani, Prešernova ulica 54

G. Boccaccio-Budal: Dekameron.

I. knjiga: Broš. 56 Din, platno 72 Din, v polfranc. vezavi 100 Din, poštnina 3 Din.

II. knjiga: Cene kakor pri prvi knjigi.

Pretnar dr. Mirko: V pristanu.

Broš. 24 Din, platno 32 Din, poštnina 1'25 Din.

Kmetova Marija: Večerna pisma.

Broš. 16 Din, platno 26 Din, poštnina 1'50 Din.

Lah Ivan: Pepeluh.

Broš. 18 Din, poštnina 75 par.

Sienkiewicz: Potop.

I. knjiga, 600 strani. Broš. 110 Din, polplatno 124 Din, celo platno 134 Din, poštnina 6 Din.

Bon ton. Knjiga o lepem vedenju, govorjenju in oblačenju v zasebnem in javnem življenju.

Broš. 65 Din, platno 50 Din, poštnina 3 Din.

Žagar Janez: Vrtinec. Drama.

Broš. 18 Din, poštnina 75 par.

Svoboda: Popok. Enodejanka.

Broš. 15 Din, poštnina 74 par.

Hearn-Baukart: Knjiga o Japonski.

Broš. 28 Din, platno 38 Din, poštnina 1'50 Din.

Zakon o taksah in pristojbinah.

II. izdaja. Broš. 65 Din, poštnina 3 Din.

Predpisi o zaščiti delavstva.

II. snopič. Broš. 15 Din, poštnina 1 Din.

Jurčič Jos.: Zbrani spisi. IV. zv.

Uredil dr. Prijatelj. Broš. 72 Din, vez. v celo platno 86 Din, v polfrancoski vezavi 92 Din.

Zbašnik Fr.: Žrtve. Roman.

Broš. 24 Din, v celo platno vez. 34 Din, poštnina 2 Din.

Lah Ivan: Knjiga spominov.

Broš. 35 Din, vez. 45 Din, poštnina 2 Din.

Puškin-Prijatelj: Kapetanova hči.

Povest. - Broš. 24 Din, vez. 29 Din, poštnina 1'20 Din.

Schönherr-Skrbinšek: Zemlja.

Komedija. - Broš. 15 Din, poštnina 75 par.

Melik A.: Jugoslavija. I. del.

Druga predelana in pomnožena izdaja. Navadna izdaja 60 Din, boljša 75 Din, poštnina 2 Din.

Kersnik Janko: Agitator.

Broš. 18 Din, vez. 23 Din, poštnina 1'25 Din.

Žahtevajte najnovejši
Seznam knjig

Tiskovne zadruga

z znižanimi cenami

Seznam pošlje brezplačno

knjigarna Tiskovne zadruga v Ljubljani

Prešernova ulica števil. 54 (nasproti glavne pošte)

Ljubljanska kreditna banka

v Ljubljani

— Delniška glavnica:

Din 50,000.000

Rezervni zakladi: okrog

Din 10,000.000

Obrestuje vloge v tekočem računu in na knjižice najugodnejše.

Kupuje in prodaja devize, valute in efekte vseh vrst.

Eskontuje in vnovčuje menice in devize na tu- in inozemska mesta.

Sprejema vsa borzna naročila na tu- in inozemske borze in jih izvršuje najugodnejše.

Daje vsakovrstne predujme na blago, efekte itd.

Dovoljuje vsakovrstne kredite pod najugodnejšimi pogoji.

Daje informacije o vseh v bančno stroko spadajočih zadevah.

Naslov brzojavkam: Banka Ljubljana.

Telefon števil. 261, 413, 502, 503 in 504.

Račun pri poštni hranilnici, podružnica Ljubljana št. 10.509.

PODRUŽNICE:

BREŽICE, CELJE, ČRNOMELJ, GORICA, KRANJ, MARIBOR,
METKOVIČ, NOVI SAD, PTUJ, SARAJEVO, SPLIT, TRST.

AGENCIJA: LOGATEC.